ประวัติศาสตร์ชาติไทย

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

เฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

มูลนิธิกตเวทินในพระบรมราชูปถัมภ์

เพลงชาติ (เดิม)

ทำนอง พระเจนดุริยางค์

คำร้อง ขุนวิจิตรมาตรา

“แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง
ไทยเข้าครองตั้งประเทศเขตแดนสง่า
สืบเผ่าไทยดึกดำบรรพ์บุราณลงมา
รวมรักษาสามัคคีทวีไทย
บางสมัยศัตรูจู่โจมตี
ไทยพลีชีพร่วมรวมรุกไล่
เข้าลุยเลือดหมายมุ่งผดุงไผท
สยามสมัยบุราณรอดตลอดมา

อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย
น้ำรินไหลคือว่าเลือดของเชื้อข้า
เอกราชคือเจดีย์ที่เราบูชา
เราจะสามัคคีร่วมมีใจ
รักษาชาติประเทศเอกราชจงดี
ใครย่ำยีเราจะไม่ละให้
เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย
สถาปนาสยามให้เทอดไทยไชโย”

(พุทธศักราช ๒๔๗๗-๒๔๘๒)

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

เฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

วุฒิชัย มูลศิลป์

พระราชดำรัส

ประวัติศาสตร์นี่... ข้าพเจ้า... ก็อยู่โรงเรียนประจำที่สวิส ก็ต้องเรียนประวัติศาสตร์ของสวิส... ประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติ ทุกชาติเขาก็ทะนุถนอมและเขาก็เรียนของเขากัน แม้คนต่างประเทศไปเรียนในสวิสเขาก็ต้องเรียนประวัติศาสตร์ของสวิสด้วย...

ข้าพเจ้าอยากจะฝาก... ท่านทั้งหลายที่ล้วนแต่เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถสูง และอุตส่าห์มาร่วมชุมนุมกันเพื่อให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้า... ในวันนี้

พระราชดำรัสพระราชทาน
ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต
วันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓

คำนำ

เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ มูลนิธิกตเวทินในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเฉลิมพระเกียรติ เพื่อแสดงความจงรักภักดีสนองตามแนวพระราชดำริ และถวายเป็นพระราชกุศล รวมทั้งเพื่อเป็นการแสดงกตเวทิตาคุณอุทิศเป็นพระราชกุศลและเป็นกุศลแด่บุรพมหากษัตริย์และบรรพชนผู้เสียสละในอดีต ตลอดจนเป็นที่ระลึกในการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของปวงชนชาวไทยมีพระราชหฤทัยห่วงใยเยาวชนที่ไม่ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย อันจะก่อให้เกิดปัญหาช่องว่างที่ห่างไกลจากความสำนึกรู้คุณแผ่นดินไทยไปทุกที ในที่สุดก็จะไม่รู้รักหวงแหนแผ่นดินเกิดและขาดจิตสำนึกในความเป็นไทย การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทำให้ทราบความเป็นมา ความเจริญรุ่งเรือง ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนภาษาพูด และภาษาเขียนที่ไทยมีเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ

มูลนิธิฯ จึงได้เชิญคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย มาร่วมประชุมปรึกษาหารือครั้งแรกเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๓ โดยมี ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร เป็นหัวหน้าคณะ และได้พิจารณามาเป็นลำดับที่จะให้นักประวัติศาสตร์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะยุคสมัยช่วยกันเรียบเรียงมารวมเป็นเล่ม แต่มีเหตุขัดข้องเพราะมีการโต้แย้งในหลักฐานทางประวัติศาสตร์และพงศาวดาร ซึ่งนักประวัติศาสตร์ที่สนใจสมควรจะช่วยกันค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มกันอีกต่อไป

อย่างไรก็ตามเมื่อคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการจัดทำหนังสือนี้ ในอันที่จะให้ผู้อ่านเกิดจิตสำนึกในความเป็นไทย และซาบซึ้งในบุญคุณของบรรพชนไทย เรียนรู้ความผิดพลาดในอดีตและให้รู้คิดพิจารณานำความรู้ที่ทรงคุณค่ามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ที่ประชุมจึงได้มอบหมายให้รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ ภาคีสมาชิกแห่งราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง หนึ่งในคณะกรรมการจัดทำเป็นผู้เรียบเรียง โดยมีมติให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ มีรูปเล่มสีสันชวนอ่าน ใช้ภาษาที่เรียบง่าย ประมวลเหตุการณ์ที่มีการยืนยันแล้ว จัดเป็นบทตอนให้เด็กอ่านแล้วเข้าใจง่าย ชัดเจน เน้นแบบอย่างคุณความดี ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความรู้รักสามัคคี และความรักชาติ ตลอดจนความปรีชาสามารถของบรรพชนไทยในการแก้ปัญหา ปกป้องชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย ทั้งนี้เพื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จักได้พระราชทานไปยังสถานศึกษา และห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศ เป็นพระราชกุศล

มูลนิธิกตเวทิน ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนในการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเฉลิมพระเกียรติ และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นสื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทยยิ่งขึ้น ช่วยสร้างเสริมความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ทั้งจะเป็นที่ซาบซึ้งและปลื้มปีติแก่ผู้ที่ได้รับพระราชทานเนื่องในวโรกาสมหามงคลยิ่งนี้โดยทั่วหน้ากัน

มูลนิธิกตเวทินในพระบรมราชูปถัมภ์

สารบัญ

หน้า

หน้า

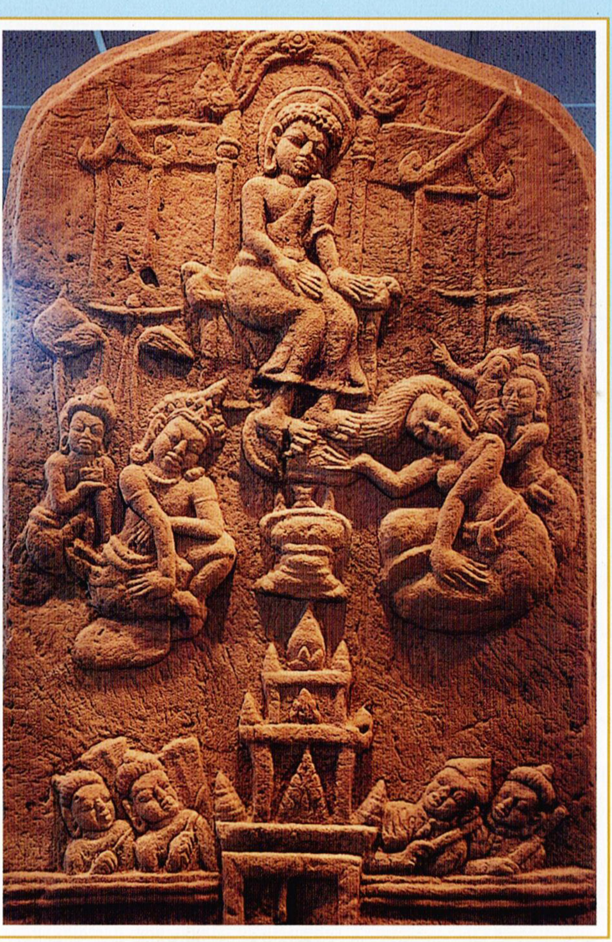
ธรรมจักรศิลาสมัยทวารวดี ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

บทที่ ๑
ที่มาของชาติไทย

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เดิมมีอาณาจักรต่างๆ เกิดขึ้นมาก่อนอาณาจักรสุโขทัยและได้เสื่อมอำนาจไป เช่น ทวารวดี โยนกเชียงแสน หริภุญชัย ละโว้หรือลพบุรี นอกจากนี้ก็มีกลุ่มชนเล็กๆ เกิดขึ้นตามเมืองต่างๆ ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดินแดนเหล่านี้เคยถูกอาณาจักรขอมซึ่งมีความยิ่งใหญ่ในยุคนั้นเข้ามาครอบครองเป็นครั้งคราว จนกระทั่งกลุ่มคนไทยสามารถรวมกำลังกันขับไล่อำนาจขอมออกไป และสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยของกลุ่มคนไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๒

๑. ดินแดนไทยก่อนการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน มีผู้คนอยู่อาศัยมานานนับหมื่นๆ ปี ดังที่ปรากฏหลักฐานสำคัญคือ โครงกระดูกมนุษย์และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่พบในที่ฝังศพ ผู้คนดังกล่าวได้สร้างสมความเจริญและพัฒนาต่อเนื่องจากยุคหิน สู่ยุคโลหะ อยู่รวมกันเป็นชุมชน และติดต่อกับโลกภายนอก ที่สำคัญ คือ อินเดีย จีน ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ก็เริ่มมีการก่อตั้งเป็นแคว้น เป็นอาณาจักรขึ้น มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง นับถือศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม

ใบเสมาหิน ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น

ในเรื่องการนับถือผี วิญญาณ ธรรมชาติ อาณาจักรแรกๆ ที่เกิดขึ้นในบริเวณภาคกลางที่อุดมสมบูรณ์ คือ ทวารวดี ความเจริญรุ่งเรืองของทวารวดี โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้แผ่ออกไปทั่วทุกภาคของผืนแผ่นดินไทย อาณาจักรต่างๆ ในระยะเริ่มแรกที่ตั้งอยู่บนแหลมทองต่างได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากทวารวดี

ใบเสมาหิน ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น

ผู้คนที่อยู่บนผืนแผ่นดินไทยดั้งเดิมเป็นคนไทยหรือไม่ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องนี้ นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์บางคนมีความเชื่อว่า คนไทยอยู่อาศัยบนผืนแผ่นดินไทยตั้งแต่เริ่มแรก แต่บางคนเชื่อว่าคนไทยอพยพเคลื่อนย้ายสู่ผืนแผ่นดินไทยในภายหลัง ความเห็นที่มีหลักฐานและน่าเชื่อถือมากที่สุด คือ คนไทยเคลื่อนย้ายลงมาจากทางตอนใต้ของจีน เพราะในปัจจุบันยังมีคนไทย (หรือ คนไท – คือ คนไทยดั้งเดิม) ตั้งถิ่นฐานในอาณาบริเวณแผ่จากทางเหนือของเวียดนาม ทางใต้ของจีน ทางเหนือของพม่า จนถึงอัสสัมของอินเดีย และถ้าพิจารณาจากการเคลื่อนย้ายของคนไทย จะเห็นว่ามีการเคลื่อนย้ายและตั้งเมืองหลวงจากเหนือลงใต้ คือ กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงเทพมหานคร

การเคลื่อนย้ายของบรรพบุรุษไทย เป็นการหาดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การสร้างบ้านแปลงเมือง คือ เหมาะสมทั้งการตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน นี่คือมรดกสำคัญที่บรรพบุรุษไทยได้ให้แก่เรา

การเคลื่อนย้ายของบรรพบุรุษไทย ไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายหรือไม่มีอุปสรรค ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันมีผู้คนตั้งถิ่นฐาน มีอาณาจักรของตนมาเป็นเวลานานแล้ว และในบางเวลายังมีอาณาจักรอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง แผ่ขยายอำนาจเข้ามาด้วย ที่สำคัญ คือ *อาณาจักรขอม* ซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เมืองพระนคร (นครวัด) ซึ่งตั้งอยู่ในเขตจังหวัดเสียมราฐ ในราชอาณาจักรกัมพูชาปัจจุบัน ดังนั้น บรรพบุรุษไทยในระยะแรกๆ ที่เคลื่อนย้ายลงมาก็ต้องยอมอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าของถิ่นเดิม หรือยอมอยู่ภายใต้อำนาจของขอม เมื่อขอมแผ่ขยายอำนาจเข้ามา แต่เราก็พบว่าบรรพบุรุษไทยเหล่านั้นคิดถึงอิสระเสรีของตนอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดที่มีโอกาสบรรพบุรุษไทยก็จะรวมกำลังขับไล่ผู้ปกครองต่างชาติออกไป แล้วปกครองตนเอง ความรักอิสระเสรีจึงเป็นคุณลักษณะประจำชาติของคนไทยตราบจนถึงปัจจุบัน

ตำนานเก่าแก่ของไทยเรื่องหนึ่ง คือ *ตำนานสิงหนติกุมาร* หรือที่คนไทยเรียกกันแต่เดิมว่า *ตำนานสิงหนวัติกุมาร* ได้สะท้อนคำกล่าวข้างต้น คือ เมื่อบรรพบุรุษไทยได้เคลื่อนย้ายลงมาสู่บริเวณภาคเหนือของไทยในจังหวัดเชียงรายปัจจุบันเพื่อสร้างบ้านแปลงเมือง ต่อมา **สิงหนติกุมาร** ได้รวบรวมผู้คนตั้งเป็นอาณาจักรขึ้น มีชื่อว่า *นาคพันธุสิงหนตินคร* หรือเรียกกันว่า *โยนกเชียงแสน* ต่อมามอญ* ขยายอำนาจขึ้นไป จนกษัตริย์ของนาคพันธุสิงหนตินคร ต้องยอมอยู่ใต้อำนาจมอญ จนกระทั่ง พรหมกุมาร หรือต่อมาคือ **พระเจ้าพรหม** ได้รวบรวมกำลังขับไล่อำนาจมอญออกไปได้ ต่อมาเชื้อสายของพระเจ้าพรหมได้พาผู้คนเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้เพื่อสร้างเมืองใหม่ คือ *นครชัยปราการ* ซึ่งตั้งอยู่ในเขตจังหวัดเชียงรายปัจจุบัน ตำนานดังกล่าวบอกเล่าความเป็นมาของกลุ่มชนเชื้อชาติไทย ค่อยๆ รวมตัวกันตั้งเป็นบ้านเมือง ก่อนการถือกำเนิดเป็นอาณาจักรสุโขทัย

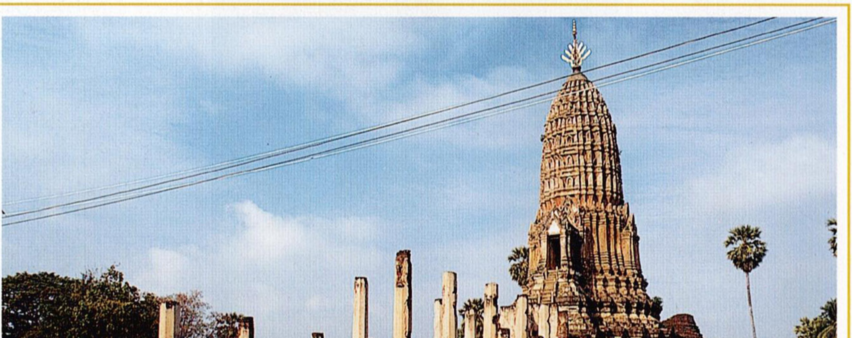
พระบรมรูปพระเจ้าพรหม ที่วัดพระธาตุจอมกิตติ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

---

* นักประวัติศาสตร์บางคนเชื่อว่า เป็นขอม

๒. การก่อตั้งศูนย์กลางอำนาจของคนไทย : กรุงสุโขทัย

ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ขอมได้แผ่อำนาจเข้ามายังดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันอีกครั้งหนึ่ง เพราะมีกษัตริย์ที่เข้มแข็งและมีความสามารถ คือ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๕ - ๑๗๖๑) ทำให้ขอมมีอำนาจเหนืออาณาจักรต่างๆ และคนไทยก็ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของขอมด้วย แต่คนไทยก็พยายามที่จะมีอิสรภาพอยู่เสมอ ซึ่งกษัตริย์ขอมก็ทราบดี จึงใช้วิธีการผูกมัดน้ำใจของผู้นำคนไทย โดยยกพระราชธิดาคือ **พระนางสิขรมหาเทวี** ให้อภิเษกกับ**พ่อขุนผาเมือง** พระราชโอรสองค์ใหญ่ ของ**พ่อขุนศรีนาวนำถุม** ผู้นำชนชาติไทยแถบลุ่มน้ำยม และน่าน พร้อมทั้งพระราชทานพระขรรค์ชัยศรีและตำแหน่งอันเป็นเกียรติคือ **"กมรเต็งอัญศรีอินทรปตินทราทิตย์"** ให้พ่อขุนผาเมืองอีกด้วย แต่ผู้นำของไทยก็ไม่ได้หลงชื่นชมสิ่งที่กษัตริย์ขอมมอบให้กลับรวบรวมกำลังกันขับไล่อำนาจของขอมออกไปได้สำเร็จและตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๒

พระปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง จังหวัดสุโขทัย

ผู้ที่วางแผนขับไล่ขอมออกจากดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน คือ **พ่อขุนผาเมือง** เจ้าเมืองราด กับ **พ่อขุนบางกลางหาว** ซึ่งมีพระมเหสีชื่อ**นางเสือง** ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระพี่นางของพ่อขุนผาเมือง พ่อขุนทั้งสองร่วมกันตีเมืองที่อยู่ในอำนาจขอมได้ คือ *เมืองศรีสัชนาลัย* ซึ่งเป็นเมืองสำคัญคู่กับ*เมืองสุโขทัย*และ*เมืองบางขลง* เมื่อได้เมืองศรีสัชนาลัยแล้ว พ่อขุนบางกลางหาวก็เข้ารักษาไว้เตรียมการป้องกันต่อสู้กับขอม ส่วนพ่อขุนผาเมืองเสด็จกลับไปเมืองราด ฝ่ายขอมสบาดโขลญลำพงซึ่งขอมส่งมาปกครองไทยอยู่ที่เมืองสุโขทัยได้ยกทัพขึ้นไปตีเมืองศรีสัชนาลัยคืนแต่ไม่สำเร็จ พ่อขุนบางกลางหาวตั้งมั่นรักษาเมืองไว้ได้ และวางแผนลวงขอมสบาดโขลญลำพง โดยเชิญพ่อขุนผาเมืองมาที่เมืองศรีสัชนาลัย พ่อขุนทั้งสองได้ประทับช้างทรงเชือกเดียวกันตรวจพลกองทัพที่เมืองศรีสัชนาลัย เพื่อให้เป็นที่ปรากฏว่าพ่อขุนทั้งสองร่วมมือกันอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัย เมื่อข่าวนี้ได้แพร่ไปถึงขอมสบาดโขลญลำพง ขอมสบาดโขลญลำพงหลงอุบายจึงระดมกำลังจากเมืองสุโขทัยยกออกไปตีศรีสัชนาลัย พ่อขุนผาเมืองซึ่งกลับไปเมืองราดแล้วเงียบๆ จึงเข้าตีเมืองสุโขทัยได้อย่างง่ายดาย และยังนำทัพไปช่วยพ่อขุนบางกลางหาวตีขนาบทัพขอมสบาดโขลญลำพงแตกพ่ายไป

เรื่องนี้นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญมากของประวัติศาสตร์ไทยในลุ่มน้ำเจ้าพระยา เพราะเป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของกลุ่มคนไทยที่ร่วมมือร่วมใจกันขับไล่ขอมออกไปได้สำเร็จ พร้อมกับประกาศตัวเป็นเอกราชและมีอิสรภาพของตัวเอง

เมื่อไทยขับไล่ขอมออกไปได้แล้ว พ่อขุนทั้งสองได้แลกเปลี่ยนเวนคืนเมืองแก่กัน คือพ่อขุนผาเมืองยกเมืองสุโขทัยให้พ่อขุนบางกลางหาว ส่วนพ่อขุนบางกลางหาวก็ยกเมืองศรีสัชนาลัยให้พ่อขุนผาเมือง เป็นที่เข้าใจได้ว่าพ่อขุนผาเมืองนั้นมีอาวุโสกว่าพ่อขุนบางกลางหาว จึงเป็นผู้อภิเษกให้พ่อขุนบางกลางหาวเป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย พร้อมทั้ง

ทรงยกตำแหน่ง**ศรีอินทรปตินทราทิตย์**ให้แก่พ่อขุนบางกลางหาว พ่อขุนบางกลางหาวจึงทรงขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์พระองค์แรกแห่งกรุงสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๒ ทรงพระนามว่า **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์** ส่วนพ่อขุนผาเมืองได้เสด็จกลับไปครองเมืองราดตามเดิม

*กรุงสุโขทัย*ได้รับการสถาปนาเป็นอาณาจักรของคนไทยเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๒ มี*ราชวงศ์สุโขทัย*หรือ*ราชวงศ์พระร่วง*ปกครองสร้างความเจริญรุ่งเรืองต่อกันมาถึง ๒๐๐ กว่าปี ความร่วมมือและความเสียสละของพ่อขุนบางกลางหาวและพ่อขุนผาเมืองนับเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนไทยในเรื่องของความสามัคคีและความเสียสละเพื่อประโยชน์ของชาติโดยไม่เห็นแก่อำนาจส่วนตัว เพื่อความเป็นเอกราชของชาติและอิสรภาพของคนไทย ทำให้รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่น ดังจะเห็นได้ในสมัยต่อๆ มา

๓. การสร้างเสริมบ้านเมืองให้มีความมั่นคง

กรุงสุโขทัยซึ่งเริ่มก่อตั้งนั้นถ้าถูกทำลายโดยศัตรูจากภายนอกก็จะดับความหวังของคนไทยที่จะอยู่อย่างมีอิสรภาพ ใน ๓ รัชกาลแรกของกรุงสุโขทัย คือ สมัย**พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนบาลเมือง** และ **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช** ถือว่าเป็นสมัยแห่งการตั้งตัว โดยเฉพาะสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงวางรากฐานทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมไว้จนเป็นแบบอย่าง ทำให้บ้านเมืองมีความมั่นคงและรุ่งเรืองสืบต่อมา

ในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีสงครามเกิดขึ้นที่เมืองตาก โดย **ขุนสามชน** เจ้าเมืองฉอด (อยู่บนแม่น้ำเมยซึ่งไหลมาลงแม่น้ำสอด) ยกทัพมาตีเมืองตากซึ่งเป็นเมืองในอาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ยกทัพไปต่อสู้โดยมี **พระราม** พระโอรสองค์เล็กของพระองค์ตามเสด็จด้วย ระหว่างการรบ ทัพของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เพลี่ยงพล้ำ ไพร่พล

พระบรมราชานุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช จังหวัดสุโขทัย

ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์แตกพ่าย แต่พระรามกลับขับช้างแซงหน้าพระชนก และตรงเข้ากระทำยุทธหัตถี* กับขุนสามชน จนได้ชัยชนะ ขุนสามชนแพ้กลับไป พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงพระราชทานนามว่า **พระรามคำแหง** แปลว่า พระรามผู้กล้าหาญ ซึ่งต่อมาพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของราชอาณาจักรสุโขทัยและของชนชาติไทย

การสร้างเสริมบ้านเมืองให้มีความมั่นคงของกรุงสุโขทัย นอกจากการป้องกันพระราชอาณาจักรดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีวิธีการที่สำคัญอีก ๒ ประการ คือ การทำสงครามขยายอาณาเขต และการมีสัมพันธไมตรีกับเพื่อนบ้าน

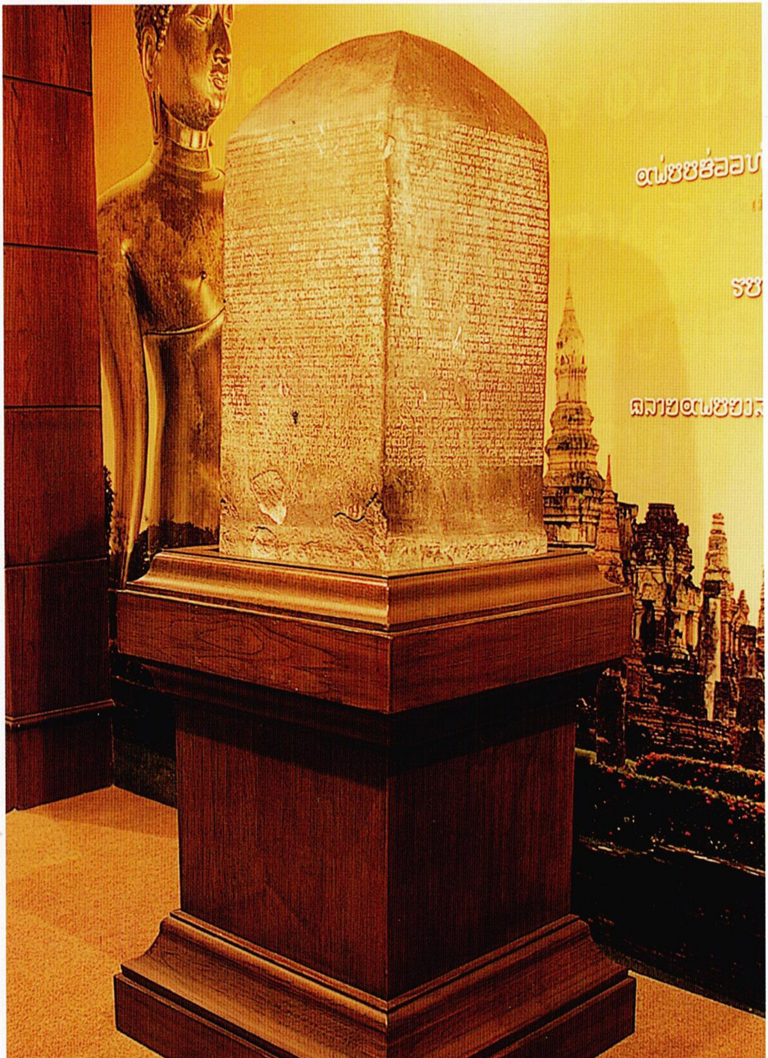
๑) การทำสงครามขยายอาณาเขต

เมื่อแรกตั้ง กรุงสุโขทัยยังมีอาณาเขตไม่กว้างขวาง การขยายอาณาเขตของกรุงสุโขทัยเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้บ้านเมืองมีความมั่นคงมากขึ้น สุโขทัยได้ขยายอำนาจออกไปยังเมืองต่างๆ ในขณะที่เมืองเหล่านั้นอ่อนแอลง ใน ๓ รัชกาลแรกของราชวงศ์สุโขทัย **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช** เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำสงครามขยายอาณาเขต ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจของกรุงสุโขทัยมาก เพราะนอกจากจะเป็นการลิดรอนอำนาจของเมืองเล็กเมืองน้อยอื่นๆ แล้ว อำนาจของกรุงสุโขทัยก็เพิ่มขึ้นด้วย มีกำลังคนและทรัพย์สินรวมทั้งความมั่นคงเพิ่มมากขึ้น ดังปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ว่า

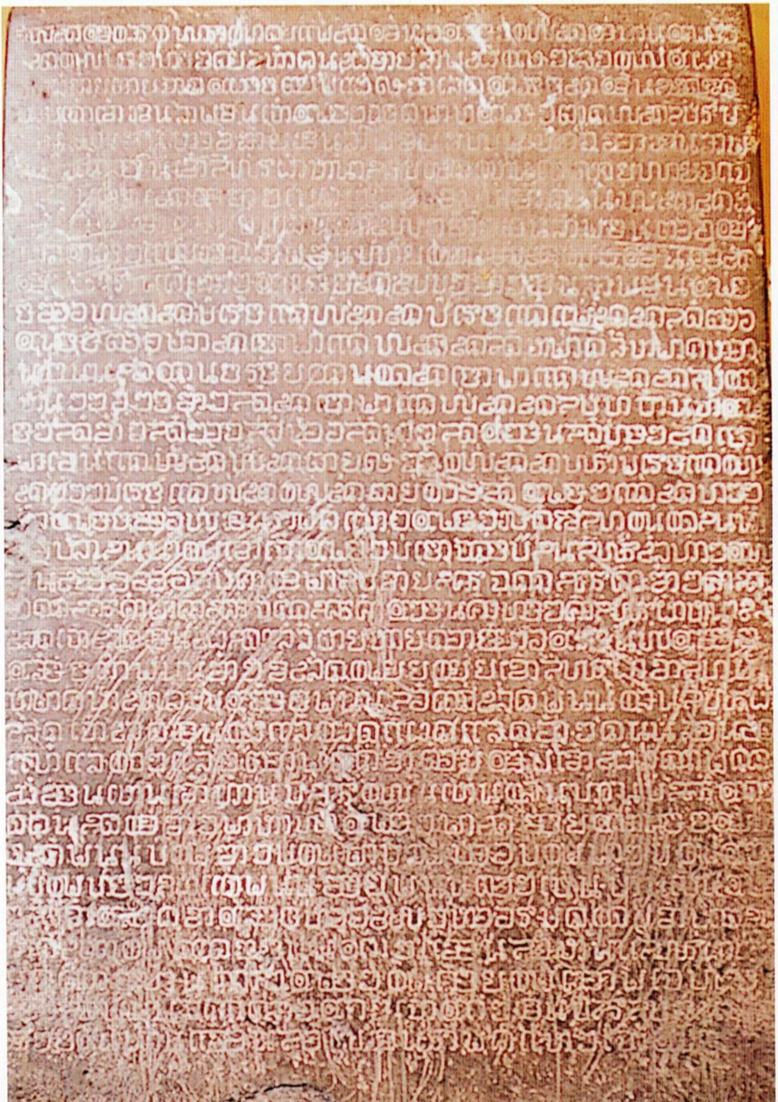
กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้ปั่วได้นาง ได้เงินได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู พ่อกูตายยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กู ดังบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม

---

* ยุทธหัตถี คือ การต่อสู้กันด้วยอาวุธบนหลังช้าง

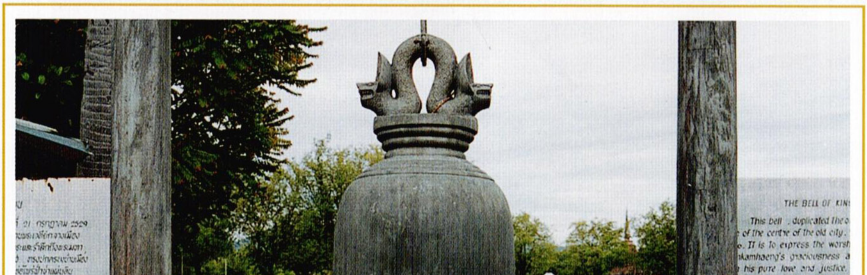
ศิลาจารึกสุโขทัย หลัก ๑

คำอ่านศิลาจารึกสุโขทัย หลัก ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๑
ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ภาพกุบไลข่าน ผู้ก่อตั้งราชวงศ์หยวน ปกครองจีน

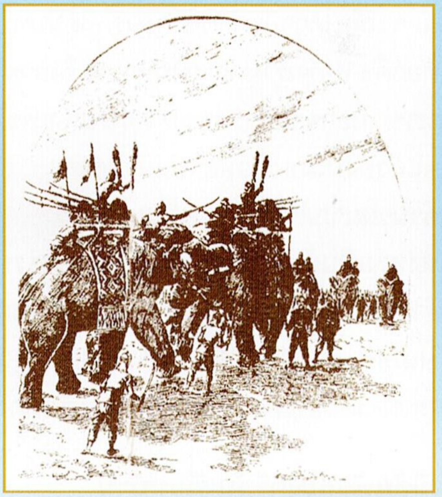
กระดิ่งร้องทุกข์สมัยสุโขทัยจำลอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ใน ๓ รัชกาลแรกนี้ผู้มีบทบาทในการขยายอำนาจของสุโขทัยก็คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งสามารถตีเมืองต่างๆ เข้ามาอยู่ในอำนาจ นอกจากการทำสงครามรบพุ่งเพื่อให้ได้เมืองต่างๆ มาอยู่ในอำนาจแล้วยังมีเมืองอีกหลายแห่งยอมอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงสุโขทัยเป็นจำนวนมากด้วยเกรงพระบรมเดชานุภาพ และต่างเห็นว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงเป็นผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม ดังนั้น สมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กรุงสุโขทัยจึงมีอาณาเขตกว้างขวางมาก คือ ทิศเหนือถึงเมืองหลวงพระบาง ทิศตะวันออกถึงเมืองเวียงจันทน์ เวียงคำ ทิศใต้สุดเขตแดนแหลมมลายู และทิศตะวันตกถึงเมืองหงสาวดี

๒) การมีสัมพันธไมตรีกับเพื่อนบ้าน

การมีสัมพันธไมตรีที่ดีกับเพื่อนบ้านก็เป็นหนทางหนึ่งในการทำให้บ้านเมืองมีความมั่นคงปลอดภัย จะเห็นได้จากความสัมพันธ์กับจีน ขณะนั้น จีนอยู่ภายใต้ราชวงศ์หยวน (หงวน) ซึ่งเป็นชนเผ่ามองโกล มีพระเจ้ากุบไลข่านเป็นจักรพรรดิ พระองค์ได้ส่งกองทัพออกปราบปรามดินแดนต่างๆ ในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เวียดนาม จามปา พม่า และเกาะชวา แต่กรุงสุโขทัยกลับไม่ได้รับผลกระทบกระเทือนโดยตรงจากการขยายอำนาจของจีน ทั้งนี้ เพราะพระปรีชาสามารถของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนทางการทูต โดยการยอมรับอำนาจของจีนและส่งทูตไปราชสำนักจีนแต่พระองค์ไม่เคยเสด็จไปเมืองจีน นอกเหนือจากการติดต่อค้าขายกันตามปกติ อีกทั้งกรุงสุโขทัยยังเป็นตัวแทนของกลุ่มคนไทย ซึ่งขณะนั้นมีรัฐอิสระอยู่หลายแห่ง การที่กรุงสุโขทัยเป็นที่ยอมรับของจีนก็ย่อมมีผลต่อการขยายอำนาจของกรุงสุโขทัยด้วย

กรุงสุโขทัยยังมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง คือ อาณาจักรล้านนาและพะเยา พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นพระสหายสนิทกับ**พระยามังรายแห่งอาณาจักรล้านนา** และ **พระยา**

ภาพจำลองเหตุการณ์
พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงทำยุทธหัตถีกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด

งำเมืองแห่งอาณาจักรพะเยา ความสัมพันธ์กับสองอาณาจักรนี้ นอกจากจะเป็นการร่วมมือกันเพราะเห็นภัยจากจีนแล้ว ยังทำให้พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงวางพระทัยว่ากรุงสุโขทัยจะปลอดภัย เมื่อพระองค์เสด็จออกสงครามขยายอำนาจลงไปทางใต้และตะวันออก นอกจากนี้ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชยังทรงอุดหนุนผู้นำมอญ*คนหนึ่งชื่อ**มะกะโท**จนได้เป็นกษัตริย์เมืองมอญมีพระนามว่า **พระเจ้าฟ้ารั่ว** อิทธิพลของกรุงสุโขทัยจึงแผ่ขยายไปเหนือดินแดนมอญ ทำให้เส้นทางการค้าของกรุงสุโขทัยที่ลงสู่อ่าวเมาะตะมะมั่นคงปลอดภัย ส่งผลให้เศรษฐกิจการค้าของกรุงสุโขทัยเจริญรุ่งเรือง

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่ากรุงสุโขทัยเริ่มต้นจากอาณาจักรเล็กๆ แล้วขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งยังธำรงรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้ตลอดมาถึง ๒๐๐ ปี ก่อนจะถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรอยุธยา ซึ่งเป็นอาณาจักรของคนไทยทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

---

* มีนักประวัติศาสตร์บางคนเชื่อว่า เป็นไทยใหญ่

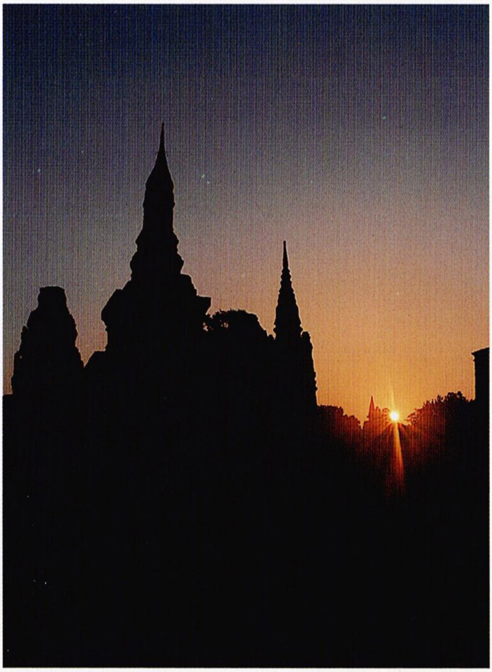
พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ จังหวัดเชียงใหม่

๔. การพัฒนาชาติบ้านเมือง

ความเจริญรุ่งเรืองของกรุงสุโขทัยที่เป็นมรดกตกทอดมาสู่อนุชนปัจจุบันนี้เกิดขึ้นเพราะความเป็นเอกราชอธิปไตยของชาติ ประชาชนมีอิสระเสรีในการคิดสร้างสรรค์งานด้านต่างๆ ถ้าไทยยังตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นก็ยากที่จะพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าได้ ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาชาติบ้านเมืองคือความเป็นเอกราชของชาติและความมีอิสรภาพของประชาชน นอกจากนี้ บรรพบุรุษของไทยยังมีความสามารถสร้างสรรค์งานด้านต่างๆ ไว้เป็นมรดกแก่เราเป็นจำนวนมาก ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม

วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย

๑) ด้านการเมืองการปกครอง

กรุงสุโขทัยนั้นได้ชื่อว่า ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองมีความใกล้ชิดกันมาก จึงมักเรียกว่ามีการปกครองแบบ*พ่อปกครองลูก* ภายในเมืองสุโขทัยพ่อขุนเป็นผู้ปกครองร่วมกับขุนนางต่างๆ ส่วนการปกครองหัวเมืองแบ่งเป็น *เมืองหน้าด่าน* คือ เมืองที่บรรดาเชื้อพระวงศ์ออกไปปกครองเพื่อทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านของราชธานี เช่น เมืองศรีสัชนาลัย ชากังราว (กำแพงเพชร) และ*เมืองชั้นนอก* คือเมืองที่อยู่ห่างจากเมืองหลวงและเมืองหน้าด่านออกไป เช่น เมืองเชียงทอง (ตาก) หัวเมืองชั้นนอกนี้เป็นเมืองที่อยู่ใต้อิทธิพลหรือเข้ามาสวามิภักดิ์ต่อกรุงสุโขทัย แต่บางครั้งเมื่อเปลี่ยนรัชกาล หัวเมืองชั้นนอกบางแห่งอาจตั้งตัวเป็นอิสระไม่ยอมอ่อนน้อม รูปแบบทางการเมืองการปกครองแบบนี้ได้มีการปรับใช้ในยุคต่อมา

วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

๒) ด้านเศรษฐกิจ

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนไทยแต่เดิมคือเกษตรกรรม หลักฐานในสมัยสุโขทัยกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติว่า *ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว* และกล่าวถึงการส่งเสริมเกษตรกรรมไว้หลายแห่ง เช่น การมีเขื่อนเก็บกักน้ำ มีตระพังหรือสระน้ำ มีคลองส่งน้ำ และสวนไร่นา แสดงถึงความก้าวหน้าและความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมเป็นอย่างดี การค้าขายก็มีมาก ส่วนใหญ่เป็นการค้าภายในระหว่างกรุงสุโขทัยกับหัวเมืองใกล้เคียง ซึ่งไม่มีการเก็บภาษีผ่านด่าน สินค้าสำคัญเป็นพวกสินค้าเกษตรและของป่านานาชนิดที่ได้จากหัวเมืองต่างๆ รวมถึงการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เรียกว่า*เครื่องสังคโลก*สำหรับใช้ภายในครัวเรือน และส่งขายยังหัวเมืองใกล้เคียงรวมทั้งหัวเมืองที่อยู่ไกลออกไป เช่น ชวา มลายู โดยผลิตเป็นถ้วย ชาม ไห แจกัน คนโท ตุ๊กตา และเครื่องประดับโบสถ์วิหาร เป็นต้น ซึ่งสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่กรุงสุโขทัย

เครื่องสังคโลก จังหวัดสุโขทัย

เครื่องสังคโลก จังหวัดสุโขทัย

เครื่องสังคโลก จังหวัดสุโขทัย

วัดตระพังทองหลาง จังหวัดสุโขทัย

วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย

พระพุทธรูปปางลีลา ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง จังหวัดสุโขทัย

เตาทุเรียง จังหวัดสุโขทัย

๓) **ด้านสังคมและศิลปวัฒนธรรม**

ยุคสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ประชาชนก็จะมีความเป็นอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในศิลาจารึกหลักที่ ๑, ๒, ๓, และ ๔ ได้กล่าวถึงความสุขสมบูรณ์ของประชาชน โดยเฉพาะเมื่อมีการรับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติ ทำให้สังคมไทยมีความสุขสมบูรณ์และเกิดงานสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก เช่น การสร้าง วัด วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปและอื่นๆ โดยเฉพาะการหล่อพระพุทธรูปถือว่าสมัยนี้ทำได้งดงามที่สุด พระพุทธรูปสำคัญ เช่น *พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์* สำหรับเจดีย์ของสุโขทัยก็มีเอกลักษณ์ที่เป็นแบบฉบับของตนเองอันแสดงถึงความคิดที่อิสระสร้างสรรค์ คือ เจดีย์ยอดทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือทรงดอกบัวตูม นอกจากนี้ ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมที่กรุงสุโขทัยมอบไว้ให้เราอีกมาก ที่สำคัญที่สุด คือ *ภาษาไทย* ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยหรือ*ลายสือไทย*ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ นับเป็นมรดกที่สำคัญของคนไทย เพราะทำให้คนไทยมีภาษาพูดภาษาเขียน

วัดตะพานหิน จังหวัดสุโขทัย

วัดตะพานหิน จังหวัดสุโขทัย

เป็นของตนเอง เป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของคนไทยทุกคน เพราะภาษาเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา แสดงถึงความเป็นชาติเอกราช ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติใดภาษาใด ซึ่งภาษาไทยได้มีวิวัฒนาการมาจนทุกวันนี้

อนึ่ง *ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช*ยังได้รับการรับรองจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ ว่า *เป็นมรดกแห่งความทรงจำของโลก*

เราคนไทยควรจะภาคภูมิใจในชาติไทยที่บรรพบุรุษของเราได้ร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้รักษามาให้เราซึ่งเป็นอนุชนรุ่นหลัง เราจะต้องรักและหวงแหนในแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนของเรา ภูมิใจในชาติของเราที่เป็นเอกราช มีอธิปไตยเป็นที่ยอมรับนับถือของชนชาติอื่น ประเทศของเรามีความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรม ที่ทำให้ชีวิตของเรามีความเป็นอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข เราจะต้องทำนุบำรุงรักษาส่งเสริมและเผยแพร่ให้เจริญยิ่งขึ้นไป

พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระศรีสุริโยทัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ ๒
วีรสตรีและวีรบุรุษในการกอบกู้และปกป้องเอกราช

หลังสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช อาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง และในเวลาต่อมาได้มีอาณาจักรของคนไทยเกิดขึ้นทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างคือ *อาณาจักรอยุธยา* ซึ่งสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ อาณาจักรอยุธยาขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางจนสามารถผนวกอาณาจักรสุโขทัยเข้ามาไว้ในอาณาจักรอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๖

ด้านตะวันตกของอาณาจักรอยุธยา มีอาณาจักรมอญและพม่า ในขณะที่มอญเสื่อมอำนาจลง พม่าที่อยู่ทางเหนือของมอญกลับเข้มแข็งขึ้น ประกอบกับพม่ามีผู้นำที่สามารถซึ่งได้รวบรวมรัฐต่างๆ ในพม่าเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยังสามารถผนวกอาณาจักรมอญเข้าไว้ในอำนาจ ทำให้พวกมอญกลุ่มหนึ่งหลบหนีเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนของไทยจนเป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างไทยกับพม่าหลายครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ **พระเจ้าบุเรงนอง**กษัตริย์พม่าก็สามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้ในสมัยสมเด็จพระมหินทราธิราช ทำให้ไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เป็นเวลา ๑๕ ปี ก่อนที่**สมเด็จพระนเรศวรมหาราช**

จะทรงกู้เอกราชได้สำเร็จ หลังจากนั้น พม่ากับไทยได้ทำสงครามกันอีกหลายครั้ง แต่ครั้งสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาคือ *สงครามยุทธหัตถี* เมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาของพม่า สงครามครั้งนั้นเป็นชัยชนะที่เด็ดขาดของไทย ทำให้พม่าไม่กล้ายกทัพใหญ่เข้ามารุกรานไทยอีกกว่า ๑๕๐ ปี เป็นโอกาสให้ไทยมีเวลาพัฒนาบ้านเมือง สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าสั่งสมเป็นมรดกทางอารยธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

๑. วีรสตรีพระองค์แรก : สมเด็จพระสุริโยทัย

สาเหตุของสงครามระหว่างไทยกับพม่านั้นเกิดจากการที่พม่าต้องการขยายอำนาจเข้ามาในไทย ปัญหาเรื่องมอญเป็นเพียงชนวนที่ทำให้เกิดสงคราม หลังจากพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้กษัตริย์พม่าได้มอญไว้ในอำนาจแล้วได้ยกทัพเข้ามาตีพวกมอญที่เมืองเชียงกรานของไทย แต่ไทยตีคืนได้เมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๑ ในสมัย**สมเด็จพระไชยราชา** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๗๗ - ๒๐๘๙) และไทยยังยกทัพไปตีเชียงใหม่ที่เคยเป็นของไทยแต่หันไปอ่อนน้อมพม่ากลับมาอยู่ในราชอาณาจักรไทยดังเดิม ต่อมาได้เกิดปัญหาวุ่นวายในกรุงศรีอยุธยาเนื่องจากสมเด็จพระไชยราชาซึ่งเสด็จกลับจากการสงครามเชียงใหม่ถูกลอบปลงพระชนม์ **พระยอดฟ้า** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๘๙ - ๒๐๙๑) พระราชโอรสซึ่งมีพระชันษาเพียง ๑๑ ปี ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ มีพระมารดาคือ**ท้าวศรีสุดาจันทร์**เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท้าวศรีสุดาจันทร์เป็นชู้กับพันบุตรศรีเทพผู้มีหน้าที่เฝ้าหอพระหลวงจนมีครรภ์ จึงตั้งให้พันบุตรศรีเทพเป็นขุนวรวงศาธิราช ต่อมา ขุนวรวงศาธิราชได้ปลงพระชนม์พระยอดฟ้าแล้วขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่อยู่ได้เพียง ๔๒ วัน ขุนนางกลุ่มหนึ่งได้วางแผนลวงทั้งขุนวรวงศาธิราช ท้าวศรีสุดาจันทร์และพระธิดาที่เกิดใหม่ไปประหารชีวิต ขุนนางกลุ่มที่ร่วมก่อการได้เชิญ**พระเฑียรราชา**ซึ่งเป็น

พระอนุชาต่างพระชนนีกับสมเด็จพระไชยราชาขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า**สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๙๑ - ๒๑๑๑) **ขุนพิเรนทรเทพ** ซึ่งมีเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัยและเป็นผู้นำขุนนางกลุ่มที่ร่วมก่อการได้รับพระราชทาน**พระวิสุทธิกษัตริย์** พระราชธิดาของ**สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ**เป็นชายาและได้รับแต่งตั้งเป็น**พระมหาธรรมราชาธิราช**ให้ไปครองเมืองพิษณุโลก

ภาพจำลองเหตุการณ์ยุทธหัตถีของสมเด็จพระสุริโยทัย

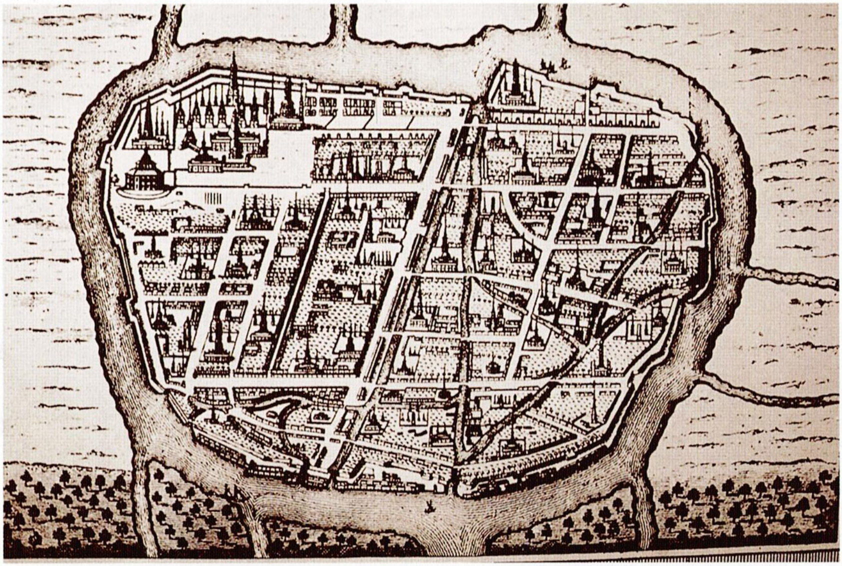
เมื่อพม่าทราบข่าวความวุ่นวายภายในกรุงศรีอยุธยาจึงยกกองทัพเข้ามาตีไทย โดยเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๑ ทางกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้ยกทัพไปต้านข้าศึกที่เมืองสุพรรณบุรี ส่วนภายในกรุงศรีอยุธยาก็เตรียมพร้อมเป็นที่มั่นตั้งรับมือข้าศึก เมื่อพม่าเข้าตีเมืองสุพรรณบุรีได้แล้วก็ยกทัพเข้ามาถึงทุ่งลุมพลีชานพระนครด้านเหนือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จนำ

ทัพออกรบหวังหยั่งกำลังข้าศึก และได้ชนช้างกับพระเจ้าแปรทัพหน้าของพม่า เผอิญช้างทรงของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิตื่นตกใจ **สมเด็จพระสุริโยทัย**พระมเหสีที่แต่งพระองค์เป็นชายเพื่อจะได้เสด็จไปในกองทัพด้วย ได้ขับช้างเข้าขวางกั้นช้างข้าศึก โดยไม่คิดถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับพระองค์ ทรงห่วงแต่เพียงจะช่วยให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราชสวามีทรงปลอดภัย พระเจ้าแปรได้ทีจึงฟันสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ทัพไทยเข้าช่วยนำพระศพออกมาได้ แล้วต้องถอยเข้ากรุงตั้งมั่นรักษาพระนคร วีรกรรมของสมเด็จพระสุริโยทัยในครั้งนี้ช่วยให้บ้านเมืองอยู่รอด นับได้ว่าทรงเป็น*วีรสตรีไทย*พระองค์แรกในประวัติศาสตร์ไทย

นอกจากนี้ สงครามครั้งนี้แสดงให้เห็นความเสียสละและความกล้าหาญของบรรพบุรุษไทย โดยเฉพาะสมเด็จพระสุริโยทัยที่แม้เป็นสตรีก็กล้าหาญชาญชัยไม่น้อยกว่าบุรุษ โดยถือว่าการยอมสละชีพเพื่อปกป้องรักษาชาติเป็นเรื่องสำคัญที่สุด หลังจากนี้ ข้าศึกพยายามเข้าตีกรุงศรีอยุธยาอีกหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ต่อมา ทัพพม่าเกิดปัญหาขาดแคลนเสบียงอาหารและทราบข่าวว่าทัพไทยจากหัวเมืองฝ่ายเหนือยกมาหมายจะตีขนาบ พม่าจึงเลิกทัพกลับไปทางด่านแม่ละเมา

แม้ว่าข้าศึกจะไม่สามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้ แต่ก็ทำให้ไทยตระหนักถึงภัยสงครามที่จะมีมาอีก อย่างไรก็ดี ไทยได้เปรียบในเรื่องที่มั่นของกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีสภาพเหมือนเกาะ น้ำจะท่วมรอบนอกในฤดูน้ำหลาก การมีแม่น้ำใหญ่เป็นคูเมืองโดยรอบนับเป็นชัยภูมิที่เหมาะในการป้องกันข้าศึกในสมัยนั้น

เมื่อกองทัพพม่ากลับไปแล้ว พม่าต้องประสบปัญหาการจลาจลภายใน เนื่องจากหัวเมืองขึ้นต่างพากันตั้งตนเป็นอิสระ พระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ถูกลอบปลงพระชนม์ กว่าพระเจ้าบุเรงนองจะปราบจลาจลได้สำเร็จก็ใช้เวลานานถึง ๑๕ ปี ทำให้ไทยมีเวลาเตรียมตัวป้องกันบ้านเมือง

แผนผังกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงเตรียมการต่างๆ เพื่อให้ไทยพร้อมรับสงครามที่จะมีมาในวันข้างหน้า คือ

๑) สร้างกำแพงเมืองและป้อมพระนครให้มั่นคงแข็งแรง เพราะเดิมเป็นเพียงถมดินเป็นเชิงเทินแล้วปักเสาไม้ระเนียดข้างบนซึ่งจะทานกำลังปืนใหญ่ไม่ได้

๒) ขุดคลองมหานาคให้เป็นคูเมืองชั้นนอกตามแนวแม่น้ำทางด้านเหนือ เป็นการขยายแนวป้องกันพระนครทางด้านเหนือออกไปให้ไกล เพราะพม่าจะเข้าตีด้านนี้มากกว่าด้านอื่น

๓) รื้อกำแพงเมืองสุพรรณบุรี นครนายก และลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่าน เพราะเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ในการป้องกันพระนครดังที่เข้าใจกันมา แต่ปรากฏว่ากลับเป็นประโยชน์ให้ข้าศึกใช้เป็นที่มั่นเตรียมการตีพระนคร

๔) สำรวจทำบัญชีราษฎรในเขตรอบราชธานี ตั้งแต่เมืองชัยนาท ลงมาถึงเมืองชลบุรีและเพชรบุรี ทำให้ได้กำลังทหารไว้สำหรับรบพุ่งกับข้าศึกเป็นจำนวนมาก

๕) ตั้งเมืองใหม่ ๓ เมือง โดยยกบ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี ยกบ้านท่าจีนขึ้นเป็นเมืองสาครบุรี และแบ่งเขตเมืองราชบุรีกับเมืองสุพรรณบุรีตั้งเป็นเมืองนครชัยศรี ด้วยทรงประสงค์จะให้เป็นที่รวบรวมพลรายรอบพระนคร

๖) จัดเตรียมพาหนะทั้งช้าง ม้า และเรือ ในครั้งนั้นสามารถจับช้างเผือกได้ถึง ๗ ช้าง

นับได้ว่าการเตรียมการป้องกันพระนครครั้งนี้ช่วยสร้างความมั่นคงแข็งแรงพร้อมที่จะต่อสู้ป้องกันข้าศึกที่จะเข้ามารุกราน

๒. การบ่อนทำลายของข้าศึกต่อความมั่นคงของชาติ

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองปราบจลาจลในพม่าได้สำเร็จ ก็คิดที่จะขยายอำนาจไปยังดินแดนอื่นเพื่อสร้างอำนาจให้ยิ่งใหญ่ เมื่อทรงทราบข่าวว่าไทยมีช้างเผือก ๗ ช้าง จึงหาเหตุมาตีไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๖ พระเจ้าบุเรงนองส่งทูตเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พร้อมกับทูลขอช้างเผือก ๗ ช้าง โดยหวังให้ไทยแตกแยก แผนการของพระเจ้าบุเรงนองได้ผลเพราะทำให้ขุนนางไทยเกิดความคิดเห็นแตกแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม ขุนนางไทยกลุ่มใหญ่เห็นว่าควรยอมตามพม่าเพื่อจะได้ไม่เกิดสงคราม แต่อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมี**พระราเมศวร พระยาจักรี** และ**พระสุนทรสงคราม**เห็นว่าไม่ควรให้ โดยให้เหตุผลว่าการขอช้างเผือกเป็นเพียงอุบาย และถ้าให้ไปคนทั้งหลายก็จะคิดว่าไทยเกรงกลัว ซึ่งเป็นการเสื่อมพระเกียรติยศ ถึงอย่างไรพระเจ้าบุเรงนองก็จะต้องหาเหตุมาตีไทยจนได้ และในครั้งนี้ฝ่ายไทยก็เตรียมการป้องกันพระนครอย่างแข็งขันแล้ว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงเห็นด้วยกับขุนนางกลุ่มหลัง

เมื่อไทยตอบพระราชสาส์นปฏิเสธไม่ยอมให้ช้างเผือกแก่พระเจ้าบุเรงนองไปแล้วก็เตรียมป้องกันพระนครรับศึกที่จะมีขึ้น โดยรวบรวมผู้คนและเสบียงอาหารเข้าไว้ในพระนคร จัดวางปืนใหญ่บนป้อมปราการรายรอบพระนคร และสร้างค่ายรอบพระนครทั้ง ๔ ทิศ ป้องกันไม่ให้ข้าศึกเข้าล้อมพระนคร

กองทัพพม่านำโดยพระเจ้าบุเรงนองยกกองทัพเข้ามาทางด่านแม่ละเมา เข้าตีหัวเมืองเหนือได้เมืองกำแพงเพชร พิษณุโลก สวรรคโลก สุโขทัยและพิชัย แล้วมุ่งตรงเข้าตีกรุงศรีอยุธยา ทัพพม่าปะทะกับทัพไทยที่ชัยนาท ทัพไทยสู้ไม่ได้ถอยลงมายังพระนคร ข้าศึกโจมตีค่ายรอบพระนครได้ ๓ ค่าย ยกเว้นค่ายบ้านท้ายคู แล้วเข้าล้อมพระนครไว้ทั้ง ๓ ด้าน ทั้งไทยและพม่าต่างใช้ปืนใหญ่ยิงตอบโต้กัน แม้ว่าไทยจะเตรียมการรักษาพระนครมาเป็นอย่างดีแต่เหล่าขุนนางแตกความสามัคคีกันทำให้การป้องกันพระนครอ่อนแอลง ขณะที่กรุงศรีอยุธยาถูกล้อมอยู่นี้ ปรากฏว่าทางเมืองหงสาวดีของพม่าเกิดกบฏ พระเจ้าบุเรงนองต้องการยกทัพกลับ แต่เห็นว่าไทยกำลังแตกสามัคคีจึงมีพระราชสาส์นมายังสมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้ยอมรับเป็นไมตรีและยุติสงคราม สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงยอมรับข้อเสนอของพระเจ้าบุเรงนองโดยยอมเสียช้างเผือก ๔ ช้าง ส่งส่วยช้างปีละ ๓๐ เชือก เงินปีละ ๓๐๐ ชั่ง และยอมยกผลประโยชน์ในการเก็บภาษีอากรเมืองมะริดให้พม่า นอกจากนี้ พระเจ้าบุเรงนองยังได้นำผู้นำไทยบางคนที่ต่อต้านพม่า และขอ**สมเด็จพระนเรศวร** พระราชโอรสของพระมหาธรรมราชาธิราชไปเป็นตัวประกันไว้ที่เมืองหงสาวดีด้วย

สงครามครั้งนี้แม้ว่าข้าศึกจะตีไทยไม่ได้แต่ก็ได้บั่นทอนความมั่นคงของไทยเป็นอันมาก พม่าได้สร้างความแตกแยกขึ้นในหมู่คนไทย ขุนนางที่มีฝีมือถูกนำไปเป็นตัวประกัน ขุนนางที่ยังอยู่ในกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่เป็นพวกที่ไม่ต้องการทำสงคราม

แผนการของพระเจ้าบุเรงนองเริ่มได้ผล ขั้นต่อไปก็คือพยายามแยกหัวเมืองเหนือออกจากกรุงศรีอยุธยา โดยพยายามยกย่อง**พระมหาธรรมราชาธิราช** พร้อมกับยุยงส่งเสริมไม่ให้ปฏิบัติตามบังคับบัญชาของ**สมเด็จพระมหินทราธิราช** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๑๑ - ๒๑๑๒) ซึ่งได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาสืบต่อจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เป็นเหตุให้สมเด็จพระมหินทราธิราชทรงขัดเคืองจนกระทั่งเกิดรบกันขึ้น หัวเมืองเหนือจึงหันไปพึ่งพาพม่า พระเจ้าบุเรงนองทรงตั้งพระมหาธรรมราชาธิราชเป็นเจ้าฟ้าสองแคว ครองเมืองพิษณุโลกในฐานะประเทศราชของพม่าไม่ต้องขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา

ด้วยแผนการสร้างความแตกแยกจนคนไทยแตกความสามัคคีกันได้บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติโดยทำให้ไทยแตกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย และเป็นสาเหตุของการเสียกรุงในเวลาต่อมา

๓. การแตกความสามัคคีของคนไทยและการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๑ พระเจ้าบุเรงนองนำทัพเข้ามาล้อมพระนครอย่างสะดวก ไม่มีทัพไทยยกออกไปต่อสู้ พระเจ้าบุเรงนองพยายามโหมกำลังเข้าตีพระนครแต่ไม่สำเร็จ พม่าล้อมพระนครนานกว่า ๔ เดือน ก็ยังตีไม่ได้และใกล้ฤดูน้ำหลากแล้ว แม้พม่าจะพยายามเข้าตีพระนครอีกหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ พระเจ้าบุเรงนองและพระมหาธรรมราชาธิราชจึงคิดอุบายเกลี้ยกล่อมพระยาจักรีที่นำตัวไปครั้งสงครามช้างเผือกให้ยอมเป็นไส้ศึกให้พม่า โดยแกล้งจองจำแล้วปล่อยให้หนีเข้าพระนคร สมเด็จพระมหินทราธิราชไม่ทรงคิดว่าเป็นอุบายจึงรับพระยาจักรีไว้แล้วตั้งให้เป็นผู้รักษาพระนครแทนพระยาราม พระยาจักรีได้ทรยศต่อชาติด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทูลยุยงให้สมเด็จพระมหินทราธิราชสำเร็จโทษ

พระศรีเสาวราชซึ่งเป็นพระเจ้าน้องยาเธอที่ช่วยบัญชาการรบพุ่งข้าศึกอย่างเข้มแข็ง ขุนนางคนใดมีฝีมือต่อสู้ข้าศึกดีก็ย้ายหน้าที่ให้ไปรักษาการในด้านที่ไม่มีข้าศึกเข้ามาและนำคนที่เห็นว่าอ่อนแอมารักษาหน้าที่สำคัญ เมื่อเห็นว่าการรักษาพระนครอ่อนแอมากแล้วพระยาจักรีก็ลอบให้สัญญาณข้าศึกเข้าตีพระนคร พม่าสามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๑๑๒ รวมเวลาที่ล้อมพระนครอยู่ถึง ๙ เดือน

การที่ไทยต้องเสียเอกราชในครั้งนี้เป็นเพราะคนไทยบางคนที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการป้องกันบ้านเมืองกลับทำการทรยศเป็นไส้ศึก การแตกความสามัคคีของคนไทยนับเป็นบทเรียนอันสำคัญยิ่งที่คนไทยในยุคหลังจะต้องจดจำและร่วมมือร่วมใจกันป้องกันประเทศชาติให้พ้นจากการรุกรานและตกเป็นเมืองขึ้นของชนต่างชาติ

๔. การสูญเสียอิสรภาพ

การแตกสามัคคีและการทรยศต่อชาติของคนไทยบางคนมีผลทำให้ประเทศชาติต้องตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ สร้างความคับแค้นขมขื่นใจให้แก่คนไทยมาก เพราะบ้านเมืองขาดอิสรภาพ เสื่อมเสียเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้คนถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย ทรัพย์สินอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ ถูกขนกลับไปยังหงสาวดี **สมเด็จพระมหินทราธิราช**ถูกพม่านำตัวไปด้วยแต่ประชวรสวรรคตกลางทาง พระเจ้าบุเรงนองตั้ง**พระมหาธรรมราชาธิราช**เป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๑๒ - ๒๑๓๓) ขึ้นต่อพม่า และได้ส่งสมเด็จพระนเรศวรคืนกลับมาให้ ซึ่งต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๔ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้โปรดให้**สมเด็จพระนเรศวร**ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก

ไทยต้องทนยอมรับสภาพอันขมขื่นนี้เป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี นอกจากจะเสียเกียรติภูมิแล้วยังได้รับการดูหมิ่นหยามน้ำใจ ดังเมื่อ

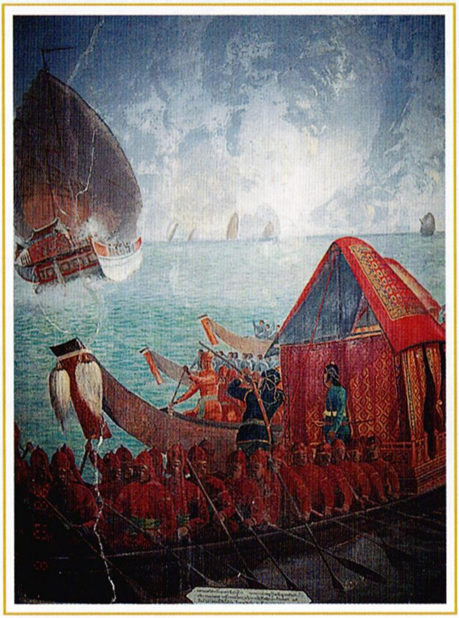

ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระนเรศวรชนไก่
ที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ครั้งพระนเรศวรทรงเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชาและได้ชัยชนะ พระมหาอุปราชาทรงขัดเคืองจึงแกล้งตรัสเสียดสีว่า *"ไก่เชลยตัวนี้เก่งจริงหนอ"* สมเด็จพระนเรศวรถูกดูหมิ่นเช่นนั้นจึงตรัสตอบไปว่า *"ไก่ตัวนี้อย่าว่าแต่จะชนเอาเดิมพันเลย ถึงจะชนเอาบ้านเมืองก็ชนได้"* ความคับแค้นใจที่ต้องสูญเสียอิสรภาพนี้ทำให้คนไทยร่วมมือร่วมใจกันสร้างชาติให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะเมื่อมีผู้นำที่สามารถ ซึ่งมุ่งมั่นจะกู้เอกราชประกาศความเป็นไทอย่างพระนเรศวร คนไทยก็พร้อมใจที่จะช่วยกันปลดแอกของชาติ

๕. ความพยายามของคนไทยเพื่อกอบกู้เอกราช

การสูญเสียอิสรภาพต้องอยู่ภายใต้อำนาจของต่างชาติทำให้เกิดความรู้สึกที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนไทยที่จะต้องช่วยกันกอบกู้เอกราชของชาติคืนมาโดยเร็ว พ.ศ. ๒๑๑๔ ที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกถือว่าเป็นปีเริ่มต้นของการเตรียมการกอบกู้เอกราช แม้ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรจะมีพระชนมายุเพียง ๑๖ พรรษา แต่การที่พระองค์ทรงพระราชสมภพและเจริญวัยในหัวเมืองเหนือย่อมเป็นเหตุให้เกิดความนิยมยินดีแก่ชาวเมืองเหนือทั้งปวง เพราะพระองค์ทรงคุ้นเคยกับถิ่นฐานบ้านเมืองและผู้คนเมืองเหนือเป็นอย่างดี ส่วนการที่สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จไปประทับที่เมืองหงสาวดีถึง ๖ ปี ก็เป็นประโยชน์ให้ทรงเรียนรู้นิสัยใจคอและความเข้มแข็งความอ่อนแอของพม่าได้ดี นอกจากนี้ ยังมีพระอุปนิสัยเป็นนักรบที่กล้าหาญ เหตุผลดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการกอบกู้เอกราชของชาติต่อไป

ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระนเรศวรทรงตามจับพระยาจีนจันตุ พ.ศ. ๒๑๒๑

หัวเมืองเหนือในช่วงเวลานั้นกล่าวได้ว่ามีสภาพดีกว่ากรุงศรีอยุธยาเพราะไม่ได้ถูกข้าศึกทำลาย ผู้คนก็ไม่ได้ถูกกวาดต้อนไปเหมือนกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงดำเนินการรวบรวมไพร่พลช้างม้าพาหนะและเครื่องศาสตราวุธต่างๆ ไว้ใช้ในการสงครามทรงคัดเลือกคนรุ่นราวคราวเดียวกันกับพระองค์มาฝึกหัดงานราชการ คนเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นแม่ทัพนายกองและกำลังสำคัญของพระองค์ในการกอบกู้อิสรภาพ และทำสงคราม เพราะผ่านวิธีการฝึกแบบใหม่ที่จริงจังและรอบด้านทั้งอาวุธและยุทธวิธี กองทหารที่ทรงฝึกฝนนี้ได้เคยแสดงความสามารถร่วมกับพระองค์หลายครั้ง เช่น การตามจับพระยาจีนจันตุ ขุนนางเมืองเขมรที่เข้ามาสวามิภักดิ์แล้วลอบหลบหนีออกไป การล้อมตีทัพเขมรที่ยกเข้ามาทางนครราชสีมาแตกพ่ายอย่างยับเยิน และการตีเมืองคังที่เป็นกบฏต่อพม่า นับว่าเป็นการฝึกฝนยุทธวิธีและความกล้าแกร่งของกองทัพไทยให้พร้อมที่จะกู้เอกราชและรับสงครามกับพม่าที่จะตามมา

การที่เขมรยกทัพเข้ามาโจมตีกวาดต้อนผู้คนด้วยเห็นว่าไทยอ่อนแอนั้นกลับเป็นผลดีแก่ไทย เพราะทำให้ผู้คนที่หลบหนีกระจัดกระจายอยู่ตามป่าเขาที่ต่างๆ ได้เข้ามารวมกันอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เป็นการเพิ่มกำลังพลให้มากขึ้น การโจมตีขับไล่เขมรหลายครั้งได้ทำให้คนไทยได้ฝึกฝนยุทธวิธีและมีความกล้าหาญไม่หวาดกลัวสงคราม นอกจากนี้ ไทยยังสามารถเตรียมการป้องกันพระนคร สะสมอาวุธและเสบียงอาหารโดยที่พม่าไม่ระแวงสงสัย เพราะไทยอ้างว่าเพื่อป้องกันการรุกรานจากเขมร เช่น การขุดขยายคลองขื่อหน้าคูพระนครด้านตะวันออกให้ลึกและกว้างกว่าเดิม และสร้างกำแพงพระนครด้านนี้ขยายออกไปถึงริมน้ำ และสร้าง*ป้อมมหาชัย*ตรงหัวรอ เป็นการเตรียมรับศึกพม่าที่จะเกิดขึ้นเมื่อไทยเป็นเอกราช

๖. สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ

ในระยะหลัง สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงมอบพระราชอำนาจให้สมเด็จพระนเรศวรดำเนินการด้านการทหารและการป้องกันประเทศเพื่อเตรียมทำสงครามกอบกู้เอกราช เริ่มตั้งแต่การเสด็จไปช่วยพม่าปราบกบฏเมืองคังเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๔ ขณะนั้น สมเด็จพระนเรศวรมีพระชนมายุ ๒๖ พรรษา การไปตีเมืองคังครั้งนั้นทำให้ทรงทราบว่าประเทศราชต่างๆของพม่าต่างคิดจะแข็งเมืองเพียงแต่รอโอกาสอันเหมาะสมเท่านั้น ขณะเดียวกัน**พระเจ้านันทบุเรง**ก็เริ่มไม่ไว้วางใจในท่าทีของไทยที่มีความเข้มแข็งอย่างรวดเร็ว พระเจ้านันทบุเรงจึงข่มขู่ไทยโดยให้นันทสูกับราชสังคร้ำคุมพลพม่าและไทยใหญ่ทำทางเข้ามาจากเขตต่อแดนและเข้ามาตั้งยุ้งฉางเตรียมเสบียงอาหารไว้ที่เมืองกำแพงเพชรเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๖ ซึ่งทำเป็นเสมือนเตรียมการจะยกทัพเข้ามาโจมตีไทย ไทยรู้แต่แกล้งทำไม่สนใจ พอดีพระเจ้าอังวะเป็นกบฏพม่าจึงเกณฑ์ทัพเมืองขึ้นไปช่วยปราบกบฏเช่นเดิม สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชโปรดให้สมเด็จพระนเรศวรนำทัพไป สมเด็จพระนเรศวรทรงทำอุบายเดินทัพให้ช้าเพื่อถ่วงเวลา จนพระเจ้านันทบุเรงยกทัพไปแล้วทัพไทยจึงยกออกไปถึงเมืองแครงในดินแดนมอญ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ แล้วทรงหยุดพักเพื่อรอดูผลของสงครามว่าพระเจ้านันทบุเรงจะชนะหรือแพ้ ถ้าแพ้ก็จะเข้าตีเมืองหงสาวดี แต่ถ้าชนะไทยก็เพียงกวาดต้อนครอบครัวไทยกลับบ้านเมืองเป็นกำลังต่อไป

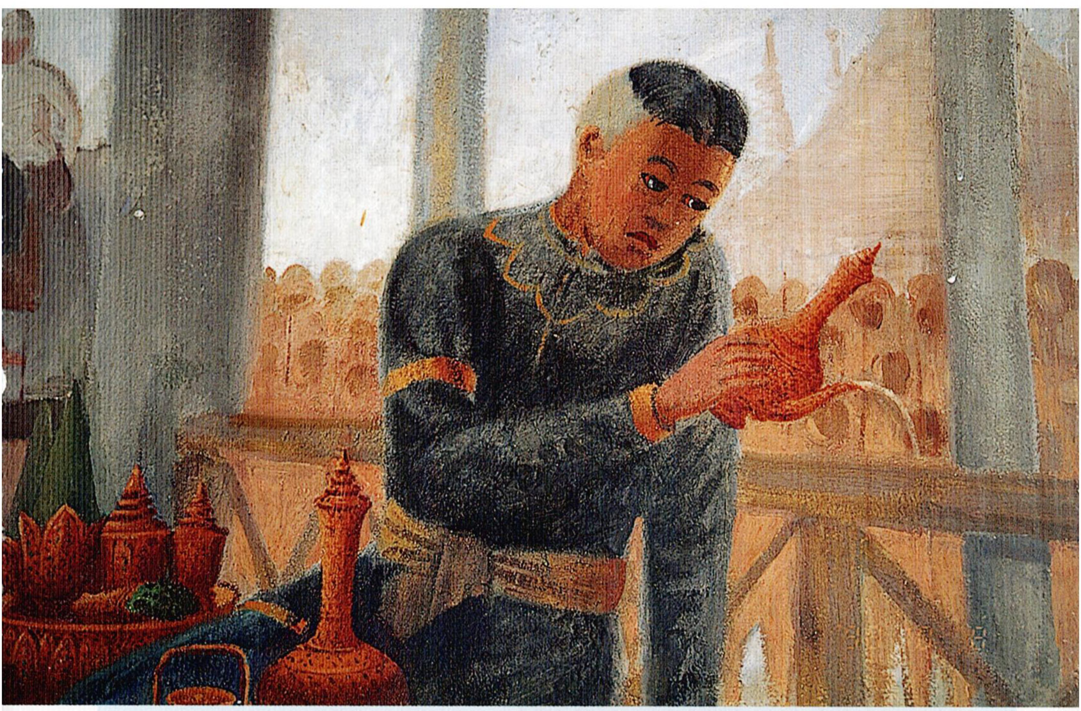
พระมหาอุปราชาซึ่งอยู่รักษาเมืองหงสาวดีได้คิดอุบายให้**พระยาเกียรติ พระยาราม** ขุนนางมอญซึ่งมีพรรคพวกอยู่ในเมืองแครงมากและคงคุ้นเคยกับสมเด็จพระนเรศวรมาก่อน ให้ลงมาคอยต้อนรับสมเด็จพระนเรศวรและสั่งเป็นความลับว่า ถ้าพระมหาอุปราชานำทัพ

เข้าตีทัพพระนเรศวรให้พระยาทั้งสองคุมทัพตีขนาบหลัง แต่**พระมหาเถรคันฉ่อง** ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระยาเกียรติ พระยารามได้เกลี้ยกล่อมให้พระยาทั้งสองสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระนเรศวร เพราะมอญก็ต้องการเป็นอิสระจากพม่าเช่นกัน เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงทราบจึงทรงเรียกประชุมแม่ทัพนายกองแล้วทรงหลั่งน้ำเหนือแผ่นดินเมืองแครงพร้อมกับทรงประกาศแก่เทพยดาต่อหน้าที่ประชุม ให้พระธรณีเป็นพยานว่า *นับแต่นี้ต่อไปกรุงศรีอยุธยาขาดทางไมตรีกับกรุงหงสาวดี การกระทำเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการประกาศอิสรภาพของไทย* จากนั้นสมเด็จพระนเรศวรทรงเตรียมกองทัพจะเข้าตีกรุงหงสาวดี แต่เมื่อทราบข่าวว่าพระเจ้านันทบุเรงได้ชัยชนะพวกกบฏและกำลังยกทัพกลับมา พระองค์จึงเพียงอพยพครอบครัวไทยกลับมาเท่านั้น ขณะเดียวกันพระมหาอุปราชาได้ยกทัพพม่าตามตี มีสุรกรรมาเป็นทัพหน้า ทัพพม่ายกตามกองทัพไทยทันที่แม่น้ำสะโตงแต่อยู่คนละฝั่ง สมเด็จพระนเรศวรทรงยิงพระแสงปืนถูกสุรกรรมาตายอยู่กับคอช้าง ทำให้รี้พลพม่าครั่นคร้ามพากันเลิกทัพกลับไป

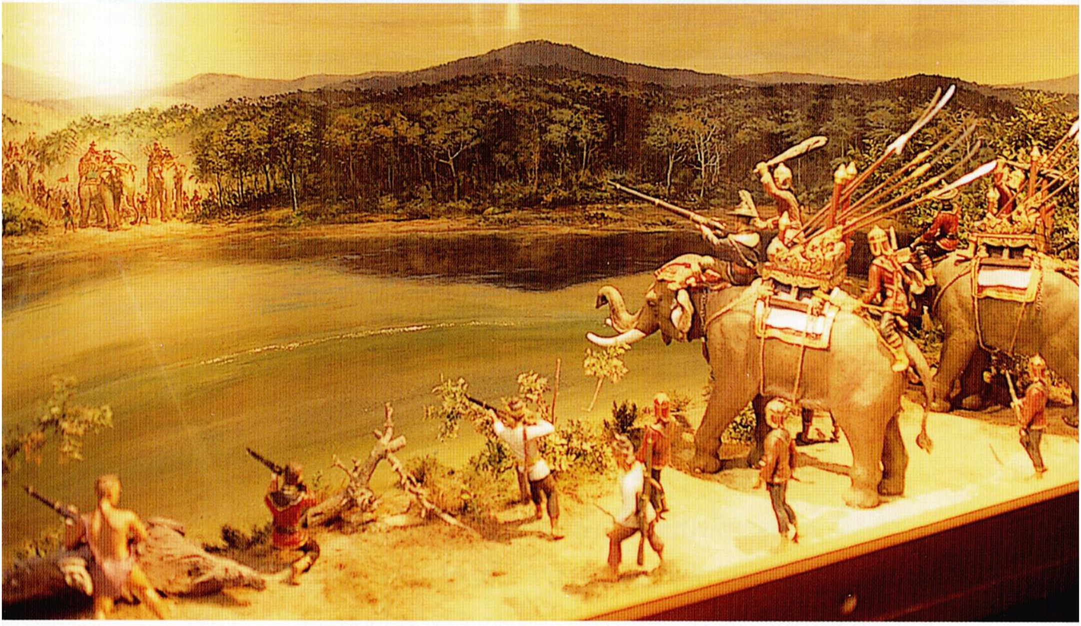
สมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับมากรุงศรีอยุธยา ทูลเล่าเหตุการณ์ให้พระราชบิดาทรงทราบ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชจึงทรงมอบอำนาจหน้าที่ทั้งปวงในการต่อสู้ป้องกันข้าศึกให้สมเด็จพระนเรศวรทรงบังคับบัญชาเป็นสิทธิ์ขาด สมเด็จพระนเรศวรทรงเชื่อแน่ว่าพระเจ้านันทบุเรงคงจะเร่งยกทัพมาตีไทย จึงทรงยกทัพไปขับไล่พม่าที่เข้ามาสร้างยุ้งฉางที่เมืองกำแพงเพชร ออกไปก่อน และได้กวาดต้อนผู้คนหัวเมืองเหนือลงมายังกรุงศรีอยุธยาด้วยเพราะขณะนั้นไพร่พลของไทยยังมีน้อย

๗. การสร้างชาติให้มั่นคงหลังประกาศเอกราช

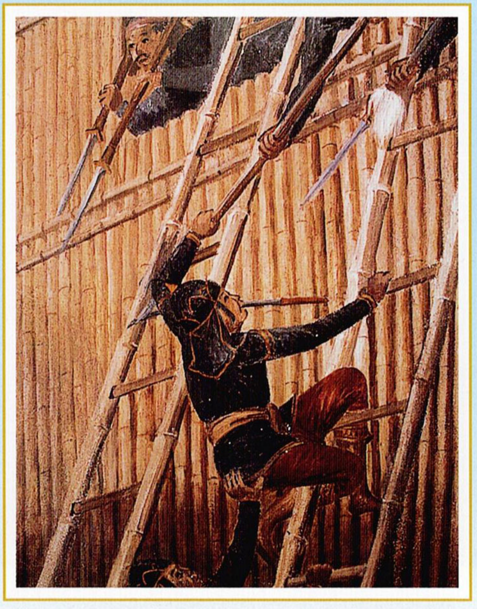
หลังประกาศอิสรภาพแล้วไทยพยายามสร้างชาติให้มั่นคงปลอดภัย เตรียมการป้องกันประเทศ และขับไล่ข้าศึกที่บุกรุกเข้ามาในเขตแดน เช่น เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ พระเจ้านันทบุเรงให้พระยาพะสิมและ

ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง

ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระนเรศวรทรงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ทรงพระแสงดาบคาบค่าย
ที่วัดสุวรรณดาราราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เจ้าเมืองเชียงใหม่ยกทัพเข้ามาตีไทย สมเด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถได้เสด็จนำทัพออกไปขับไล่ตีทัพพม่าแตกพ่ายไป และในปีต่อมา พระมหาอุปราชาของพม่าได้นำทัพเข้ามาเตรียมเสบียงอาหารอยู่ที่เมืองกำแพงเพชรเพื่อหมายโจมตีกรุงศรีอยุธยา พม่ายังให้พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพลงมาถึงเมืองนครสวรรค์ เข้าปล้นสะดมบ้านเรือนราษฎร สมเด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถจึงทรงนำทัพไทยเข้าตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่แตกพ่ายไป ช่วงเวลานั้นยังมีสงครามใหญ่ที่ทัพพม่ายกมาตีไทยอีก ๓ ครั้ง คือ

๑) สงคราม พ.ศ. ๒๑๒๙

หลังจากที่พระมหาอุปราชาได้สะสมเสบียงอาหารมากพอแล้ว พระเจ้านันทบุเรงยกทัพหลวงเข้ามา ในครั้งนี้พม่าล้อมพระนครอยู่ ๕ เดือน แต่ไม่สำเร็จเพราะถูกฝ่ายไทยจู่โจมตัดทางลำเลียงเสบียงอาหาร

และสมเด็จพระนเรศวรยังทรงนำทหารจำนวนหนึ่งบุกโจมตีค่ายพม่าทั้งกลางวันกลางคืน จนพม่าจำต้องยกทัพกลับ เพราะทหารเจ็บป่วยล้มตาย ขาดเสบียงอาหารและใกล้ฤดูน้ำหลาก

๒) สงคราม พ.ศ. ๒๑๓๓

พระมหาอุปราชาได้ยกทัพมาเพราะพม่าทราบข่าวการเปลี่ยนกษัตริย์ที่กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อ (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๓๓ - ๒๑๔๘) และทรงแต่งตั้งสมเด็จพระเอกาทศรถพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราชาแต่มีพระเกียรติยศสูงเสมอพระเจ้าแผ่นดิน

เหตุที่พม่าพยายามยกทัพมาปราบไทยให้ได้เพราะต้องการรักษาเกียรติยศไม่ให้เมืองขึ้นต่างๆ แข็งเมืองกระด้างกระเดื่อง อันจะนำมาซึ่งการจลาจลวุ่นวายในพม่า สงครามครั้งนี้พระมหาอุปราชายกทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงเปลี่ยนยุทธวิธีการรบใหม่จากการตั้งรับที่พระนครแบบสมัยก่อน มาเป็นการนำทัพออกไปต่อสู้นอกกรุงศรีอยุธยา เพราะถ้าขับไล่ข้าศึกไปได้ก็จะได้ชัยชนะอย่างรวดเร็ว ถ้าสู้ไม่ได้ก็ยังอาศัยชัยภูมิของพระนครในการต่อสู้ต่อไป แต่การรักษาพระนครมักจะทำให้สงครามยืดเยื้อยาวนาน ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้บ้านเมืองและราษฎร ถ้าขับไล่ศัตรูออกไปไม่ได้ก็จะต้องประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร สงครามในครั้งนี้ปรากฏว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงนำทัพเข้าตีทัพพระมหาอุปราชาที่มีไพร่พลมากกว่าแตกพ่ายไป ทำให้สงครามสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว

๓) สงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕

สงครามครั้งนี้นับเป็นสงครามครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย เพราะพระเจ้านันทบุเรงหมายมั่นที่จะตีไทยให้ได้ สืบเนื่องจากการพ่ายแพ้ของพระมหาอุปราชาครั้งก่อนทำให้เสียเกียรติยศมาก

พระมหาอุปราชาเองเป็นผู้ที่จะสืบทอดราชสมบัติ ถ้าสู้รบไทยไม่ได้ หัวเมืองขึ้นต่างๆ แม้แต่ขุนนางพม่าเองก็จะไม่ยำเกรง การปกครองอาณาจักรพม่าของพระองค์ก็จะประสบอุปสรรคมาก

พระมหาอุปราชายกทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มีไพร่พลจำนวนมากเข้ามาตั้งทัพที่ตำบลตระพังตรุ เมืองสุพรรณบุรี ทัพไทยนั้นสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถทรงยกทัพมาตั้งที่ตำบลหนองสาหร่าย ปัจจุบันคือตำบลดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ทัพทั้งสองเข้าปะทะต่อสู้กันเป็นโกลาหล ช้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถรุกไล่ข้าศึกไปถึงทัพหลวงของพม่า เมื่อฝุ่นละอองจางลงสมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระเอกาทศรถจึงทรงทราบว่าพระองค์ตกอยู่ท่ามกลางข้าศึก

สมเด็จพระนเรศวรทอดพระเนตรเห็นพระมหาอุปราชาทรงช้างอยู่ใต้ร่มไม้ พระองค์ทรงเห็นทางที่จะเอาชนะได้ทางเดียวคือ การชนช้างกับพระมหาอุปราชา จึงทรงขับช้างพระที่นั่งตรงไปหาพระมหาอุปราชา แล้วตรัสท้าทายในฐานะที่ทรงคุ้นเคยกันมาแต่ก่อนว่า *"เจ้าพี่จะยืนช้างอยู่ในร่มไม้ทำไม เชิญเสด็จมาทำยุทธหัตถีกันให้เป็นเกียรติยศเถิด ภายหน้ากษัตริย์ที่จะชนช้างได้อย่างเราจะไม่มีแล้ว"* ขณะนั้น ถ้าหากพระมหาอุปราชาจะสั่งให้ทหารล้อมจับสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถก็ทรงทำได้ง่ายดาย แต่ด้วยวิสัยกษัตริย์จึงทรงรับคำท้าและเข้าทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระนเรศวร ในที่สุดพระมหาอุปราชาถูกสมเด็จพระนเรศวรฟันด้วยพระแสงของ้าวสิ้นพระชนม์*

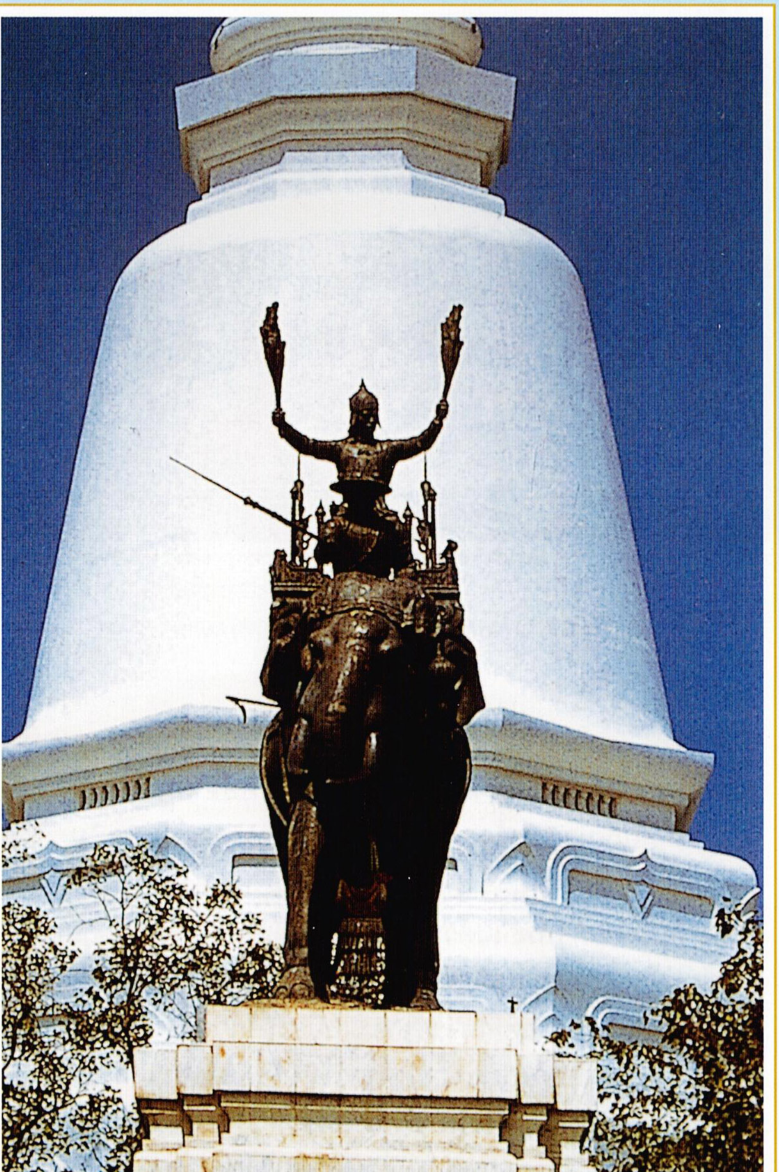
* วันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา คือ วันจันทร์ เดือนยี่ แรม ๒ ค่ำ จุลศักราช ๙๕๔ เดิมมีการคำนวณว่าตรงกับวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ ภายหลังมีการคำนวณใหม่ซึ่งถือว่ามีความถูกต้อง ว่าตรงกับวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ และวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถีนี้ ทางราชการถือเป็นวันสำคัญ คือ เป็น**วันกองทัพไทย** อย่างไรก็ดี เนื่องจากได้กำหนดให้วันที่ ๒๕ มกราคม ของทุกปีเป็นวันกองทัพไทยมาก่อนแล้ว จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลง

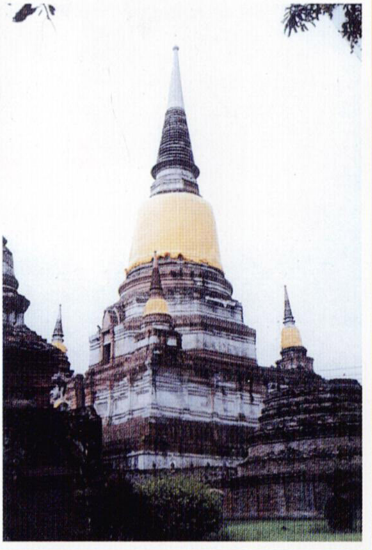
ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถี ที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พม่าต้องพ่ายแพ้อย่างยับเยินกลับไปอีกครั้งหนึ่ง ชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชครั้งนี้ทำให้พระเกียรติยศปรากฏเลื่องลือไปทั่ว ขณะเดียวกันพม่ากลับต้องประสบกับปัญหาการจลาจลภายใน ไม่มีโอกาสที่จะยกทัพใหญ่เข้ามาโจมตีไทยอีกเป็นเวลากว่า ๑๕๐ ปี หลังเสร็จศึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโปรดให้สร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถีตรงที่ชนช้างชนะพระมหาอุปราชา และสร้างเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลเป็นการเฉลิมพระเกียรติที่ทรงมีชัยชนะเหนือข้าศึก หลังจากนั้น ไทยได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางทั้งด้วยการทำสงครามและมีหัวเมืองขึ้น ทั้งมอญ เขมร ล้านนาเข้ามาอ่อนน้อมอยู่ในอำนาจ และยังยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีถึง ๒ ครั้ง ทำให้อำนาจของพม่าเสื่อมลง

หลังจากรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช บ้านเมืองมีแต่ความสงบสุขปราศจากสงครามเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้ไทยมีเวลา

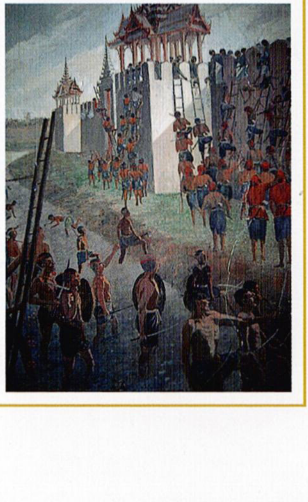

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างสรรค์ความเจริญ มีความก้าวหน้าทางศิลปวัฒนธรรม มีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติอย่างกว้างขวาง ประเทศเจริญรุ่งเรืองเป็นที่เลื่องลือในนานาประเทศ มรดกทางวัฒนธรรมในยุคนี้ได้ตกทอดสืบต่อมาจนปัจจุบัน

ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตีเมืองตองอู

ด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนเรศวร คนไทยจึงพร้อมใจกันเทิดพระเกียรติวีรกษัตริย์พระองค์นี้เป็น**มหาราช**

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดสุวรรณดาราราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แผนที่ประเทศสยามและประเทศใกล้เคียงในสมัยอยุธยา

บทที่ ๓
พระเพทราชากำจัดอิทธิพลต่างชาติ

ตั้งแต่ก่อนสมัย**สมเด็จพระนารายณ์มหาราช** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑) ไทยได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากับชาติตะวันตกหลายชาติแล้ว เช่น *โปรตุเกส*เข้ามาติดต่อกับไทยตั้งแต่สมัย**สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒** *ฮอลันดา*เข้ามาในสมัย**สมเด็จพระนเรศวรมหาราช** และ*อังกฤษ*เข้ามาในสมัย**สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม**

นอกจากผลประโยชน์ทางการค้าที่ไทยได้รับจากการติดต่อกับชาติตะวันตกแล้ว ไทยยังได้ชาวต่างชาติเป็นทหารอาสาช่วยในการทำสงครามและการพัฒนากองทัพในด้านยุทธวิธีและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม ในด้านการค้า กรุงศรีอยุธยาทำการผูกขาดการค้า โดยพระคลังสินค้า เพื่อเป็นแหล่งหารายได้ของรัฐบาล โดยรัฐบาลกำหนดสินค้าหายากและเป็นที่ต้องการของพ่อค้าต่างชาติ เช่น ดีบุก งาช้าง หนังสัตว์ ไม้ฝาง ไม้หอม เป็นสินค้าต้องห้ามของหลวง ชาวบ้านต้องนำมาขายให้พระคลังสินค้า ส่วนพ่อค้าที่ต้องการสินค้านั้นก็ต้องมาซื้อที่พระคลังสินค้า การผูกขาดทางการค้ามีมากขึ้นในสมัย**สมเด็จพระนารายณ์มหาราช** ทั้งยังมีการแต่งเรือกำปั่นไปค้าขายแข่งกับชาติตะวันตก จนเกิดการขัดแย้งกับ*ฮอลันดา* เมื่อ*ฝรั่งเศส*เข้ามาติดต่อและไทยรู้ว่าฝรั่งเศสเป็นประเทศใหญ่มีอานุภาพมากในยุโรป จึงหวังจะได้

ฝรั่งเศสเป็นมิตรคอยถ่วงดุลอำนาจกับฮอลันดา แต่ฝรั่งเศสก็คิดไม่ซื่อหมายจะยึดไทยเป็นเมืองขึ้น ในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กลุ่มขุนนางข้าราชการ และประชาชน นำโดย**พระเพทราชา** จึงทำการปฏิวัติขับไล่ฝรั่งเศสออกไปจากประเทศไทย หลังจากนั้น การติดต่อกับชาติตะวันตกก็ซบเซาลง

๑. การแผ่อิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาในแผ่นดินไทย

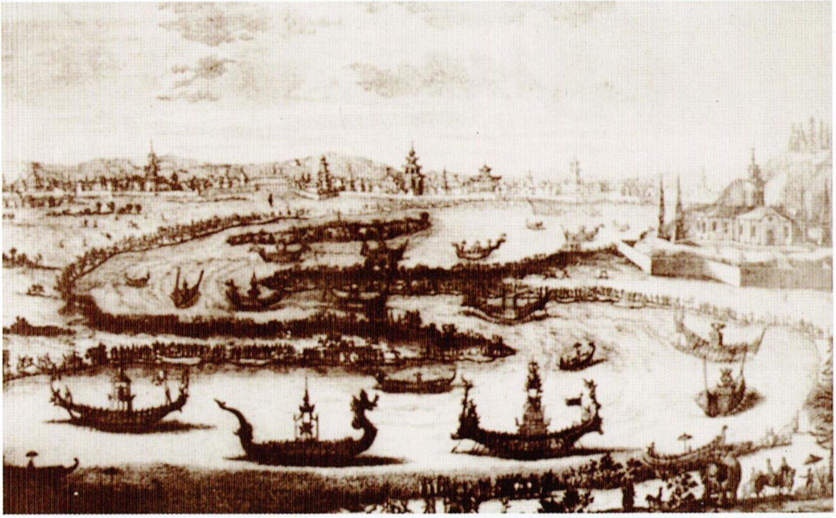
ชาติตะวันตกได้เดินทางเข้ามายังดินแดนทางตะวันออกด้วยจุดประสงค์ต้องการสินค้าพวกเครื่องเทศ พริกไทย ผ้าไหม เครื่องลายครามรวมทั้งเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนาด้วย

๑) โปรตุเกส

โปรตุเกสเป็นชาติแรกที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ สมัย**สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒** หลังจากที่โปรตุเกสได้เมืองมะละกา การติดต่อค้าขายกับโปรตุเกสเป็นไปด้วยดี ไทยได้ชาวโปรตุเกสเป็นทหารอาสาช่วยรบพุ่งทำสงครามและช่วยในการปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัย

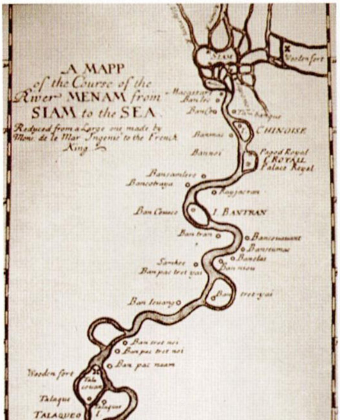

ภาพเขียนแผนผังกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๘๑

ภาพเขียนขบวนเรือพระราชพิธีในสมัยอยุธยา

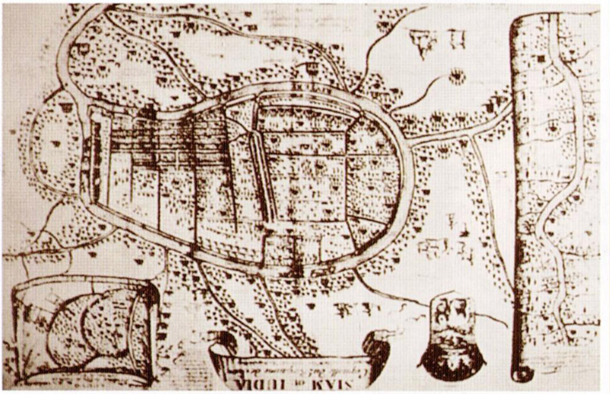
พ.ศ. ๒๒๒๘ - ๒๒๓๐

แผนที่ประเทศสยาม
ในรัชสมัยพระนารายณ์มหาราช

๒) ฮอลันดา

ฮอลันดาเป็นชาติตะวันตกชาติที่สองที่เข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๗ สมัย**สมเด็จพระนเรศวรมหาราช** และต่อมามีบทบาทและอิทธิพลในไทยแทนที่โปรตุเกส แต่ก็มีปัญหาขัดแย้งกับไทยบ้าง ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเกิดปัญหาขัดแย้งทางการค้าแต่ประนีประนอมกันได้ ครั้นถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเกิดปัญหาขัดแย้งรุนแรง เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงยกเลิกอภิสิทธิ์ของฮอลันดาในการซื้อหนังสัตว์จากไทย ทั้งยังทำการค้าขายแข่งกับต่างชาติด้วย สมัยนี้ รัฐบาลไทยทำการผูกขาดการค้ามากขึ้นทำให้กระทบกระเทือนผลประโยชน์ทางการค้าของฮอลันดา ฮอลันดาจึงส่งเรือรบ ๒ ลำ มาปิดอ่าวไทย เรียกร้องให้ไทยยอมรับข้อเสนอที่ไทยเสียเปรียบ ขณะนั้นไทยเพิ่งเสร็จสิ้นสงครามกับล้านนาจึงจำยอมทำสัญญากับฮอลันดาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๗ โดยยอมให้ฮอลันดาผูกขาดการค้าหนังสัตว์และยอมไม่ใช้ลูกเรือที่เป็นชาวจีน ญี่ปุ่น และเวียดนาม ไปค้าขายต่างประเทศ ซึ่งเป็นการตัดหนทางการค้ากับต่างประเทศของไทย เพราะไทยไม่ชำนาญในการเดินเรือด้วยตนเอง แม้ว่าอีก ๒ ปีต่อมา ฮอลันดาจะยอมให้ไทยใช้ลูกเรือต่างชาติเหมือนเดิมก็ตาม แต่ไทยก็ยังหวาดหวั่นอิทธิพลของฮอลันดา

ภาพเขียนแผนที่ของกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๘

๓) อังกฤษ

อังกฤษเป็นชาติที่สามที่เข้ามาในไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕ สมัย **สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม** อังกฤษเป็นชาติที่มีปัญหาในการค้าขายมาก คือถูกฮอลันดาขัดขวางทางการค้าถึงกับรบพุ่งกันที่ปัตตานีจนต้องปิดสถานีการค้าไปในปลายสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แม้ว่าอังกฤษจะเข้ามาเปิดสถานีการค้าอีกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ อังกฤษมีปัญหากับไทยถึงกับรบพุ่งกันที่เมืองมะริด ในที่สุดอังกฤษจึงปิดกิจการค้าลงอีก

๔) ฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พวกแรกที่เข้ามาเป็นพวกบาทหลวงเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนา ระหว่างนั้น ไทยมีข้อขัดแย้งกับฮอลันดา หลังจากเกิดวิกฤติการณ์กับฮอลันดา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้พวกบาทหลวงฝรั่งเศสเข้าเฝ้าใน พ.ศ. ๒๒๐๘ พร้อมพระราชทานที่ดินให้สร้างวัดและโรงเรียนได้ การติดต่ออย่างเป็นทางการเริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ เมื่อ **สังฆราชปัลลู**อัญเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการของ**พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔** และ**สันตะปาปา**มาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งได้ทรงต้อนรับอย่างดียิ่ง และยอมให้คนไทยเข้ารีตนับถือคริสต์ศาสนาได้ ทำให้บาทหลวงทั้งหลายเกิดความคิดว่า ถ้าเกลี้ยกล่อมให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเข้ารีตได้สำเร็จก็จะทำให้ชาวไทยหันมาเข้ารีตด้วย การเผยแผ่คริสต์ศาสนาก็จะทำได้ง่าย และสามารถใช้ไทยเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในเอเชีย แต่เหตุผลด้านไทยนั้นไทยต้องการได้ฝรั่งเศสมาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดา ด้วยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงทราบว่าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสเป็นกษัตริย์ที่มีอานุภาพมาก เป็นที่ยำเกรงของอังกฤษและฮอลันดา อีกทั้งไทยยังจะได้เรียนรู้วิทยาการตะวันตกจากฝรั่งเศสมาใช้เป็นประโยชน์

แก่บ้านเมืองได้ ผู้ที่สนับสนุนให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก้าวหน้าอย่างรวดเร็วคือ ออกญาวิไชเยนทร์ (ฟอลคอน) นักแสวงโชคชาวกรีก ที่หวังผลประโยชน์จากความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองเพื่อประโยชน์ส่วนตัว

๒. สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพยายามรักษาดุลอำนาจของชาติตะวันตก

ปัญหาการคุกคามจากฮอลันดาทำให้ไทยต้องการมิตรประเทศตะวันตกที่มีอำนาจทัดเทียมกันไว้คอยช่วยเหลือถ่วงดุลอำนาจไม่ให้ฮอลันดาเอาเปรียบไทย ชาติแรกที่ไทยต้องการให้มาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดา คือ อังกฤษ เพราะอังกฤษเป็นชาติใหญ่และขัดแย้งกับฮอลันดาในยุโรป ในต้นรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อังกฤษได้เข้ามาเปิดสถานีการค้าเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๔ แต่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จนัก อังกฤษเริ่มมาเอาใจใส่กิจการค้ามากขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๗ ซึ่งไทยได้เสนอยกเมืองปัตตานีให้และอนุญาตให้สร้างป้อมปราการได้ อังกฤษขอให้ไทยซื้อสินค้าจากอังกฤษแน่นอนทุกปี แต่ไทยปฏิเสธ ทำให้อังกฤษไม่พอใจนักและยังไม่พอใจที่ออกญาวิไชเยนทร์แย่งการค้าของบริษัทซึ่งอังกฤษเชื่อว่าไทยสนับสนุนอยู่ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ ไทยกับอังกฤษเกิดรบพุ่งกันที่เมืองมะริด อังกฤษจึงเลิกกิจการไป ไทยจึงไม่ได้ให้อังกฤษมาช่วยถ่วงดุลอำนาจของฮอลันดาอีกต่อไป

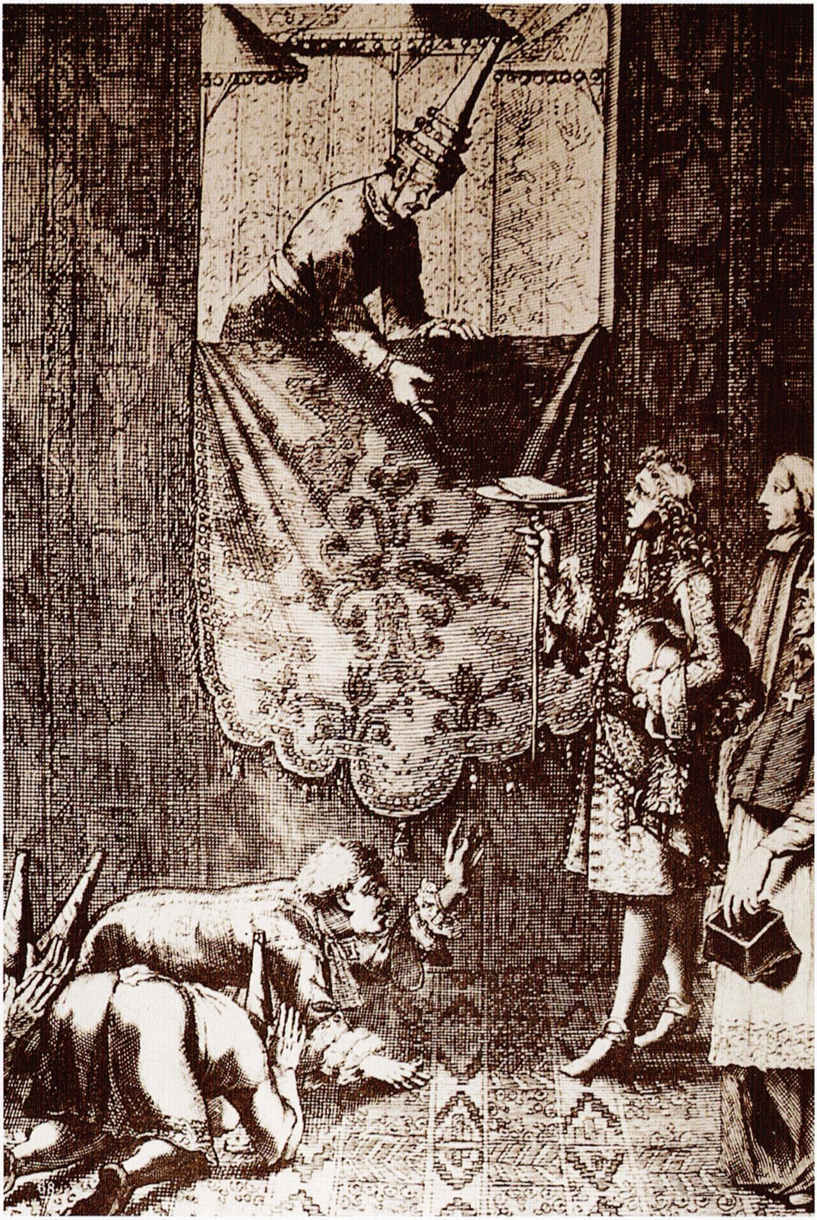
ความขัดแย้งกับฮอลันดาและอังกฤษทำให้ไทยต้องแสวงหามิตรประเทศตะวันตกใหม่ ซึ่งก็ได้ฝรั่งเศสมาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดาและอังกฤษ โดยสังฆราชปัลลูเป็นผู้เริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์ให้สองประเทศก่อน จนกระทั่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และสันตะปาปามีพระราชสาส์นมาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ และฝรั่งเศสได้เริ่มเข้ามาตั้งสถานีการค้าในไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ ในปีนั้น ไทยได้ส่งทูตไปฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก โดยมี**ออกพระพิพัฒน์ราชไมตรี**เป็นทูต

แต่เรือประสบอุบัติเหตุถูกพายุจนเรือแตกที่เกาะมาดากัสการ์ชายฝั่งแอฟริกา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่ง**ออกขุนพิไชยวาทิต**และ**ออกขุนพิชิตมนตรี**ออกไปสืบข่าวถึงฝรั่งเศส พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จึงได้ทรงส่งทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาบ้างเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๘ มี เชอวาเลียร์ เดอ โชมองต์ เป็นหัวหน้าคณะ พร้อมด้วย**บาทหลวงเดอ ชัวสี**และ**บาทหลวงตาชาร์ด** ทูตฝรั่งเศสทูลรบเร้าหลายครั้งขอให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเข้ารีตแต่ไม่สำเร็จ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงตอบด้วยถ้อยคำอันคมคายว่า *พระองค์ได้มอบเรื่องนี้ให้เป็นไปตามน้ำพระทัยของพระผู้เป็นเจ้า ถ้าหากพระผู้เป็นเจ้าปรารถนาให้พระองค์เข้ารีตแล้ว คงจะดลใจให้พระองค์เข้ารีตเอง*

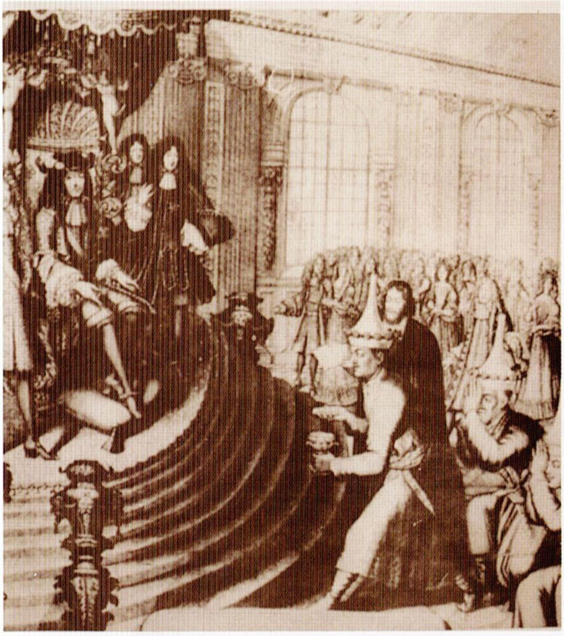
ในครั้งนั้น ไทยได้ทำสัญญากับฝรั่งเศส อนุญาตให้ฝรั่งเศสเผยแผ่ศาสนาและวิทยาการความรู้แก่คนไทยได้ และทำอนุสัญญาการค้าให้สิทธิพิเศษแก่ฝรั่งเศสทำการค้าขายได้โดยไม่ต้องเสียภาษี พร้อมทั้งยกเมืองสงขลาให้ฝรั่งเศสดูแล

บ้านพักของออกญาวิไชเยนทร์ ที่จังหวัดลพบุรี

เชอวาลิเย เดอ โชมองต์ ราชทูตฝรั่งเศส ถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
แด่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ขบวนทูตไทยนำโดย
ออกพระวิสุทธสุนทร

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เสด็จออกรับคณะราชทูตไทย

ภาพ ออกพระวิสุทธสุนทร (โกษาปาน) ราชทูตไทย

ในการติดต่อกับฝรั่งเศส ไทยได้ประโยชน์จากวิทยาการที่ก้าวหน้าของฝรั่งเศสหลายอย่าง เช่น ได้วิศวกรฝรั่งเศสมาสร้างป้อมที่บางกอก ลพบุรี พิษณุโลก มะริด และสงขลา และจัดการฝึกทหารตามแบบฝรั่งเศส เมื่อทูตฝรั่งเศสเดินทางกลับ ไทยได้ส่ง**ออกพระวิสุทธสุนทร (โกษาปาน)** เป็นทูตไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พร้อมกับคณะทูตฝรั่งเศสด้วย เมื่อคณะทูตไทยเดินทางกลับ ฝรั่งเศสได้ส่ง **เดอ ลาลูแบร์** เป็นทูตเข้ามาพร้อมด้วยกองทหารฝรั่งเศส ๖๓๖ คน ภายใต้การบังคับบัญชาของ**นายพลเดส์ฟารจส์**

๓. กุศโลบายของฝรั่งเศสที่จะยึดครองประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเพิ่มพูนขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากที่ไทยต้องการให้ฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจในยุโรปมาถ่วงดุลอำนาจของฮอลันดาและอังกฤษแล้ว ยังเกิดจากปัญหาภายในของไทยเองด้วย เนื่องจาก**ออกญาวิไชเยนทร์**เป็นขุนนางที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดปราน แต่เป็นที่เกลียดชังของขุนนางอื่นๆ ออกญาวิไชเยนทร์เดิมนับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนท์ แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นนิกายคาทอลิก และมีบทบาทเป็นหัวหน้าประชาคมคริสเตียน เขามั่งคั่งร่ำรวยจากการทำการค้า ดังนั้น การที่มีกองทหารฝรั่งเศสเข้ามาจึงเหมือนกับเป็นการเสริมสร้างและรักษาอำนาจของเขา เพราะออกญาวิไชเยนทร์มีสิทธิในการบังคับบัญชากองทหารฝรั่งเศสด้วย กองทหารฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้ประจำอยู่ที่ป้อมเมืองบางกอก เมืองมะริด และเป็นทหารรักษาพระองค์ ๕๐ คน กับทหารส่วนตัวของออกญาวิไชเยนทร์จำนวนหนึ่ง

การที่กองทหารฝรั่งเศสประจำอยู่ที่เมืองมะริดและบางกอกทำให้ฝรั่งเศสได้รับผลประโยชน์ทางการค้าที่สามารถกีดกันการค้าของชาติอื่นๆ ได้ เพราะทั้งสองเมืองเป็นเมืองท่าที่สำคัญของไทย ฝรั่งเศสยังคิดว่าจะสามารถผูกขาดการค้าได้ตั้งแต่ฝั่งโคโรมันเดลในอินเดียเรื่อยไปจนถึงญี่ปุ่น ถ้าฝรั่งเศสสามารถคุม ๒ เมืองนี้ได้ และยังหวังว่าการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในดินแดนเหล่านี้จะประสบผลสำเร็จด้วย

ออกญาวิไชเยนทร์มีแผนการจะสถาปนาอำนาจของฝรั่งเศสขึ้นในไทย โดยคิดจะอาศัยฐานอำนาจของตนซึ่งเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำการแทรกซึมข้าราชการเข้าไปคุมระบบราชการไทยอย่างกว้างขวาง เมื่อทูตเดอ โชมองต์กลับไป ออกญาวิไชเยนทร์ได้มีคำสั่งลับไปถึง**บาทหลวงเดอ ลาแชส** ให้ส่งลูกผู้ดีชาวฝรั่งเศสราว ๖๐ - ๗๐ คน มาเมืองไทยพร้อมกับกองทหารฝรั่งเศส โดยเขาสัญญาว่า

จะช่วยให้พวกเหล่านั้นได้รับตำแหน่งที่มีหน้าตา เช่น เป็นเจ้าเมืองในส่วนภูมิภาค เป็นขุนนางเมืองหลวง เป็นทหารประจำป้อมปราการ หรือบัญชาการกองทหารทั้งทางบกและทางทะเล การเข้ามาของลาลูแบร์ที่เป็นทูตชุดที่สองจึงมีกองทหารฝรั่งเศสเข้ามามาก ส่วนชาวฝรั่งเศสที่เข้ามารับราชการ เช่น **เดอ ลามา** เป็นวิศวกรสร้างป้อม **เดอ ฟอร์แบง** (ต่อมาเป็น**ออกพระศักดิ์สงคราม**) เป็นครูฝึกทหาร เป็นต้น

เมื่อลาลูแบร์กลับไป ฝรั่งเศสก็ส่งทหารมาเพิ่มอีก พร้อมกับมีคำสั่งลับให้นายพลเดส์ฟารจส์ยึดบางกอกและเพชรบุรีให้ได้ ถ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเปลี่ยนความคิดหรือทำการใดที่เป็นข้อเสียหายแก่ฝรั่งเศส ก็ให้นายพลเดส์ฟารจส์ทำทุกอย่างเพื่อให้ไทยอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศส

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่จังหวัดลพบุรี

พระบรมรูปสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

๔. พระเพทราชาปฏิวัติ

การดำเนินนโยบายของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ทรงอนุญาตให้ทหารต่างชาติเข้ามาอยู่ในไทยและความหวาดหวั่นต่อการเฟื่องฟูของคริสต์ศาสนา ทำให้ขุนนาง ราษฎร พระสงฆ์จำนวนหนึ่งไม่พอใจ โอกาสที่เหมาะสมมาถึงเมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่เมืองลพบุรีทรงพระประชวร ขุนนางทั่วไปดูเหมือนจะคาดได้ว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชคงจะเสด็จสวรรคตอย่างแน่นอน ปัญหาการสืบราชสมบัติซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงปล่อยทิ้งไว้ยิ่งทำให้เกิดความตึงเครียดเพิ่มพูนขึ้น ออกญาวิไชเยนทร์กับกองทหารฝรั่งเศสถือเป็นอำนาจที่จะกำหนดว่า ใครคือผู้ที่จะสืบราชสมบัติต่อไป ออกญาวิไชเยนทร์สนับสนุน**พระปีย์** ราชบุตรบุญธรรมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อีกทั้งเกลี้ยกล่อมให้พระปีย์เข้ารีตและเป็นพรรคพวกตน ทำให้ขุนนางนำโดยพระเพทราชาระแวงว่าออกญาวิไชเยนทร์คิดร้ายต่อบ้านเมือง จะนำกองทหารฝรั่งเศสมาบังคับขุนนางและยกพระปีย์ขึ้นเป็นกษัตริย์ ด้านออกญาวิไชเยนทร์ก็หวาดระแวงว่าถ้าพระเพทราชาได้เป็นใหญ่คงจะทำร้ายพวกฝรั่งเศส ขณะนั้นประชาชนได้ก่อการจลาจลเคลื่อนไหวต่อต้านคริสต์ศาสนาและขับไล่ชาวต่างชาติ เมื่อความตึงเครียดทางการเมืองทวีความรุนแรงขึ้น ออกญาวิไชเยนทร์จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องรีบกำจัดพระเพทราชา แต่ยังไม่ทันที่กองทหารฝรั่งเศสจากป้อมบางกอกมาถึง พระเพทราชาก็ได้ลงมือปฏิวัติเสียก่อน

ดังนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ ก่อนที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชสวรรคตประมาณ ๒ เดือน พระเพทราชาได้ว่าราชการแทนและถือโอกาสกำจัดศัตรูทางการเมืองโดยอ้างพระบรมราชโองการจับกุมบุคคลต่างๆ เช่น ออกญาวิไชเยนทร์ พระปีย์ กองทหารฝรั่งเศสที่ออกญาวิไชเยนทร์หวังไว้นั้นไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเลย ทั้งที่ออกญาวิไชเยนทร์ได้วางแผนร่วมกับนายพลเดส์ฟารจส์ที่จะให้ยกกองทหารฝรั่งเศสขึ้นมายังลพบุรีเพื่อกำจัดพระเพทราชาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่พระเพทราชาได้

แสดงให้ฝรั่งเศสเข้าใจว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เกี่ยวข้องกับชาวฝรั่งเศสหรือผู้เข้ารีตแต่ประการใด ดังนั้น บาทหลวงบางคนรวมทั้งหัวหน้าบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสจึงคัดค้านนายพลเดส์ฟารจส์มิให้ยกกองทหารขึ้นไปช่วยออกญาวิไชเยนทร์

ต่อมา พระเพทราชาได้สั่งจับกุมทหารฝรั่งเศสที่เป็นทหารรักษาพระองค์และทหารประจำตัวของออกญาวิไชเยนทร์ที่ลพบุรี ขณะนั้นความรู้สึกในการต่อต้านบาทหลวงและพวกเข้ารีตเกิดขึ้นอยู่ทั่วไป คนไทยที่เข้ารีตถูกบังคับให้เปลี่ยนศาสนา บาทหลวงคณะเยซูอิตถูกกักบริเวณชาวฝรั่งเศสบางคนถูกลงโทษให้เป็นตะพุ่นหญ้าช้าง* พระเพทราชาเกลี้ยกล่อมให้นายพลเดส์ฟารจส์เดินทางมายังลพบุรีและบังคับให้เขียนจดหมายไปถึงผู้บัญชาการกองทหารฝรั่งเศสที่มะริดให้นำทหารขึ้นมาลพบุรี ส่วนทหารที่ป้อมบางกอกให้นายพลเดส์ฟารจส์ลงไปบอกด้วยตัวเอง โดยยึดบุตรชาย ๒ คนของนายพลเดส์ฟารจส์ไว้เป็นตัวประกัน เมื่อพระเพทราชาคุมสถานการณ์ที่ลพบุรีได้และเห็นว่ากองทหารฝรั่งเศสไม่เป็นอันตรายแล้ว จึงอ้างพระบรมราชโองการให้พระอนุชาทั้งสองของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นมาที่ลพบุรีแล้วจับประหารชีวิต รวมทั้งพระปีย์และออกญาวิไชเยนทร์ก็ถูกประหารชีวิตด้วย

เมื่อนายพลเดส์ฟารจส์ลงไปที่ป้อมบางกอก ก็ให้ทหารอุดชนวนปืนใหญ่ที่ป้อมวิไชยประสิทธิ์ แล้วย้ายมาเตรียมต่อสู้กับไทยที่ป้อมวิไชเยนทร์ซึ่งเป็นป้อมใหญ่ข้างฝั่งตะวันออก ไทยยกทัพไปล้อมป้อมบางกอกและตั้งค่ายรายปืนที่เมืองสมุทรปราการและพระประแดง ดักเรือกำปั่นไม่ให้ขึ้นมาช่วยฝรั่งเศส ฝรั่งเศสถูกล้อมอยู่ ๒ เดือนก็สิ้นเสบียงอาหารจึงขอเลิกรบและขอกลับไปประเทศฝรั่งเศส เมื่อฝรั่งเศสออกไปแล้ว พระเพทราชาให้รื้อป้อมวิไชเยนทร์เสีย และเมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสวรรคต พระเพทราชาจึงเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยาต่อมา

---

* คนเกี่ยวหญ้าเลี้ยงช้าง

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

บทที่ ๔

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้เอกราช

หลังจากสงครามยุทธหัตถีเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ แล้ว ไทยไม่มีการศึกสงครามใหญ่กับพม่าอีกเลยเป็นเวลานานกว่า ๑๕๐ ปี จนไม่มีใครคาดคิดว่าจะเกิดสงครามใหญ่ๆ เหมือนครั้งก่อนอีก ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ไทยเกือบไม่มีปัญหากระทบกระทั่งกับเพื่อนบ้าน ความขัดแย้งที่มีก็เป็นสงครามย่อยๆ เท่านั้น ระหว่างนี้ พม่าเกิดจลาจลวุ่นวายไม่สามารถรวมประเทศได้ ไทยจึงเป็นชาติที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นที่รู้จักดีของชาติตะวันตก ดังนั้น ไทยจึงสามารถสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้เป็นเวลายาวนาน

การว่างเว้นสงครามในช่วงเวลาที่ยาวนาน ทำให้เกิดความประมาทในการป้องกันประเทศ ทหารขาดการฝึกปรือให้เชี่ยวชาญการรบ ประกอบกับปัญหาความขัดแย้งในราชสำนักโดยเฉพาะสมัย*ราชวงศ์บ้านพลูหลวง*มีความรุนแรงมาก ข้าราชการขุนนางแตกความสามัคคีเมื่อเผชิญกับข้าศึกที่ยกกองทัพใหญ่มาและเข้าโจมตีหัวเมืองต่างๆ โดยที่กรุงศรีอยุธยาไม่สามารถขับไล่ข้าศึกออกไปได้ จึงทำให้ประชาชน

รอบนอกต่างหวาดกลัวหลบหนีเอาตัวรอด แต่ก็มีคนไทยบางกลุ่มที่รวมกำลังกันต่อสู้ข้าศึกศัตรูจนถึงที่สุด เช่น **ชาวบ้านบางระจัน**และชาวไทยในเมืองพระนครศรีอยุธยาส่วนหนึ่ง แต่ในที่สุดไทยก็ต้องเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาถูกเผาผลาญพินาศยับเยิน แม้ว่า**สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**จะทรงกู้เอกราชมาได้อย่างรวดเร็วเพียง ๗ เดือนหลังการเสียกรุง แต่กรุงศรีอยุธยาก็ไม่อาจจะฟื้นคืนมาอีก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงสถาปนา*กรุงธนบุรี*เป็นเมืองหลวง รัชสมัยของพระองค์เป็นสมัยสงครามที่ต้องทำการรบเพื่อขับไล่ข้าศึก เพื่อรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง และขยายอาณาเขตให้ไทยยิ่งใหญ่เหมือนเดิม นอกจากนี้พระองค์ยังทรงวางรากฐานการฟื้นฟูประเทศอีกด้วย

๑. กรุงศรีอยุธยาก่อนการเสียกรุงครั้งที่ ๒

ก่อนเสียกรุงครั้งที่ ๒ กรุงศรีอยุธยามีปัญหาที่สะสมมานานเป็นเหตุให้อ่อนแอลง ได้แก่

๑) การว่างเว้นสงครามมานาน

หลังจากสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕ มาจนถึงศึกอลองพญา พ.ศ. ๒๓๐๒ เป็นระยะเวลาว่างศึกสงครามนานถึง ๑๖๗ ปี ไทยมีเพียงสงครามย่อยๆ จึงทำให้ทหารของไทยขาดความชำนาญในการรบ

๒) การลดอำนาจขุนนาง

สมัยอยุธยาตอนปลายเป็นสมัยที่พระมหากษัตริย์พยายามลดอำนาจของขุนนางไม่ให้เป็นคู่แข่งทางการเมืองของเจ้านาย เพราะในสมัย**สมเด็จพระเชษฐาธิราช** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๗๑ - ๒๑๗๒) **พระยากลาโหมสุริยวงศ์**ซึ่งดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหมได้ยึด

อำนาจแล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์เสียเอง ดังนั้น **สมเด็จพระเพทราชา**จึงทรงลดบทบาทอำนาจของสมุหพระกลาโหม โดยให้คุมหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งทหารและพลเรือน ส่วนสมุหนายกให้คุมหัวเมืองฝ่ายเหนือแทนการแบ่งหน้าที่คุมทหารและพลเรือนตามลำดับ ถึงสมัย **สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ** สมุหพระกลาโหมได้ถูกตัดทอนอำนาจลงอย่างสิ้นเชิง เหลือเพียงเป็นที่ปรึกษาทางทหาร หน้าที่ควบคุมหัวเมืองฝ่ายใต้ถูกโอนไปให้กรมท่าควบคุม จึงทำให้อำนาจในการควบคุมไพร่พลอ่อนแอลง

๓) ระบบไพร่ในสังคมไทย

สมัยนั้น ถือว่ากำลังคนมีความสำคัญมากทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เมื่อได้ชัยชนะในสงครามจะมีการกวาดต้อนเชลยมาเพิ่มแรงงานในประเทศ สมัยอยุธยามี*กรมพระสุรัสวดี*ทำหน้าที่*สักเลก* รวบรวมผู้คนขึ้นบัญชีเพื่อเกณฑ์แรงงานมาใช้ราชการ ใช้งานก่อสร้าง งานสาธารณะต่างๆ และที่สำคัญคือเกณฑ์เข้ามาเป็นทหารในยามสงคราม แต่การว่างเว้นสงครามมานานทำให้ระบบไพร่เสื่อมลงประกอบกับความยากลำบากของ*ไพร่หลวง* ที่ต้องมารับราชการหรือเข้าเดือนปีละ ๖ เดือน ไพร่จึงหลบหลีกการสักเลก ไพร่หลวงพยายามเปลี่ยนสถานะเป็น*ไพร่สม*ซึ่งมีภาระน้อยกว่า มีการเสียเงินค่าราชการแทนการเกณฑ์แรงงาน และการทุจริตที่ทำให้ไพร่พ้นจากการสักเลกหรือขึ้นบัญชีหางว่าว เป็นต้น เมื่อเกิดสงครามจึงเกณฑ์คนไม่ได้ตามจำนวนที่มีอยู่

๔) การรัฐประหารแย่งชิงอำนาจทางการเมือง

หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ แล้ว มีการรัฐประหารแย่งชิงอำนาจกันถึง ๗ ครั้ง แต่ครั้งใหญ่ที่สุดจนเกิดเป็นสงครามกลางเมือง

มีการสู้รบกันอยู่หลายวัน คือครั้งเมื่อ**สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ**สวรรคต เกิดสงครามกลางเมืองระหว่าง**พระมหาอุปราช** (พระอนุชาสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) กับ**เจ้าฟ้าอภัย**และ**เจ้าฟ้าปรเมศร์** (โอรสของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) ปรากฏว่าพระมหาอุปราชได้ชัยชนะขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า **สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๒๗๕ - ๒๓๐๑) ครั้งนั้น ข้าราชการวังหลวงถูกกำจัดเป็นจำนวนมาก พวกที่เกรงกลัวจะถูกลงโทษก็หนีกระจัดกระจายไป ซึ่งทำให้กำลังในการป้องกันประเทศอ่อนแอลง

๕) ความแตกแยกในกลุ่มผู้นำและขุนนาง

ในสมัย**สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ**ได้ทรงสถาปนา**เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์** (กรมขุนเสนาพิทักษ์) เป็นรัชทายาท ด้วยเป็นราชโอรสองค์ใหญ่และมีความสามารถในการรบ เคยช่วยพระราชบิดาเมื่อครั้งสงครามกลางเมืองจนได้ชัยชนะ แต่ก็ถูกลงพระอาญาสิ้นพระชนม์ไปก่อน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงสถาปนา**เจ้าฟ้าอุทุมพร** (กรมขุนพรพินิต) เป็นรัชทายาทแทน ส่วน**เจ้าฟ้าเอกทัศ** (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ซึ่งเป็นพระเชษฐาของเจ้าฟ้าอุทุมพรนั้นทรงเห็นว่าเป็นผู้ที่ไม่เหมาะสมในการปกครองประเทศจึงให้ไปผนวชเสีย แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๑ และเจ้าฟ้าอุทุมพรขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า **สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔** หรือ**พระเจ้าอุทุมพร** เจ้าฟ้าเอกทัศก็ลาผนวชและแสดงว่ามีพระประสงค์จะเป็นกษัตริย์ ครั้งนั้น ข้าราชการขุนนางแตกแยกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งสนับสนุนเจ้าฟ้าเอกทัศ อีกฝ่ายหนึ่งสนับสนุนพระเจ้าอุทุมพร ในที่สุดพระเจ้าอุทุมพรก็ยอมถวายราชสมบัติให้ด้วยทรงเกรงพระชนนีและทรงเกรงว่าจะเกิดการจลาจล แล้วเสด็จออกผนวชไปประทับที่วัดประดู่โรงธรรม (ประดู่ทรงธรรม)

ความอ่อนแอของกรุงศรีอยุธยาเริ่มปรากฏชัดเจนหลังจาก **สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๐๑ - ๒๓๑๐) ได้ราชสมบัติไม่นาน กลุ่มขุนนางเจ้านายที่สนับสนุนพระเจ้าอุทุมพรก็คิดการกบฏ มี**พระยาอภัยราชา พระยายมราช พระยาเพชรบุรี** และ **กรมหมื่นเทพพิพิธ** ซึ่งออกผนวชอยู่ที่วัดกระโจม ร่วมคบคิดยึดอำนาจ โดยประสงค์จะเชิญพระเจ้าอุทุมพรให้กลับมาครองราชย์ดังเดิม และได้นำความไปทูลหารือพระเจ้าอุทุมพร พระเจ้าอุทุมพรกลับนำเรื่องนี้ไปกราบทูลให้พระเชษฐาคือสมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงทราบเสียก่อน พร้อมกับทรงขอให้ยกโทษการประหารชีวิตขุนนางเจ้านายเหล่านั้น สมเด็จพระเจ้าเอกทัศจึงโปรดให้จับกุมขุนนางที่เป็นผู้นำไปจำไว้ ส่วนกรมหมื่นเทพพิพิธถูกเนรเทศไปลังกา ความแตกแยกในหมู่ขุนนางยังคงมีอยู่ต่อมา และในขณะที่บ้านเมืองกำลังปั่นป่วนนั้นก็เกิดศึกพม่ามาติดพระนคร

ภายหลังที่**พระเจ้าอลองพญา**ได้เป็นใหญ่ในพม่า ทรงปราบปรามชนกลุ่มน้อยต่างๆ ได้ราบคาบ ทำให้พม่ามีกำลังพลมาก พระเจ้าอลองพญาทรงขัดเคืองเจ้าเมืองตะนาวศรีซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทยที่ปฏิเสธไม่ยอมส่งพระยามอญที่เป็นกบฏต่อพม่าและหนีมาพึ่งไทยคืนกลับไปให้ จึงโปรดให้กองทัพมาตีเมืองมะริดและตะนาวศรีปรากฏว่าทรงสามารถตีได้โดยง่ายดาย จากนั้น พระเจ้าอลองพญาทรงกรีธาทัพเข้ามาตีไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๒ โดยยกเข้ามาทางด่านสิงขร ไทยคิดว่าพม่าจะยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์และด่านแม่ละเมาจึงจัดกองทัพไปรับพม่าผิดทาง แม้ไทยจะส่งทัพไปต่อต้านพม่าที่ด่านสิงขรอีกแต่ก็ถูกตีพ่ายแพ้กลับมา พระเจ้าอลองพญาสามารถนำทัพเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาได้อย่างรวดเร็ว ฝ่ายไทยคิดที่จะนำข้อได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยามาใช้ในการป้องกันพระนคร คือ คอยฤดูน้ำหลาก เพื่อบีบบังคับให้พม่าต้องถอยทัพกลับไป แต่ขณะนั้น

ข้าราชการขุนนางแตกความสามัคคี การเสียทีแก่พม่าในตอนแรก ทำให้ขุนนางนึกถึงเจ้าฟ้าอุทุมพร ครั้นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงเห็นว่าจะไม่สามารถป้องกันพระนครได้ จึงโปรดให้ทูลเชิญพระอนุชาเจ้าฟ้าอุทุมพรลาผนวชมาป้องกันรักษาพระนคร เมื่อเจ้าฟ้าอุทุมพรทรงลาผนวชมาแล้ว มีรับสั่งให้จำพระยาราชมนตรี (ปิ่น) กับ จมื่นศรีสรรักษ์ (ฉิม) พี่พระสนมเอกของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดความร้าวฉานในหมู่ข้าราชการ แล้วโปรดให้ปล่อยตัวพระยาอภัยราชา พระยายมราช และพระยาเพชรบุรีออกมาช่วยรักษาพระนคร เจ้าฟ้าอุทุมพรทรงดำเนินการป้องกันรักษาพระนครอย่างเต็มความสามารถ โดยทรงช้างต้นเลียบพระนคร ทอดพระเนตรตรวจตราไปทุกแห่ง กำชับขุนนางทั้งปวงไม่ให้ประมาท และทรงบัญชาการให้นำปืนใหญ่ขึ้นยิงตอบโต้พม่า

หลังจากพระเจ้าอลองพญาเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาแล้ว ได้ทรงพยายามเข้าโจมตีแต่ไม่สำเร็จเพราะอำนาจปืนใหญ่ของไทย จึงรับสั่งให้นำปืนใหญ่มาตั้งที่วัดราชพฤกษ์และวัดกษัตรา ระดมยิงเข้ามาในพระนคร เผอิญปืนใหญ่แตก เกิดสะเก็ดไปถูกพระเจ้าอลองพญาประชวร จึงต้องยกทัพกลับและไปสวรรคตกลางทาง เมื่อพม่าถอยทัพกลับไป ไทยไม่ได้ออกตามตีด้วยเกรงจะเป็นอุบายและกำลังไทยยังอ่อนแอ แต่คิดว่าพม่าจะต้องกลับมาโจมตีไทยอีก เจ้าฟ้าอุทุมพรจึงมีรับสั่งให้ซ่อมแซมป้อมปราการ กำแพงเมือง และหาอาวุธสำหรับป้องกันพระนคร

เมื่อพม่าถอยทัพไปแล้ว ภายในกรุงศรีอยุธยายังมีความวุ่นวายอยู่ คือสมเด็จพระเจ้าเอกทัศได้ทรงทวงราชบัลลังก์คืน เจ้าฟ้าอุทุมพรทรงเกรงจะเกิดจลาจลจึงยอมกลับไปผนวชอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นคนทั่วไปจึงเรียกพระองค์ว่า **ขุนหลวงหาวัด** ในครั้งนั้น มีข้าราชการที่เข้ากับเจ้าฟ้าอุทุมพรตามเสด็จออกบวชเป็นจำนวนมาก ทำให้กรุงศรีอยุธยายิ่งอ่อนแอลงไปอีกเพราะขาดกำลังคนที่มีความสามารถ

๒. การป้องกันบ้านเมือง

ความพ่ายแพ้และการสวรรคตของพระเจ้าอลองพญาเป็นเหตุให้หัวเมืองขึ้นต่างๆ ของพม่าพากันกระด้างกระเดื่อง **พระเจ้ามังลอก** ซึ่งเป็นพระโอรสองค์โตและได้ราชสมบัติต่อมาต้องใช้เวลาปราบปรามกบฏอยู่หลายปี แม้เชียงใหม่และทวายซึ่งเป็นหน้าด่านที่จะมาตีไทยก็เป็นกบฏ แต่พม่าสามารถปราบได้เพราะไทยส่งทัพไปช่วยเชียงใหม่ไม่ทัน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๖ **พระเจ้ามังลอก**สิ้นพระชนม์ มังระพระอนุชาขึ้นเป็นกษัตริย์ คิดจะแก้แค้นไทยที่พระองค์มาพ่ายแพ้ครั้งศึกอลองพญา จึงวางแผนการโจมตีอย่างรัดกุม โดยทางเหนือให้**เนเมียวสีหบดี**ยกทัพมาปราบกบฏในล้านนาและเข้าตีล้านช้าง เตรียมเคลื่อนทัพลงมากรุงศรีอยุธยา ทางทวายโปรดให้**มังมหานรธา**ยกทัพไปปราบกบฏเมืองทวายแล้วยกทัพเลยมาตีได้มะริดและตะนาวศรีซึ่งเป็นของไทย จากนั้นก็เคลื่อนทัพเข้ามาโดยมีเป้าหมายมุ่งเข้าตีเมืองกาญจนบุรี เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ก่อนจะเข้าตีกรุงศรีอยุธยา

เมื่อมังมหานรธาเข้าตีเพชรบุรี ไทยได้ส่ง**พระยาพิพัฒน์โกษา**และ**พระยาตากสิน**ออกไปต่อต้าน แต่ในการรบป้องกันประเทศครั้งนั้นได้เกิดความสับสนวุ่นวายในการป้องกันประเทศ เพราะไทยคิดว่าพม่าจะเข้าถึงกรุงศรีอยุธยาอย่างรวดเร็ว จึงเกณฑ์คนหัวเมืองเข้ามาป้องกันพระนคร เมื่อพม่าถอยไปก็ปล่อยทหารกลับภูมิลำเนา ครั้นพม่ากลับเข้ามาอีกก็ให้เกณฑ์คนเข้ามาป้องกันพระนครอีก ทำให้หัวเมืองขาดกำลังคนที่จะต่อสู้ป้องกันตัว

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๘ **เนเมียวสีหบดี**ที่ตั้งทัพอยู่ที่เชียงใหม่เริ่มยกทัพลงมา ส่วนทัพ**มังมหานรธา**ซึ่งอยู่ที่ทวายได้เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ทัพทั้งสองได้ตีกวาดหัวเมืองสำคัญ ทั้งปล้นสะดมจนสร้างความหวาดกลัวให้แก่ชาวบ้านทั้งหลาย พม่ามีเป้าหมายสำคัญคือการปิดกั้นไม่ให้กองทัพหัวเมืองยกลงมาช่วยเมืองหลวงที่กำลังจะถูก

ปิดล้อม นอกจากนี้ พม่ายังมุ่งอาศัยกำลังคน ช้างม้าและเสบียงอาหารจากเมืองที่ยึดมาได้เป็นกำลังเข้าตีกรุงศรีอยุธยาด้วย

ทัพของมังมหานรธาตีได้เพชรบุรี ราชบุรี ส่วนสุพรรณบุรียอมอ่อนน้อม และเข้าตีกาญจนบุรีและไทรโยค เมื่อได้หัวเมืองทางตะวันตกแล้วก็จัดทัพมุ่งสู่กรุงศรีอยุธยา ส่วนทัพของเนเมียวสีหบดีเมื่อได้หัวเมืองทางเหนือแล้วจึงยกทัพลงมาตีได้เมืองตาก สวรรคโลก พิษณุโลก เมืองระแหง กำแพงเพชร ส่วนสุโขทัยยอมอ่อนน้อม จากพิษณุโลก เนเมียว-สีหบดีจัดทัพลงมาตีกรุงศรีอยุธยา มังมหานรธาตั้งค่ายใหญ่ที่บ้านสีกุก เนเมียวสีหบดีตั้งค่ายอยู่ที่ปากน้ำประสบ ทัพทั้งสองต่างช่วยกันปิดล้อมสกัดกั้นเส้นทางต่างๆ ทำให้กรุงศรีอยุธยาต้องตกอยู่ในสภาพที่โดดเดี่ยวและต้องพึ่งตนเอง แต่พม่าก็ไม่สามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้ แสดงให้เห็นว่าแม้กองทัพไทยจะอ่อนแอลงแต่ก็ได้ต่อสู้อย่างเข้มแข็ง ดังจะเห็นได้จากคำให้การของชาวกรุงเก่าและขุนหลวงหาวัดที่กล่าวถึงการป้องกันพระนครของชาวไทยว่า

> *ฝ่ายข้างกรุงจึงจัดแจงแต่งบ้านเมืองและค่ายคูประตูหอรบมั่นคง ทั้งนอกเมืองในเมือง จึงให้ขึ้นหน้าที่และเชิงเทิน ทหารขึ้นรักษาหน้าที่มีศาสตราวุธครบตัวกัน แล้วจึงเอาปืนใหญ่ขึ้นจุกช่องเสมาไว้ทั้งรอบกรุง เหล่าทหารรักษาช่วงเสมาอันหนึ่ง มีคนรักษาอยู่สิบคนทั้งกลางวันกลางคืน*

ข้างนอกกรุงศรีอยุธยามีกลุ่ม**ชาวบ้านบางระจัน**ซึ่งต่อต้านการปล้นสะดมของพม่า เป็นที่พึ่งของผู้คนจากแขวงเมืองสิงห์บุรี อ่างทอง ชัยนาท ร่วมใจกันต่อสู้ป้องกันทัพพม่าที่ยกมาโจมตีถึง ๗ ครั้ง และนานถึง ๕ เดือน จึงถูกตีแตก นับเป็นวีรกรรมที่คนไทยทั้งชาติยกย่องภาคภูมิใจในความกล้าหาญและเสียสละ

อนุสาวรีย์วีรชนค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

เมื่อฤดูน้ำหลากมาถึง พม่าหาได้ถอยทัพกลับไปไม่ กลับหาที่ดอนอยู่ แม้มังมหานรธาจะเสียชีวิตในระหว่างที่ล้อมกรุงแต่ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรกับไทย กลับเป็นผลร้ายมากกว่า เพราะเนเมียวสีหบดีได้เป็นแม่ทัพคนเดียวทำให้บัญชาการรบได้คล่องตัวขึ้น เนเมียวสีหบดีให้เคลื่อนทัพเข้ามาใกล้กรุงศรีอยุธยามากขึ้น โดยตั้งทัพอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้นและให้กองหน้ามาตั้งค่ายอยู่ที่วัดภูเขาทองและวัดท่าการ้อง แม้ไทยจะส่งทัพออกไปขับไล่พม่าแต่ก็แพ้ การรบที่สำคัญครั้งหนึ่งคือเมื่อ**พระยาเพชรบุรี**และ**พระยาตากสิน**ออกไปรบ การสู้รบครั้งนี้ดุเดือดมาก ปรากฏว่าพระยาเพชรบุรีตายในที่รบ ส่วนพระยาตากสินออกไปตั้งค่ายที่วัดพิชัยและไม่ได้กลับเข้าพระนครอีก พอน้ำลดก็ยกทัพตีฝ่าวงล้อมพม่าออกไปทางหัวเมืองตะวันออก

เมื่อพม่าไม่ยอมถอยทัพกลับไปทั้งที่เป็นฤดูน้ำหลาก ไทยจึงออกไปตั้งค่ายรายรอบพระนครไม่ให้พม่าประชิดพระนครได้ เพราะได้บทเรียนจากศึกอลองพญาที่ทัพพม่ายกทัพประชิดพระนครแล้วใช้ปืนใหญ่ระดมยิงเข้ามาทำให้เกิดความเสียหาย อย่างไรก็ตาม หลังจากน้ำลดแล้วพม่าก็ตีค่ายต่างๆ ของไทยที่รายรอบพระนครได้หมด และตั้งค่ายประชิดพระนคร สร้างหอรบนำปืนใหญ่ขึ้นตั้งยิงเข้ามาในพระนคร

๓. *การเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒*

เมื่อน้ำลดแล้ว พม่าก็ล้อมกรุงกระชับยิ่งขึ้น หลังจากที่ตีได้ค่ายต่างๆ ของไทยที่ตั้งอยู่รายรอบพระนคร แม้ไทยส่งทัพซึ่งเป็นกองอาสาต่างชาติเข้าโจมตีพม่าแต่ก็พ่ายแพ้ ภายในพระนครซึ่งถูกข้าศึกล้อมมานานเกิดอัตคัดขาดแคลนอาหารอย่างหนัก เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมซ้ำเกิดไฟไหม้ใหญ่ในพระนคร ผู้คนก็ยิ่งอัตคัดคับแค้นหนักยิ่งขึ้น สมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงส่งทูตออกไปขอเลิกรบยอมเป็นเมืองขึ้น แต่

เนเมียวสีหบดีไม่ยอม ทำให้ไทยเกิดมานะต่อสู้ข้าศึกจนถึงที่สุด แม้ว่าข้าศึกจะระดมกำลังเข้าโจมตีไทยหลายครั้งก็ไม่สำเร็จ กลับถูกทหารไทยฆ่าฟันล้มตายลงเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อความอดอยากในพระนครรุนแรงยิ่งขึ้นประชาชนจึงพากันปีนข้ามกำแพงเมืองเพื่อหลบหนี ที่หนีรอดไปได้ก็มี แต่ก็มีบางพวกหนีไปเพื่อยอมให้พม่าจับพอได้มีข้าวกินประทังชีวิต

ต่อมา พม่าเปลี่ยนยุทธวิธีการรบมาเป็นการขุดรากกำแพงเมืองด้านตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วสุมไฟเผารากกำแพง แม้ว่าวิธีนี้จะสูญเสียทหารจำนวนมากก็ตาม ในที่สุด กำแพงก็ทรุด จึงสามารถบุกเข้ากรุงศรีอยุธยาได้ ปืนใหญ่ข้าศึกจากป้อมสูงวัดการ้องและวัดนางปลื้มยิงเข้าไปในพระนคร ข้าศึกเข้าเมืองได้ในเวลากลางคืน จุดไฟเผาบ้านเรือนราษฎรจนกระทั่งปราสาทราชมนเทียร ไฟไหม้ลุกลามโชติช่วงสว่างดังกลางวันเป็นเวลาถึง ๑๕ วัน พม่าเที่ยวเก็บรวบรวมทรัพย์จับเชลยอยู่หลายวันจึงยกทัพกลับ ให้**สุกี้** มอญที่นำทัพตีค่ายบางระจัน คุมพลอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น คอยเก็บทรัพย์จับเชลยส่งตามไป และตั้ง**นายทองอินทร์**คนไทยที่เข้ากับพม่าให้เป็นเจ้าเมืองธนบุรี

กรุงศรีอยุธยาต้องเสียกรุงเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังจากเป็นราชธานีของไทยมานานถึง ๔๑๗ ปี ถูกพม่าทำลายพินาศยับเยิน อาณาจักรอยุธยาแตกแยกออกเป็นก๊กเป็นเหล่าที่สำคัญคือ *ก๊กสุกี้ ก๊กเจ้าพระยาพิษณุโลก ก๊กเจ้าพระฝาง ก๊กเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ก๊กเจ้าพิมาย* และ*ก๊กพระยาตากสิน* ทำให้บ้านเมืองระส่ำระสายอยู่ระยะหนึ่ง จนพระยาตากสินสามารถกู้เอกราชและรวบรวมประเทศได้สำเร็จ บ้านเมืองจึงเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้นใหม่

๔. พระยาตากสินกอบกู้เอกราช

ก่อนเสียกรุงประมาณ ๓ เดือน **พระยาตากสิน**ได้รวบรวมกำลังคนไทยจีนประมาณ ๑,๐๐๐ คน ตีฝ่าวงล้อมพม่าออกไปสู่หัวเมือง

ตะวันออก แม้ว่าข้าศึกจะส่งทัพตามตีหลายครั้งแต่ก็ถูกพระยาตากสินตีแตกกลับไปทุกครั้ง ราษฎรที่หลบหนีพม่าซ่อนเร้นอยู่ตามป่าเขา ครั้นเห็นพระยาตากสินมีชัยชนะต่อข้าศึกก็พากันเข้ามาเป็นพวก พระยาตากสินมีอำนาจเหนือหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และได้ตั้งตนเป็นเจ้าหลังจากเข้าเมืองระยองได้แล้ว เพื่อให้คนทั้งหลายยำเกรงจะได้กู้แผ่นดินได้ง่าย จากนั้นได้ไปตั้งหลักแหล่งรวบรวมกำลังคนและเสบียงอาหารพาหนะที่เมืองจันทบุรี ซึ่งเป็นเมืองใหญ่อุดมสมบูรณ์กว่าทุกเมือง ทั้งยังไม่ถูกพม่ารุกราน

เมื่อทราบข่าวกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก พระยาตากสินคิดจะกู้เอกราชจึงตั้งตนเป็นกษัตริย์เพื่อช่วยให้กอบกู้เอกราชได้สะดวกขึ้น เหตุที่ทรงคิดจะกู้เอกราชก่อนการปราบก๊กต่างๆ เป็นเพราะทรงเห็นว่าคนไทยยังมีความเกรงกลัวข้าศึกอยู่ แม้ว่าข้าศึกจะมีกำลังอยู่ในดินแดน

ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตีเมืองจันทบุรี

ไทยไม่มาก แต่การมีกำลังอยู่ก็แสดงว่ายังมีอำนาจอยู่เหนือไทย ดังนั้นจึงต้องขับไล่ข้าศึกออกไปก่อนเพื่อให้ขวัญและกำลังใจของคนไทยดีขึ้นและเป็นการดึงดูดใจให้คนไทยเข้าเป็นพวกด้วย อันจะทำให้พระองค์มีกำลังเข้มแข็งขึ้น การก็เป็นจริงตามที่ทรงคาดการณ์ เพราะมีขุนนางข้าราชการและประชาชนมาเข้าร่วมกู้เอกราชด้วยจำนวนมาก ในขณะที่ก๊กอื่นๆ ตั้งตัวเป็นอิสระเพื่อความอยู่รอดของตนเองเท่านั้น

สมเด็จพระเจ้าตากสินเตรียมทัพอยู่ที่เมืองจันทบุรี มีข้าราชการกรุงเก่าหลบหนีข้าศึกมาร่วมหลายคน เช่น **หลวงศักดิ์**นายเวรมหาดเล็ก **นายสุดจินดา** หุ้มแพรมหาดเล็ก (พระอนุชาของรัชกาลที่ ๑ ซึ่งต่อมาได้เป็นวังหน้าสมัยรัชกาลที่ ๑) ทำให้ได้แม่ทัพนายกองเพิ่มขึ้น เมื่อเตรียมทัพพร้อมแล้วก็ยกทัพเรือเข้ามาทางปากน้ำเข้าตีเมืองธนบุรี จับนายทองอินทร์ประหารชีวิต แล้วเร่งยกกองทัพเข้าตีค่ายพม่าที่โพธิ์สามต้น สุกี้ให้มองย่านำทัพไทย - มอญมาต่อต้านที่เพนียด แต่คนไทยหนีไปเข้ากับสมเด็จพระเจ้าตากสิน มองย่าจึงถอยกลับ สมเด็จพระเจ้าตากสินสามารถตีค่ายโพธิ์สามต้นได้ ฆ่าสุกี้ตายในที่รบเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๐ ดังนั้น ในเวลาเพียง ๗ เดือนหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาไทยก็สามารถกู้เอกราชกลับคืนมาได้

หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าเอกทัศแล้ว ได้อพยพผู้คนลงมายังเมืองธนบุรี เพราะกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายเสียหายมากยากที่จะบูรณะปฏิสังขรณ์ให้คืนดีได้ ด้วยกำลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินยังน้อย และบ้านเมืองก็ยังไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคงพอ สมเด็จพระเจ้าตากสินได้สถาปนา*กรุงธนบุรี*เป็น*ราชธานีใหม่*และทำพิธีปราบดาภิเษกขึ้นครองกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ที่วงเวียนใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๕. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงฟื้นฟูชาติ

การที่**สมเด็จพระเจ้าตากสิน**ทรงกู้เอกราชกรุงศรีอยุธยากลับคืนมาจากพม่าได้นั้นทำให้กิตติศัพท์เลื่องลือไปทั่ว พระเกียรติยศของพระองค์จึงแพร่ไปว่าเป็นผู้สามารถกู้แผ่นดินไทยให้พ้นจากอำนาจพม่าข้าศึกได้ ทำให้ไพร่บ้านพลเมืองที่ยังหลบลี้อยู่ตามที่ต่างๆ พากันมาอ่อนน้อมเข้าร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นกำลังในการบูรณะบ้านเมืองต่อไป

หลังจากกู้เอกราชแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีภารกิจสำคัญอีกหลายประการ คือการรวบรวมประเทศ การฟื้นฟูระเบียบการปกครอง ฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินก็ทรงสามารถปราบปรามก๊กต่างๆ ได้สำเร็จภายในเวลา ๓ ปี ทำให้ไทยเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้ง รัชสมัยของพระองค์เต็มไปด้วยการสงคราม

ภาพจำลองเหตุการณ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินยกทัพเรือมุ่งสู่กรุงศรีอยุธยา

ขับไล่ข้าศึกให้ออกไปจากอาณาเขต การป้องกันประเทศ ไม่มีโอกาสที่จะปรับปรุงรูปแบบการปกครองใหม่ เพียงแต่รื้อฟื้นรูปแบบการปกครองที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยากลับมาใช้อีก การบริหารประเทศจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพียงแต่เน้นการสร้างความมั่นคงให้แก่พระราชอาณาจักร เช่น การออกพระราชกำหนดสักเลก พ.ศ. ๒๓๑๖ เพื่อสะดวกในการควบคุมกำลังคน การขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนที่เคยเป็นประเทศราชของไทยในลาวและเขมรเพื่อทำให้ประเทศเข้มแข็งมั่นคง และการเตรียมการให้**กรมขุนอินทรพิทักษ์**ไปปกครองเขมรในฐานะเมืองประเทศราช แต่ได้เกิดการจลาจลในกรุงธนบุรีเสียก่อนจึงไม่สำเร็จ ส่วนหัวเมืองสำคัญๆ ที่เป็นทางผ่านของทัพพม่าก็โปรดให้แม่ทัพนายกองที่มีความสามารถไปปกครอง เช่น **พระยาสุรสีห์**ไปครองเมืองพิษณุโลก **เจ้าพระยาพิชัยราชา**ไปครองเมืองสวรรคโลก นอกจากนั้นทรงแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดการขาดแคลนอาหารเสื้อผ้าอย่างรุนแรงก่อนและหลังการเสียกรุงให้อุดมสมบูรณ์ดังเดิม ฟื้นฟูการพระศาสนา ฟื้นฟูศิลปะวรรณกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมในสมัยต่อมา

ภารกิจหลักที่สำคัญที่สุดของสมเด็จพระเจ้าตากสิน คือ การรักษาชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย ด้วยไทยเพิ่งฟื้นจากความพินาศอย่างใหญ่หลวง กำลังผู้คนยังไม่มากนัก พม่าส่งทัพมาโจมตีไทยอยู่เสมอ แต่ก็ถูกทัพไทยตีแตกพ่ายไปทุกครั้ง แม่ทัพคู่พระทัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่สำคัญ คือ **สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก** ที่สมุหนายก (ต่อมาคือ**พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** รัชกาลที่ ๑ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี) และ**เจ้าพระยาสุรสีห์** (ต่อมาเป็น**สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท** วังหน้าในสมัยรัชกาลที่ ๑) เจ้าเมืองพิษณุโลก กล่าวได้ว่ารัชสมัยของพระองค์ต้องทำสงครามขับไล่ข้าศึกเกือบทุกปี สงครามครั้งที่สำคัญ คือ *ศึกบางแก้วราชบุรี* พ.ศ. ๒๓๑๗ ที่ไทยสามารถล้อมพม่าจนอดอยากยอมแพ้แก่ไทย

เป็นสงครามที่พระองค์ต้องการแสดงให้คนไทยเห็นว่าพม่าสู้ไทยไม่ได้ ไทยไม่เกรงกลัวพม่าต่อไปแล้ว สงครามใหญ่อีกครั้งหนึ่งคือ *ศึกอะแซหวุ่นกี้*ตีหัวเมืองเหนือ พ.ศ. ๒๓๑๘ เป็นศึกใหญ่ที่พม่าเข้าตีหัวเมืองเหนือตัดกำลังไทยโดยส่งทัพเข้าตีเชียงใหม่ทัพหนึ่ง ทัพใหญ่ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา แต่พม่าก็ตีเชียงใหม่ไม่ได้ อะแซหวุ่นกี้ตีได้เมืองพิษณุโลกแต่ถูกกองทัพไทยตลบหลัง พอดีเปลี่ยนรัชกาลในพม่า กองทัพจึงถูกเรียกกลับ ไทยยกทัพติดตามโจมตีข้าศึกเสียหายยับเยิน

นอกจากขับไล่พม่าออกไปจากอาณาจักรได้แล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินยังได้ขยายอำนาจเข้าไปในลาว ได้หัวเมืองลาวเข้ามาอยู่ในอำนาจ อาจกล่าวได้ว่าสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นสมัยแห่งการกู้เอกราชของชาติ รวบรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ขับไล่ข้าศึกออกไปจากอาณาเขตไทยและขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง สมัยของพระองค์ ไทยจึงยิ่งใหญ่เท่าเทียมเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยามีความรุ่งเรือง ในภายหลังปวงชนชาวไทยจึงขานพระนาม พระองค์ว่า **สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**

"มัสยิดต้นสน" เป็นศาสนสถานที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จฯ มาประกอบพิธีศาสนกิจฝังศพ เจ้าพระยาจักรีศรีองครักษ์ (หมุด) นายทหารคู่พระทัย และโปรดให้ปฏิสังขรณ์และพระราชทานที่ดินขยายพื้นที่จากเดิมที่เจ้าพระยาราชวังสันเสนีย์ (ม๊ะหมูด) บุตรเจ้าพระยารามเดโชชัยสร้างไว้ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประมาณพุทธศักราช ๒๑๙๙

พระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑
ปฐมพระบรมราชจักรีวงศ์

บทที่ ๕
"จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี"

สมัยรัตนโกสินทร์ ไทยได้ทำสงครามกับพม่าอีกหลายครั้ง สงครามครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-จุฬาโลกมหาราช** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒) คือ *สงคราม ๙ ทัพ* เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ ที่พม่ายกทัพเข้ามาเป็นจำนวนมากและหลายทางด้วยกัน ด้วยหวังจะตีไทยให้ได้ ในขณะนั้น ไทยเพิ่งสถาปนา*กรุงรัตน-โกสินทร์*ได้เพียง ๓ ปี พระนครก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ การสงครามครั้งนี้จึงถือเป็นสงครามเพื่อความอยู่รอดของไทย เพราะถ้าไทยพ่ายแพ้ กรุงรัตนโกสินทร์คงต้องพินาศย่อยยับเหมือนครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ แต่ด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ และ**สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท** รวมทั้งความกล้าหาญชาญชัยของทหารไทยและคนไทยทุกคน ทำให้สามารถต่อสู้ต้านทานทัพพม่าและขับไล่ข้าศึกให้ออกไปจากพระราช-อาณาเขตได้

ชัยชนะในสงคราม ๙ ทัพ ถือเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของไทย เพราะหลังจากครั้งนี้แล้วการศึกกับพม่าก็ไม่น่าเกรงขามอีกต่อไป แม้

ศึกใหญ่ ที่ท่าดินแดง กาญจนบุรี ไทยก็ตีโต้กลับไปโดยไม่ลำบาก หลังจากนี้ แม้จะมีสงครามกับพม่าอีกหลายครั้งแต่ก็เป็นเพียงสงครามชายเขตแดน ซึ่งไทยสามารถขับไล่ข้าศึกออกไปได้ทุกครั้ง อีกทั้งยังสามารถยกทัพเข้าไปในดินแดนพม่าถึง ๒ ครั้ง ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แม้ว่าจะไม่สามารถตีพม่าได้แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่และอานุภาพ ตลอดจนเกียรติยศของไทยให้เป็นที่ปรากฏแก่นานาประเทศ เป็นที่เลื่องลือว่าไทยเข้มแข็งมีอำนาจสามารถตอบโต้ไปตีพม่าได้

นอกจากการป้องกันประเทศซึ่งถือเป็นพระราชกรณียกิจอันสำคัญยิ่งของพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยังทรงฟื้นฟูประเทศทั้งในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทรงฟื้นฟูความเจริญรุ่งเรืองที่เคยมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นระเบียบแบบแผนประเพณีวัฒนธรรมของไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สืบต่อมา ดังพระราชปณิธานว่า

“ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี”

๑. ภัยคุกคาม

ในสมัย*กรุงธนบุรี*พม่าเพียรพยายามที่จะตีไทยให้ได้หลายต่อหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ ถูกไทยตีโต้ตอบแตกพ่ายไปทุกครั้ง แต่ถึงกระนั้นไทยก็ไม่สามารถหยุดยั้งการที่พม่าเข้ามาตีไทย มีเพียงบางเวลาที่เกิดความยุ่งยากภายในเช่น สมัยพระเจ้าจิงกูจา (พ.ศ. ๒๓๒๐ - ๒๓๒๔) พม่าจึงไม่ได้ยกทัพเข้ามารบกวนไทย ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีเวลาขยายอาณาเขตและฟื้นฟูประเทศให้กลับคืนเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจ พระเจ้าจิงกูจาของพม่าเป็นกษัตริย์ซึ่งไม่มีความสามารถในการรบและการปกครอง ทำให้หัวเมืองขึ้นต่างๆ พากันกระด้างกระเดื่อง ในที่สุดบ้านเมืองก็เกิดจลาจล จนกระทั่ง

พ.ศ. ๒๓๒๔ **พระเจ้าปะดุง**ได้เป็นกษัตริย์ต่อมา พระเจ้าปะดุงมีความสามารถในการรบมาก สามารถปราบปรามเมืองขึ้นต่างๆ ได้ทั้งหัวเมืองมอญและไทยใหญ่ และย้ายเมืองหลวงมาสร้างใหม่ที่เมืองอมรปุระ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ ซึ่งเป็นเวลาใกล้เคียงกับที่ไทยมีการเปลี่ยนราชวงศ์และย้ายเมืองหลวงมาสร้างใหม่ที่*กรุงเทพฯ* หลังจากที่ปราบปรามหัวเมืองต่างๆ ให้อยู่ในอำนาจพม่าได้ดังเดิมแล้ว พระเจ้าปะดุงยังได้ยกทัพไปตีเมืองมณีปุระและยะไข่เข้าไว้ในอำนาจ ทำให้มีอาณาเขตและรี้พลมาก จึงต้องการเพิ่มพูนพระเกียรติยศให้ยิ่งใหญ่เหมือนกษัตริย์พม่าองค์ก่อนๆ โดยเฉพาะพระเจ้าบุเรงนองที่สามารถเอาชนะไทยได้ พระเจ้าปะดุงจึงเตรียมยกทัพเข้ามาตีไทยเป็นสงครามใหญ่ โปรดให้ยกเข้ามาถึง ๙ ทัพ ๕ ทางด้วยกัน หมายมั่นที่จะทุ่มเทกำลังทั้งหมดเข้าโจมตีไทยทุกทาง เพื่อไม่ให้ไทยตั้งตัวได้

ฝ่ายไทยมีการเปลี่ยนราชวงศ์เป็น*พระบรมราชวงศ์จักรี* พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ และทรงสร้างเมืองหลวงเสร็จใน ๓ ปีต่อมา ซึ่งพอดีกับที่พระเจ้าปะดุงยกทัพเข้ามาตีไทย

สงครามครั้งนี้เป็นการพิสูจน์ฝีมือและความสามารถของไทยได้เป็นอย่างดี ถ้าไทยพ่ายแพ้ก็จะทำให้กรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเพิ่งสถาปนามาได้เพียง ๓ ปี ล่มสลายตามกรุงศรีอยุธยาไป แต่ถ้าพม่าเป็นฝ่ายพ่ายแพ้กลับไปก็จะทำให้เกียรติยศของไทยเลื่องลือที่สามารถเอาชนะทัพพม่าที่มีกำลังพลมหาศาลได้ การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ เนื่องด้วยทรงมุ่งหวังจะใช้เมืองหลวงเป็นที่ต่อสู้ป้องกันข้าศึก แต่เมื่อพม่ายกทัพเข้ามาจริงๆ พระองค์กลับโปรดให้ยกทัพไปสกัดทัพข้าศึกนอกเมืองหลวง ถึงแม้ว่ากำลังทหารของไทยจะน้อยกว่าถึงครึ่งหนึ่ง แต่ก็ถือได้ว่ามีกำลังพร้อมกว่าสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อีกทั้งได้ผ่านสงครามกอบกู้เอกราชและขับไล่

พม่าในสมัยกรุงธนบุรีมาหลายครั้ง ทหารไทยจึงมีความชำนาญด้านภูมิประเทศมีความช่ำชองในการยุทธ มีกำลังใจเข้มแข็งและมีความสามัคคีพร้อมเพรียงประสานงานกันเป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญทำให้ไทยเอาชนะข้าศึกได้

๒. การขจัดภัย

แม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะถูกพม่าทำลายอย่างยับเยิน และบ้านเมืองเป็นจลาจล แต่ไทยก็สามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว สามารถรวมประเทศได้เป็นปึกแผ่น ขยายอาณาเขตและฟื้นฟูประเทศให้ยิ่งใหญ่เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยารุ่งเรือง ถึงแม้ว่าจะมีการย้ายเมืองหลวงและเปลี่ยนราชวงศ์ ในระยะเวลาใกล้เคียงกันถึง ๒ ครั้ง แต่เป็นการสืบทอดอำนาจความยิ่งใหญ่ของไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนพม่านั้นถ้าขาดผู้นำที่เข้มแข็งเมื่อใด เมืองขึ้นต่างๆ ก็พากันกระด้างกระเดื่องแข็งเมือง ทำให้เกิดจลาจลวุ่นวายเสมอ การที่ประเทศราชของพม่ายอมรับอำนาจของพม่าก็คือ ความสามารถในการปราบไทยซึ่งเป็นประเทศใหญ่ทัดเทียมกันให้อยู่ในอำนาจ นอกจากนี้ กษัตริย์พม่ายังถือเป็นเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ถ้าสามารถยึดครองประเทศไทยได้ และการเกณฑ์พลเข้ามาทำสงครามนอกประเทศก็เป็นการเกณฑ์หัวเมืองประเทศราชและชนเผ่าในพม่าซึ่งมีหลายชนเผ่าเข้ามารบ เป็นการตัดปัญหาการกระด้างกระเดื่องภายในด้วย ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าปะดุงจึงเพียรพยายามยกทัพเข้ามาตีไทยหลายครั้ง ที่เป็นสงครามใหญ่ที่สุดในสมัยนั้นคือ*สงคราม ๙ ทัพ*และ*สงครามที่ท่าดินแดง*ในระยะเวลาติดๆ กัน แต่ไทยก็ขับไล่ทำลายทัพพม่าออกไปจากพระราชอาณาจักรได้ทุกครั้ง ไทยสามารถรักษาเอกราชและอธิปไตยไว้ได้ ทั้งยังได้ขยายอาณาเขตออกไปจนปรากฏเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา

๑) สงคราม ๙ ทัพ

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ พระเจ้าปะดุงทรงยกทัพใหญ่มาตีไทย โปรดให้ตั้งรวบรวมไพร่พล เสบียงอาหารและพาหนะที่เมืองเมาะตะมะ แล้วจัดทัพออกเป็น ๙ ทัพ รวมไพร่พลถึง ๑๔๔,๐๐๐ คน ให้ยกเข้ามาตีไทยเป็น ๕ ทาง ซึ่งต่างจากครั้งก่อนๆ ที่พม่ามักจะยกทัพใหญ่เข้ามาตีไทยเพียง ๑ - ๒ ทางเท่านั้น ทั้งนี้พระเจ้าปะดุงหมายมั่นจะตีไทยให้ได้ พม่าเดินทัพเข้ามาตีไทย ๕ ทางดังนี้

ทัพที่ ๑ มีกำลังพล ๑๐,๐๐๐ คน ให้มาชุมนุมทัพที่เมืองมะริด แล้วตรงเข้าตีหัวเมืองปักษ์ใต้ของไทย ให้ทัพบกตีตั้งแต่ชุมพรไปจนถึงเมืองสงขลา ให้ทัพเรือตีหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่เมืองตะกั่วป่าลงไปจนถึงเมืองถลาง

ทัพที่ ๒ มีกำลังพล ๑๐,๐๐๐ คน มาตั้งทัพอยู่ที่เมืองทวาย ให้เดินทัพเข้ามาทางด่านบ้องตี้เข้าตีเมืองราชบุรี เพชรบุรี ลงไปถึงชุมพร

ทัพที่ ๓ มีกำลังพล ๓๐,๐๐๐ คน ยกเข้ามาทางเชียงแสน ให้เข้าตีลำปาง สวรรคโลก พิชัย สุโขทัย พิษณุโลก และลงมาสมทบตีกรุงเทพฯ

ทัพที่ ๔ มีกำลังพล ๑๑,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๕** มีทหาร ๕,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๖** มีทหาร ๑๒,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๗** มีกำลังพล ๑๑,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๘** เป็นทัพหลวงของพระเจ้าปะดุงมีกำลังพล ๕๐,๐๐๐ คน ทั้ง ๕ ทัพนี้เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ กาญจนบุรี มีกำลังพลรวมกันถึง ๘๙,๐๐๐ คน มุ่งตรงเข้าตีกรุงเทพฯ

ทัพที่ ๙ มีกำลังพล ๕,๐๐๐ คน ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมาแขวงเมืองตาก ให้เข้าตีเมืองตาก กำแพงเพชร แล้วลงมาสมทบเข้าตีกรุงเทพฯ

อุทยานประวัติศาสตร์ สงคราม ๙ ทัพ จังหวัดกาญจนบุรี

หอสังเกตการณ์อุทยานประวัติศาตร์ สงคราม ๙ ทัพ จังหวัดกาญจนบุรี

ด่านพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี

ทัพพม่าที่ยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์เป็นทัพที่อันตรายที่สุดเพราะมีถึง ๕ ทัพ กำลังพลรวมกันมากกว่าทัพไทยซึ่งขณะนั้นมีประมาณ ๗๐,๐๐๐ คน อีกทั้งเส้นทางนี้สามารถเข้าตีไทยได้สะดวกกว่าเส้นทางอื่น ส่วนทางเหนือมีทัพที่ ๓ และทัพที่ ๙ เป็นทัพที่ลงมาขนาบช่วยทัพที่ยกมาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ พระเจ้าปะดุงหวังว่าทั้ง ๗ ทัพนี้สามารถตีกรุงเทพฯ ได้อย่างแน่นอน ฉะนั้น ทัพที่ ๑ และทัพที่ ๒ ซึ่งยกเข้าตีหัวเมืองปักษ์ใต้จึงเป็นเพียงทัพที่เข้ามาปล้นสะดมสร้างความกังวลและความวุ่นวายให้แก่ไทยที่จะต้องแบ่งกำลังไปรับทัพพม่าทุกทาง อย่างไรก็ตาม ข้อได้เปรียบที่พระเจ้าปะดุงหวังทุ่มเทกำลังเข้าตีไทยหลายๆทางไม่ให้ไทยมีโอกาสตั้งตัวได้นั้น กลับกลายเป็นข้อผิดพลาดของพระเจ้าปะดุงเอง เพราะเส้นทางเดินทัพของแต่ละทัพมีระยะทางและความสะดวกทุรกันดารต่างกัน ย่อมมาถึงจุดหมายไม่พร้อมกัน อีกทั้งพม่ายกทัพมามากย่อมประสบปัญหาการลำเลียงเสบียงอาหาร ในขณะที่ไทยผ่านสงครามมาแล้วหลายครั้งย่อมช่ำชองชำนาญในยุทธวิธีและภูมิประเทศดี จิตใจก็ฮึกเหิมมีความเชื่อมั่น จึงเป็นฝ่ายได้เปรียบ จะเห็นได้จากการวางแผนของ**พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช**ในการรบกับพม่าครั้งนี้ เมื่อทรงทราบว่าศึกพม่ายกมาหลายทาง **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** ทรงจัดทัพออกไปรับศึกพม่าเฉพาะด้านที่สำคัญก่อนเท่านั้น เพราะไทยมีไพร่พลน้อยไม่สามารถแบ่งกำลังไปรับศึกทุกจุดได้ โดยเฉพาะทางใต้ โดยโปรดให้จัดทัพออกเป็น ๔ ทัพ

ทัพที่ ๑ ให้**สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์** เป็นแม่ทัพ คุมกำลังพล ๑๕,๐๐๐ คน ไปขัดตาทัพอยู่ที่เมืองนครสวรรค์ คอยป้องกันทัพที่ ๓ และทัพที่ ๙ ของพม่า

ทัพที่ ๒ เป็นทัพใหญ่มีกำลังพล ๓๐,๐๐๐ คน ให้**สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท**เป็นแม่ทัพไปตั้งรับพม่าที่เมือง

กาญจนบุรี คอยต่อสู้ป้องกันทัพพม่าที่ยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์

ทัพที่ ๓ ให้**เจ้าพระยาธรรมมา (บุญรอด) กับเจ้าพระยายมราช**คุมกำลังพล ๕,๐๐๐ คนไปตั้งทัพอยู่ที่ราชบุรี คอยป้องกันรักษาทางลำเลียงของทัพที่ ๒ ของไทยและคอยป้องกันทัพพม่าทางใต้ไม่ให้ยกขึ้นมา

ทัพที่ ๔ เป็นทัพหลวงกำลังพล ๒๐,๐๐๐ คน **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** เป็นจอมทัพตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นทัพหนุน ถ้าศึกด้านไหนหนักจะยกไปช่วยด้านนั้น

การรบที่ลาดหญ้า

สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงตั้งค่ายมั่นที่ทุ่งลาดหญ้าเชิงเขาบรรทัด จังหวัดกาญจนบุรีหลายค่าย คอยสกัดกองทัพพม่าไม่ให้ลงจากเขาได้ ถ้าไทยสามารถรักษาทุ่งลาดหญ้าได้กองทัพพม่าที่ยกมาก็ต้องติดอยู่บนภูเขาอันเป็นที่กันดาร จะหาเสบียงอาหารเลี้ยงกองทัพและเดินทัพยากลำบาก สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเปรียบว่า เหมือนข้าศึกต้องอยู่ในตรอก ไทยคอยสกัดคอยอยู่ปากตรอกถึงกำลังน้อยกว่าก็พอจะสู้ได้ เพราะทัพพม่าที่ยกเข้าทางนี้มีกำลังพลเกือบ ๙๐,๐๐๐ คน เดินทัพเข้ามาทีละทัพตั้งแต่ทัพที่ ๔ ถึงทัพที่ ๘ ถ้าทัพหน้าหยุดก็จะทำให้ทัพต่อๆ ไปเดินไม่ได้ และการที่ทัพไทยแต่งกองโจรออกปล้นสะดมตัดทางลำเลียงทำให้ข้าศึกมีปัญหาเรื่องการหาและการลำเลียงเสบียงอาหาร ทำให้ทัพพม่าอดอยาก ทัพไทยใช้ปืนใหญ่ระดมยิงเข้าไปในค่ายพม่าโดยใช้ไม้เป็นกระสุนปืนใหญ่ ทำให้พม่าครั่นคร้ามและกล่าวกันว่า ถ้าป่าไม่หมด กระสุนปืนใหญ่ของไทยก็ไม่หมดเช่นกัน นอกจากนี้ ยังใช้อุบายหลอกพม่าว่าไทยได้รับ

กำลังเพิ่มเติมเสมอ โดยในเวลากลางคืนได้ถอนกำลังทัพออกไปส่วนหนึ่ง แต่พอเช้าก็ให้กองทัพนั้นเดินกลับเข้าค่าย พม่าซึ่งอยู่บนที่สูงมองเห็นได้ชัดเจนว่าทัพไทยมีกำลังหนุนมาเพิ่มเติมทุกวันก็ยิ่งครั่นคร้ามมากขึ้น เมื่อสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงเห็นว่าข้าศึกอดอยากและครั่นคร้ามไทยมากแล้ว จึงโปรดให้ตีทัพพม่าที่ ๔ และ ๕ จนแตกพ่าย พระเจ้าปะดุงเห็นว่าครั้งนี้คงจะตีไทยไม่สำเร็จ ประกอบกับทัพหลวงของพระองค์ขาดเสบียงอาหาร ทหารเกิดความเจ็บไข้ จึงรับสั่งให้ถอยทัพกลับไปตั้งมั่นที่เมืองเมาะตะมะ

แผนยุทธศาสตร์ของไทยหลังจากเสร็จศึกทางด่านพระเจดีย์สามองค์แล้ว คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปช่วยทัพทางเหนือ ส่วนสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทยกทัพลงมาขับไล่ทัพข้าศึกทางใต้ต่อไป ทัพของสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเข้าโจมตีทัพที่ ๒ ของพม่าที่เข้ามาทางด่านบ้องตี้ แล้วยกเข้ามาทางเมืองชุมพร ตั้งมั่นอยู่นอกเขางู ครั้งนั้น ไทยจับทหารพม่าและช้างม้าพาหนะได้เป็นจำนวนมาก

การรบทางเหนือ

ทัพที่ ๓ ของพม่าเข้าตีหัวเมืองเหนือ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ทัพ ทัพหนึ่งเข้าตีสวรรคโลก สุโขทัย พิชัย และพิษณุโลก และไปตั้งมั่นที่ปากพิง อีกทัพหนึ่งเข้าตีเมืองลำปาง

ทัพที่ ๙ ของพม่าเมื่อเข้าตีเมืองตากได้แล้วก็ตั้งมั่นอยู่ที่บ้านระแหง

ทัพไทยที่**สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์**ยกไปได้ตั้งทัพไว้ ๓ แห่งคือที่พิจิตร นครสวรรค์ และชัยนาท เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จฯ ยกทัพขึ้นไปทางเหนือ

โปรดให้ทัพที่ชัยนาทไปตีพม่าที่เมืองระแหง ส่วนทัพหลวงยกไปสมทบทัพไทยที่นครสวรรค์และพิจิตร ขับไล่พม่าออกจากลำปางได้สำเร็จ

ทัพที่ ๙ ของพม่าตั้งมั่นอยู่ที่บ้านระแหง เมื่อทราบข่าวศึกว่าทัพใหญ่ที่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์เลิกทัพกลับไปแล้วและทัพพม่าที่ปากพิงก็ถูกทัพไทยตีแตกพ่ายไป จึงถอยทัพกลับออกไปทางด่านแม่ละเมา ไม่ทันได้สู้รบกับทัพไทยที่ยกไปจากชัยนาท หลังจากเสร็จศึกครั้งนี้แล้ว สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ได้รับการสถาปนาเป็น**สมเด็จกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง)**

การรบทางใต้

ทัพที่ ๑ ของพม่าตั้งชุมนุมพลอยู่ที่เมืองมะริด แบ่งเป็นกองทัพเรือประมาณ ๓,๐๐๐ คน ที่เหลือเป็นกองทัพบกยกเข้าตีเมืองชุมพร ไชยา และลงมาตีเมืองนครศรีธรรมราช **เจ้าพระยานคร (พัฒน์)** ได้จัดทัพมารับข้าศึกที่ท่าข้าม (ปัจจุบันอยู่ตรงสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำตาปี) พม่าทำอุบายบังคับคนไทยที่จับได้ให้ร้องบอกชาวเมืองนครศรี-ธรรมราชว่า กรุงเทพฯ เสียทีแก่พม่าแล้ว ถ้าขืนต่อสู้หากพม่าเข้าเมืองได้จะฆ่าให้สิ้น เจ้าพระยานคร (พัฒน์) หลงเชื่อตามอุบายเพราะได้บอกข่าวศึกพม่าขึ้นไปกรุงเทพฯ นานแล้ว แต่ไม่มีทัพส่งมาช่วย จึงอพยพหนีข้ามเทือกเขาบรรทัดไปซ่อนอยู่นอกเมืองฉวาง พม่าจึงตีเมืองนครศรี-ธรรมราชได้อย่างง่ายดาย แล้วเก็บทรัพย์สินผู้คนไปเป็นเชลยเป็นอันมาก จากนั้นทัพพม่าก็เตรียมเข้าตีพัทลุงและสงขลาต่อไป ที่เมืองพัทลุงเจ้าเมืองและกรมการเมืองทราบข่าวว่าเมืองนครศรีธรรมราชเสียแก่ข้าศึกแล้วก็ไม่คิดต่อสู้กลับหลบหนีเอาตัวรอด แต่มีพระภิกษุองค์หนึ่งคือ **มหาช่วย** ได้ชักชวนให้ชาวเมืองพัทลุงต่อสู้รักษาเมือง อย่างไรก็ตามข้าศึกไม่ได้ลงมาตีสงขลาและพัทลุง เพราะทราบข่าวว่าทัพไทยยกลงมาถึงเมืองไชยาจึงยกทัพขึ้นมาต่อสู้ แต่ยังไม่ทันที่ทัพข้าศึกจะ

ตั้งค่ายมั่น ทัพของสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทก็โอบล้อมไว้และเข้าโจมตีทัพพม่าแตกพ่ายยับเยิน ทหารเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก

ส่วนกองทัพเรือของพม่าตีได้เมืองตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า แล้วเข้าล้อมเมืองถลางไว้ ในครั้งนี้ เกิดวีรสตรีคือ **คุณหญิงจันทร์** ภรรยาพระยาถลางที่เพิ่งถึงแก่กรรม กับ**นางมุก**น้องสาวได้เป็นผู้นำชาวถลางต่อสู้ป้องกันเมืองถลางจากพม่าไว้ได้ พม่าล้อมเมืองอยู่เดือนเศษขาดแคลนเสบียงอาหารและเสียรี้พลจำนวนมากจึงเลิกทัพกลับไป เสร็จศึกแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งคุณหญิงจันทร์ เป็น**ท้าวเทพกระษัตรี** นางมุก เป็น**ท้าวศรีสุนทร**

เมื่อสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทตีทัพพม่าแตกพ่ายไปแล้ว ได้เสด็จลงมาประทับที่เมืองนครศรีธรรมราช ทรงจัดการหัวเมืองปักษ์ใต้ให้เป็นที่เรียบร้อย เจ้าเมืองกรมการเมืองที่หนีไปก็โปรดให้กลับมาทำงานอยู่ในตำแหน่งเดิม และทรงแต่งตั้ง**พระมหาช่วย**ซึ่งลาสิกขาบทออกมารับราชการเป็น **พระยาทุกขราษฎร์***(ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนเป็น **"หลวงบันเทาทุกขราษฎร์"**) ตำแหน่งกรมการเมืองพัทลุง

ในที่สุด สงครามใหญ่ก็ยุติลงด้วยชัยชนะของทัพไทย สร้างเกียรติยศที่ยิ่งใหญ่ให้แก่ประเทศชาติ ในทำนองเดียวกัน ความพ่ายแพ้ของพระเจ้าปะดุงครั้งนั้นได้สร้างความอัปยศอดสูให้แก่พระเจ้าปะดุงมาก เพราะยังไม่เคยทำสงครามแพ้ใคร อีกทั้งหมายมั่นที่จะมีพระเกียรติยศเสมอเหมือนพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง แต่กลับพ่ายแพ้ไทยอย่างยับเยิน ถึงกระนั้น พระเจ้าปะดุงก็ไม่ละความพยายาม ได้เตรียมทัพใหญ่ยกเข้ามาตีไทยอีกในปีต่อมา

---

* ตามพระราชพงศาวดารฯ รัชกาลที่ ๑

๒) ศึกที่ท่าดินแดง

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ พระเจ้าปะดุงยกทัพใหญ่มาตีไทยอีกครั้งหนึ่ง โดยพยายามแก้ไขข้อผิดพลาดในครั้งก่อน ครั้งนี้ เตรียมทัพใหญ่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มีการเตรียมการเรื่องเสบียงอาหารมาเป็นอย่างดี โปรดให้พระมหาอุปราช ราชโอรสเป็นทัพหน้า พระมหาอุปราชได้ให้แม่ทัพที่ ๔ และ ๕ ที่เคยไปพ่ายแพ้ที่ทุ่งลาดหญ้าคุมพล ๓๐,๐๐๐ คน ยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มาตั้งค่ายอยู่ที่ท่าดินแดงและสามสบ ทัพพม่าครั้งนี้ตั้งค่ายชักปีกกาถึงกัน ขุดสนามเพลาะ ปักขวากแน่นหนา แล้วปลูกยุ้งฉางวางเสบียงอาหารไว้ทุกระยะ ทำสะพานข้ามทุกแห่งที่มีห้วยธาร ส่วนพระมหาอุปราชยกทัพเข้ามาตั้งค่ายริมลำน้ำแม่กษัตริย์ใกล้ด่านพระเจดีย์สามองค์ ในครั้งนี้ พม่าเตรียมการที่จะยึดครองชายแดนไทย โดยตั้งค่ายสะสมเสบียงอาหารและพาหนะเพื่อทำสงครามกับไทยเป็นแรมปี สงครามครั้งนี้รู้จักกันดีในชื่อ**ศึกท่าดินแดง**

เมื่อไทยทราบข่าวศึกก็ไม่ยอมให้พม่าทันได้ตั้งตัว **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช**โปรดให้เร่งยกทัพออกไปให้สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทคุมพล ๓๐,๐๐๐ คนเข้าตีค่ายพม่าที่สามสบ ส่วนพระองค์ยกทัพหลวงไพร่พล ๓๐,๐๐๐ คนเข้าตีค่ายข้าศึกที่ท่าดินแดง สงครามครั้งนี้ฝ่ายไทยได้เข้าโจมตีข้าศึกพร้อมกันทั้งที่**ท่าดินแดง**และ**สามสบ** เพียง ๓ วันเท่านั้นฝ่ายไทยก็สามารถขับไล่กองทัพข้าศึกออกไปได้ พม่าต้องสูญเสียผู้คนพาหนะเสบียงอาหารและเครื่องศัสตราวุธให้ไทยจำนวนมาก สงครามที่พม่าเตรียมการมาอย่างดีจึงพ่ายแพ้ไทยอย่างง่ายดาย

หลังจากพ่ายแพ้ไปแล้ว ๒ ครั้ง พม่ายังเพียรพยายามจะสร้างที่มั่นทางหัวเมืองเหนือ ขณะนั้น พม่ามีที่มั่นอยู่ที่เชียงแสน พม่าต้องการได้เชียงใหม่เพื่อจะควบคุมหัวเมืองทางเหนือ ฝ่ายไทยเห็นอันตรายจากการที่พม่าจะลงมายึดครองหัวเมืองเหนือ จึงโปรดให้**พระยา**

กาวิละเจ้าเมืองลำปางขึ้นไปตั้งเมืองเชียงใหม่ซึ่งถูกทิ้งร้างมาตั้งแต่สมัยธนบุรี แต่เนื่องจากไพร่พลมีน้อยพระยากาวิละจึงตั้งเมืองอยู่ที่ป่าซาง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ พม่าได้ยกทัพมาตีป่าซางและลำปาง สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทยกทัพไปช่วยขับไล่พม่าออกไป หลังเสร็จศึกเมืองเหนือครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปรึกษากับสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ว่าไทยควรยกทัพไปตีพม่าเป็นการตอบโต้บ้าง จึงเสด็จฯ ยกทัพหลวงไปตีพม่าทางทวาย ตีได้หัวเมืองเล็กๆ ชายแดนหลายเมือง ทัพไทยเดินทัพไปด้วยความยากลำบากด้วยเส้นทางเป็นภูเขาสูงชันเพื่อเข้าตีเมืองทวาย แต่ทรงเห็นว่าไม่คุ้มค่าจะเสียรี้พลเปล่าๆ แม้จะตีได้ก็คงรักษาทวายไว้ไม่ได้ จึงพักกองทัพอยู่ระยะหนึ่งแล้วถอยทัพกลับมา

แม้ว่าครั้งนี้จะตีทวายไม่ได้ แต่ก็มีผลดีเพราะปรากฏเลื่องลือไปในดินแดนพม่าว่าไทยกลับมีกำลังเข้มแข็ง สามารถยกทัพบุกเข้าไปในดินแดนพม่า จนทำให้เมืองขึ้นของพม่าเกิดความกระด้างกระเดื่องต่อพม่า อีกทั้งต่อมา เมืองทวาย มะริด และตะนาวศรี ได้เข้ามาขอสวามิภักดิ์ขึ้นกับไทย ซึ่งไทยได้ใช้ ๓ เมืองนี้เป็นฐานที่มั่นในการโจมตีพม่าครั้งต่อไปคือเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๖ แม้จะตีพม่าไม่ได้แต่ก็สร้างความฮึกเหิมแก่กองทัพไทยได้ นอกจากนี้ พม่ายังยกทัพมาตีเชียงใหม่อีก ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ และ พ.ศ. ๒๓๔๕ แต่ก็ถูกทัพไทยขับไล่ออกไป ในครั้งหลังไทยได้ยกทัพเข้าทำลายที่มั่นของพม่าที่เชียงแสนยับเยิน และยังได้หัวเมืองลื้อ เขิน สิบสองพันนา เชียงตุง เชียงรุ้ง มาอยู่ในอำนาจอีกด้วย

๓. การฟื้นฟูประเทศ

การสูญเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ นำมาซึ่งความสูญเสียและความเสื่อมโทรมทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง การปกครอง การทหาร เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม ความสูญเสียนี้มีทั้งด้านวัตถุ

และจิตใจ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงฟื้นฟูประเทศให้กลับคืนมาดีขึ้นได้ระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากสมัยธนบุรีบ้านเมืองยังอยู่ในภาวะสงครามและมีเวลาสั้น การฟื้นฟูประเทศจึงทำได้ไม่มากนัก จนสมัยรัตนโกสินทร์ **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** จึงทรงฟื้นฟูประเทศต่อจนกระทั่งเหมือน *"เมื่อครั้งบ้านเมืองดี"* และเป็นแนวทางในการฟื้นฟูประเทศต่อมาอีกหลายรัชกาล

การฟื้นฟูประเทศของพระองค์เริ่มต้นจากการย้ายเมืองหลวงมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงสร้างพระนครใหม่ทั้งพระราชวัง ปราสาทราชมนเทียร โปรดให้ถ่ายแบบอย่างของกรุงศรีอยุธยามา เช่น *พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท* ก็โปรดให้ลอกแบบพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทในกรุงเก่า ต่อมา เกิดฟ้าผ่าลงมาที่มุขเด็จพระที่นั่งแล้วเกิดเพลิงไหม้ จึงโปรดให้รื้อออกแล้วสร้างพระมหาปราสาทขึ้นใหม่ให้สูงใหญ่เท่าพระที่นั่งสุริยาสน์อัมรินทร์ครั้งกรุงเก่า พระราชทานนามใหม่ว่า *พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท* โปรดให้สร้าง*วัดพระศรีรัตนศาสดาราม* ซึ่งเป็นพระอารามในพระบรมมหาราชวังสำหรับประดิษฐานพระแก้วมรกต ทำนองเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา ส่วน**สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท**ก็โปรดให้สร้างพระราชวังและพระราชมนเทียรในคราวเดียวกัน

๑) การฟื้นฟูการปกครอง

การปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงรูปแบบการปกครองสมัยอยุธยาไว้เป็นส่วนใหญ่ดังต่อไปนี้

การปกครองส่วนกลาง

การปกครองส่วนกลางมีกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวง ศูนย์กลางของการปกครองอาณาจักร พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีอำนาจสูงสุด ทรงปกครองร่วมกับเสนาบดีที่สำคัญคือ สมุหนายกและสมุหกลาโหม กับจตุสดมภ์

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในสมัยรัชกาลที่ ๔

พระระเบียง และทวารบาล วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง

พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กรุงเทพมหานคร

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์
(ปัจจุบันเป็น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

การปกครองหัวเมือง

หัวเมืองทั่วราชอาณาจักรอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของ ๓ หน่วยงาน คือ *กรมมหาดไทย* ปกครองหัวเมืองเหนือ *กรมพระกลาโหม* ปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ และ*กรมพระคลัง* ปกครองหัวเมืองชายทะเลรอบอ่าวไทย โดยทางทฤษฎี พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งเจ้าเมือง แต่โดยมากเจ้าเมืองมักเป็นผู้มีอำนาจและมีอิทธิพลในเมืองเหล่านั้นอยู่แล้ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงออกพระราชกำหนดการปกครองหัวเมือง พ.ศ. ๒๓๔๕ โดยตัดทอน

อำนาจของเจ้าเมืองในการแต่งตั้งข้าราชการสำคัญๆ เพื่อให้การปกครองหัวเมืองมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การปกครองประเทศราช

สมุหนายกหรือสมุหพระกลาโหมหรือ*กรมท่า*เป็นผู้ควบคุมปกครองหัวเมืองดังกล่าวมาแล้ว ส่วนประเทศราช เจ้าประเทศราชจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่จะทรงปล่อยให้หัวเมืองประเทศราชปกครองกันเอง หน้าที่ของเจ้าเมืองประเทศราชจะต้องดูแลความมั่นคงไม่ให้ข้าศึกล่วงล้ำเข้ามาในเขตแดน ซึ่งเป็นการรักษาความมั่นคงของรัฐบาลกลางนั่นเอง และหัวเมืองประเทศราชจะต้องนำดอกไม้เงินดอกไม้ทอง เครื่องราชบรรณาการมาถวายตามประเพณี ในสมัยนี้ ได้ยกเลิกฐานะเมืองประเทศราชของเมืองนครศรีธรรมราช โดยเปลี่ยนเป็นเมืองชั้นเอก และสถาปนาหัวเมืองล้านนาขึ้นใหม่

๒) การฟื้นฟูเศรษฐกิจ

แม้ว่าความเสียหายทรุดโทรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการเสียกรุงเก่าได้รับการฟื้นฟูจนมั่นคงในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ฐานะทางเศรษฐกิจของไทยสมัยนั้นก็ยังไม่มั่งคั่ง เพราะบ้านเมืองยังต้องเผชิญภัยสงครามจากพม่าไม่มีเวลาที่จะทำนุบำรุงเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศซบเซาลงไปมากจนสมัยรัชกาลที่ ๑ บ้านเมืองเริ่มสงบสุขปราศจากสงครามใหญ่ ทำให้ประชาชนมีเวลาประกอบอาชีพต่างๆ การค้าขายโดยเฉพาะกับจีนเริ่มคึกคักมากขึ้น รัฐบาลสมัยนี้ยังใช้วิธีหารายได้เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา คือการค้าขายกับต่างประเทศและการเก็บภาษี การค้าขายนั้นมี*กรมพระคลังสินค้า*ทำหน้าที่ค้าขาย การเก็บภาษีอากรยังมีการเก็บอากร จังกอบ ส่วย และฤชา ในปลายรัชกาลที่ ๑ ประเทศจึงมั่งคั่งร่ำรวยขึ้น

๓) การฟื้นฟูสังคมและวัฒนธรรม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระราชประสงค์ให้การฟื้นฟูประเทศในด้านนี้เป็นแบบแผนประเพณีที่จะใช้สืบไป นอกจากนี้ ยังเป็นการฟื้นฟูความเจริญของสังคมและศิลปะประเพณีวัฒนธรรมที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นใหม่

การฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีการฟื้นฟูได้แก่ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีศรีสัจจปานกาลถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีอาพาธพินาศ (เป็นการป้องกันโรคระบาดตามความเชื่อในสมัยก่อน) พระราชพิธีจักรพรรดิราชาธิราช (เป็นการสะเดาะพระเคราะห์พระมหากษัตริย์) พระราชพิธีสถาปนาเจ้าประเทศราช พระราชพิธีผนวชเจ้านาย พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีสมโภชพระเศวตกุญชร พระราชพิธีปลงพระบรมศพเจ้านาย พระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น พระราชพิธีทั้งหลายนี้ นอกจากทำเพื่อเป็นสิริมงคลแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองเป็นปกติสุข

การฟื้นฟูพระศาสนา

ในรัชสมัยนี้โปรดให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ เพื่อความถูกต้องและเป็นหลักยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามในกรุงเทพฯ เช่น เริ่มสร้าง**วัดสุทัศนเทพวราราม** แล้วโปรดให้อัญเชิญ*พระศรีศากยมุนี*จากวิหารหลวงวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยมาประดิษฐานที่วัดนี้ แต่วัดสุทัศนเทพวรารามมาสร้างแล้วเสร็จในรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงปฏิสังขรณ์*วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*ซึ่งเดิมชื่อว่าวัดโพธารามให้สมบูรณ์ดี แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปที่ชำรุดอยู่ตาม

วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร

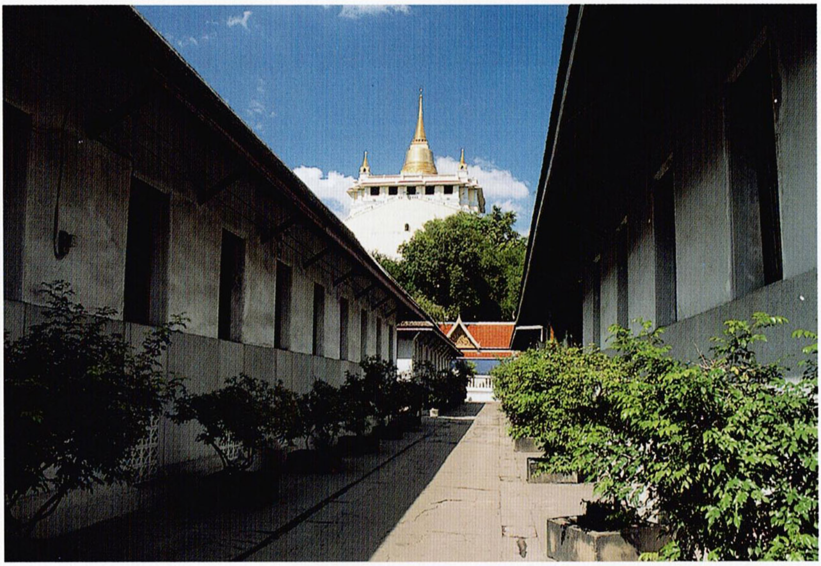
หัวเมืองต่างๆ มาบูรณะซ่อมแซมแล้วประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ ส่วน *วัดสระเกศ*เดิมชื่อวัดสระแก โปรดให้รื้อแล้วสร้างใหม่ นอกจากนี้ยังออกกฎหมายพระสงฆ์ในเรื่องสมณปฏิบัติมุ่งกวดขันให้พระเณรมีศีลวัตรอันดีงาม

การชำระกฎหมาย

กฎหมายบ้านเมืองเป็นสิ่งที่ประกันความถูกต้องยุติธรรมในสังคมและก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง การเสียกรุงศรีอยุธยาทำให้กฎหมายบ้านเมืองกระจัดกระจายสูญหายไปมาก ดังพระราช-

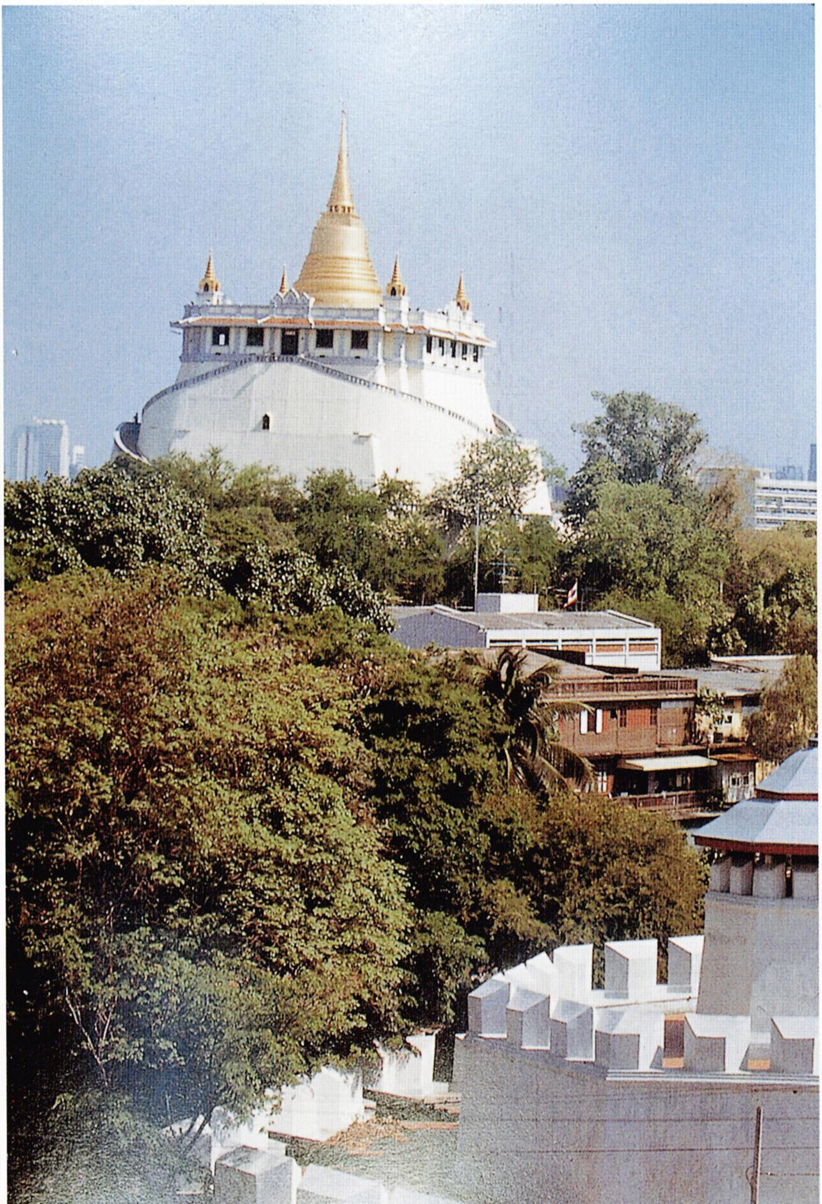
พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

คลองมหานาค กรุงเทพมหานคร

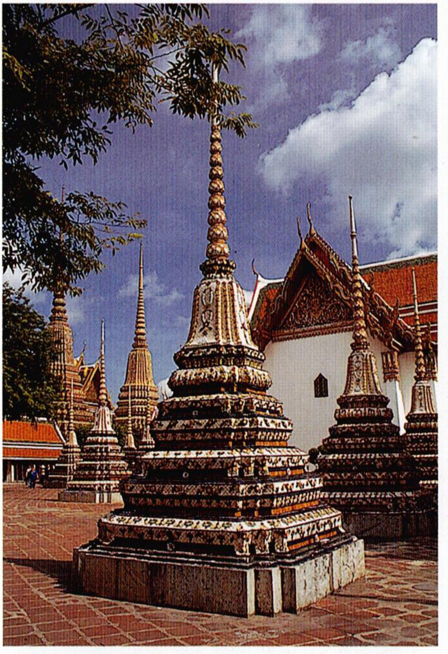

พระเจดีย์ภูเขาทอง หรือบรมบรรพต กรุงเทพมหานคร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธาราม)

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

ดำรัสของรัชกาลที่ ๑ ที่โปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ ว่า *ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า กฎหมายกระจัดกระจาย สูญหายไปประมาณ ๙ ส่วน เหลืออยู่ประมาณ ๑ ส่วน* นอกจากนี้ กฎหมายที่เหลืออยู่อาจมีความฟั่นเฟือน ไม่ถูกต้อง ดังกรณีนายบุญศรี ช่างเหล็กหลวง ถูกภรรยาฟ้องหย่า โดยนายบุญศรีไม่มีความผิด ซ้ำศาลยังตัดสินให้หย่าได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายเสียใหม่ให้ถูกต้อง กฎหมายที่ชำระใหม่นี้เรียกว่า *กฎหมายตราสามดวง* เพราะมีตราบัวแก้ว ราชสีห์ คชสีห์ เป็นตราประจำกรมพระคลัง กรมมหาดไทย และกรมพระกลาโหม ตามลำดับ นอกจากนี้ ยังมีข้อกำหนดต่างๆ เช่น ไม่ให้ข้าราชการเล่นการพนัน ดื่มสุรา ให้ยึดมั่นในคุณงามความดี เพื่อให้ราษฎรทั้งหลายมีความอบอุ่นใจ

การฟื้นฟูทางศิลปศาสตร์

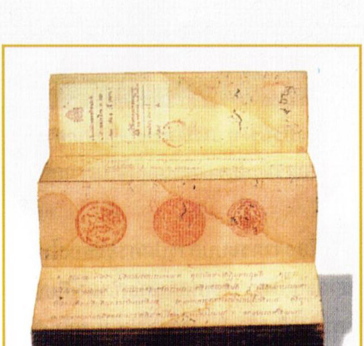
การฟื้นฟูที่สำคัญคือด้านอักษรศาสตร์ มีบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เช่น *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ อุณรุท ดาหลัง และอิเหนา เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง หรือนิราศท่าดินแดง* กวีที่มีชื่อเสียงในสมัยนี้คือ **เจ้าพระยาพระคลัง (หน)** ซึ่งได้แปลวรรณคดีของต่างชาติเรื่อง*สามก๊ก ราชาธิราช* และแต่ง*มหาชาติ กัณฑ์กุมาร*และ*กัณฑ์มัทรี*ที่มีความไพเราะมาก

การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นอกจากทรงสามารถป้องกันข้าศึกที่เข้ามารุกรานประเทศได้แล้ว ยังทรงขยายเขตแดนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมของไทยที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้ฟื้นกลับคืนมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์อีกครั้งหนึ่ง อันเป็นการวางรากฐานความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมสืบต่อมา

กฎหมายตราสามดวง

พระบรมฉายาลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ ๖

"ถ้าลมหายใจมีอยู่ตราบใด จะไม่ได้เห็นกรุงสยามปราศจากอำนาจอันเปนเอกราชเลย"

เอกราชของชาติเป็นหัวใจสำคัญของความเป็นชาติที่คนไทยทุกคนต่างหวงแหนและได้พยายามต่อสู้รักษาไว้ตลอดมาประมาณ ๖๐ ปี ตลอดรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๑๑) และ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓) เพราะไทยต้องเผชิญกับการคุกคามจากชาติตะวันตกที่มีอำนาจมีอาวุธและทัพเรือที่ทันสมัย และมีทหารที่ผ่านการฝึกฝนมาอย่างดีเป็นที่เกรงขามของศัตรู ยุคสมัยนี้ถือได้ว่าเป็นสมัยจักรวรรดินิยม โดยชาติตะวันตกได้แสวงหาเมืองขึ้นในประเทศแถบเอเชียและแอฟริกา ด้วยการอ้างว่าเป็น *"ภาระของคนผิวขาว"* ที่ชาติตะวันตกซึ่งมีความเจริญมีอารยธรรมมากกว่าจะต้องเข้าไปช่วยพัฒนาชาติต่างๆ ที่ด้อยความเจริญกว่า แต่ในความเป็นจริง ชาติตะวันตกเหล่านั้นเข้ามาเพื่อกอบโกยเอาผลประโยชน์และทรัพยากรของประเทศต่างๆ ที่ตนได้เข้าไปยึดครองเป็นอาณานิคม

ชาติตะวันตกที่เข้ามามีอำนาจและอิทธิพลมากในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ*อังกฤษ*และ*ฝรั่งเศส* ทั้งสองชาติได้ยึดครองดินแดนต่างๆ รอบประเทศไทย คือ อังกฤษได้ดินแดนทางใต้และตะวันตก ได้แก่ มลายูและพม่า ส่วนฝรั่งเศสได้เวียดนามทางด้านตะวันออก มหาอำนาจทั้งสองชาติพยายามที่จะคุกคามเอกราชอธิปไตยของไทย แต่ไทยก็สามารถดำรงรักษาเอกราชอธิปไตยและอิสรภาพของชาติไว้ได้ *นับเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก* ทั้งนี้ เพราะพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และข้าราชการขุนนางสมัยนั้นที่ดำเนินนโยบายทางการทูตอย่างดีและยอมโอนอ่อนผ่อนตาม ไม่แสดงท่าทีแข็งกร้าวเหมือนประเทศเพื่อนบ้านซึ่งต้องตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม วิเทโศบายการโอนอ่อนผ่อนตามชาติตะวันตกเพื่อรักษาเอกราชของชาตินั้น ทำให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนให้อังกฤษและฝรั่งเศสหลายครั้ง ซึ่งเป็นการยอมสละส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ไว้

ความสำเร็จในการรักษาเอกราชของไทยครั้งนี้นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติตราบจนปัจจุบัน และเป็นบทเรียนให้คนไทยต้องจดจำและยึดมั่นที่จะไม่ยอมให้ชาติไทยต้องสูญเสียเอกราชอย่างเด็ดขาด

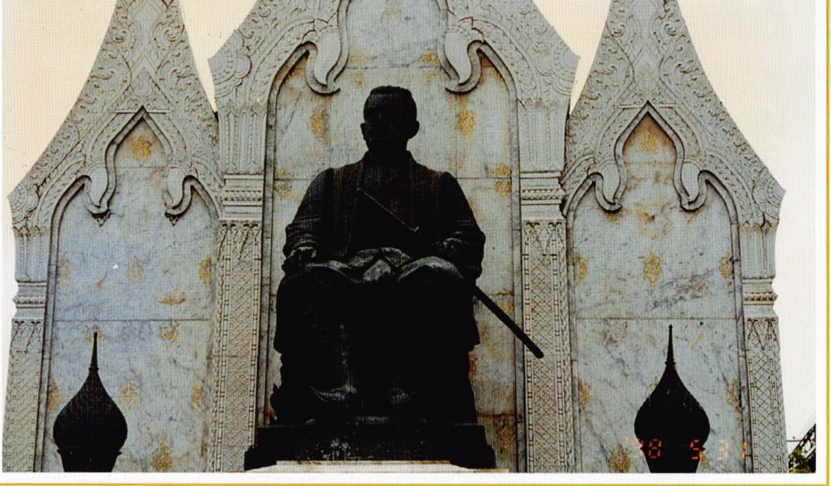
๑. การเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ *อังกฤษ*ได้เข้ามาติดต่อกับไทยในรัชสมัย **พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** โดย **มาร์ควิส เฮสติง** (Marquis Hastings) ผู้สำเร็จราชการที่อินเดียส่ง**จอห์น ครอว์เฟิร์ด** (John Crawfurd) เข้ามาเป็นทูตเจรจาการค้าและปัญหาไทรบุรีที่อังกฤษเช่าอยู่และพยายาม จะให้เป็นอิสระจากไทย แต่ไทยถือว่าเป็นดินแดน

ประเทศราชของไทย การเจรจาครั้งนั้นไม่ประสบผลสำเร็จเพราะไทยยังไม่ไว้วางใจอังกฤษเกรงว่าอังกฤษจะใช้การค้าบังหน้าเพื่อแทรกแซงการเมืองภายในของไทย โดยเฉพาะการที่ครอว์เฟิร์ดมั่นใจว่า อังกฤษสามารถยึดไทยได้ด้วยเรือรบเพียง ๒ - ๓ ลำเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของครอว์เฟิร์ดก็มีส่วนทำให้ไทยตระหนักถึงอำนาจของอังกฤษ

อังกฤษเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในแหลมมลายูมากขึ้นเมื่อได้ตกลงทำสัญญากับฮอลันดาแบ่งเขตอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ โดยอังกฤษมีอิทธิพลตั้งแต่ช่องแคบสิงคโปร์ขึ้นมา ฮอลันดามีอิทธิพลตั้งแต่ช่องแคบสิงคโปร์ลงไป ในปีเดียวกันนี้ อังกฤษได้เริ่มทำสงครามกับพม่า ซึ่งไทยได้ส่งกำลังไปติดตามข่าวการรบด้วยเพื่อจะได้ทราบความเข้มแข็งของอังกฤษ ระหว่างสงครามนี้ ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ ๓ ของไทย ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่อินเดียได้ส่ง **ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี** เข้ามาเป็นทูตเจริญสัมพันธไมตรีเพื่อยุติข้อขัดแย้งกับไทยเกี่ยวกับหัวเมือง มลายู และอังกฤษยังต้องการติดต่อค้าขายกับไทยด้วย ความเข้มแข็งและความได้เปรียบของอังกฤษในการสงครามกับพม่าที่ไทยได้รับรู้ ทำให้ไทยยินยอมเจรจาและลงนามกันใน *"สนธิสัญญาเบอร์นีย์"* เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๙ ข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นีย์ทุกข้อ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันโดยไม่มีฝ่ายใดเสียเปรียบ ต่อมาไทยได้ทำสัญญาลักษณะเดียวกันนี้กับ*สหรัฐอเมริกา*เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ แต่เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการค้าที่แตกต่างกัน รวมทั้งชาติทั้งสองต้องการสิทธิและผลประโยชน์มากขึ้น จึงส่งทูตเข้ามาขอแก้สนธิสัญญา แต่ก็ไม่อาจทำความตกลงกันได้ ทูตทั้งสองชาติกลับออกไปด้วยความไม่พอใจ ทูตอังกฤษถึงกับขู่จะใช้กำลังบังคับให้ไทยยินยอมตามความต้องการของอังกฤษตามแบบที่อังกฤษทำกับจีนมาแล้ว (คือสงครามฝิ่นและสนธิสัญญานานกิง ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓) **พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงคาดการณ์ในอนาคตว่าชาติตะวันตกจะเข้ามา

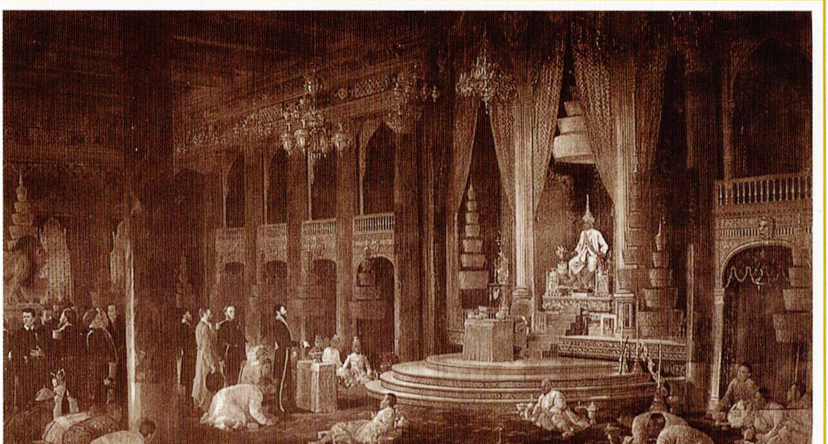
มีบทบาทสำคัญแทนที่พม่าและญวนซึ่งเป็นคู่แข่งขันเดิมของไทย ดังกระแสพระราชดำรัสกับพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค ต่อมาคือ **สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์**) เมื่อใกล้จะสวรรคตว่า *"...การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่ดีควรจะเรียนร่ำเอาไว้ก็เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว..."*

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ ลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์

เมื่อ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ขึ้นครองราชสมบัติ ได้ทรงตระหนักถึงอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกดีว่ามีการขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางและเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ทรงเห็นว่าการโอนอ่อนผ่อนตามโดยใช้การเจรจาทางการทูตจะได้ผลดีกว่าการขัดขวางชาติตะวันตกดังที่ประเทศเพื่อนบ้านกำลังประสบอยู่ เช่น จีนถูกอังกฤษบังคับให้ทำสนธิสัญญานานกิงเมื่อแพ้สงครามฝิ่น (พ.ศ. ๒๓๘๕) และอังกฤษยังทำสงครามชนะพม่าเป็นครั้งที่ ๒

(พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๓๙๕) ทำให้ได้พม่าตอนใต้ไว้ในอำนาจ ส่วนญี่ปุ่นก็ถูกสหรัฐอเมริกาใช้กำลังทางเรือบังคับเปิดประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าทางเดียวที่จะรักษาเอกราชไว้ได้ก็คือ การยอมรับไมตรีของชาติตะวันตกและการปรับปรุงชาติบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมชาติตะวันตก หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าท้าทาย หันมาใช้นโยบายทางการทูตและถ่วงดุลอำนาจ คือ คบค้าสมาคมกับทุกประเทศที่เข้ามาติดต่อในลักษณะเดียวกัน ดังนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ไทยจึงได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษโดยลงนามกันเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ และต่อมา ก็มีประเทศอื่นๆ เข้ามาทำสัญญาลักษณะเดียวกันนี้อีกหลายประเทศ นับเป็นการเปิดประเทศเข้าสู่สังคมนานาชาติ รับวัฒนธรรมและอิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศไทย

เซอร์ จอห์น เบาว์ริง เข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาส์น แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘

สนธิสัญญาที่ไทยทำกับชาติตะวันตกในสมัยนี้เป็นลักษณะเดียวกับสนธิสัญญาที่จีน ญี่ปุ่น ทำกับต่างชาติ คือ การค้าเสรี การเก็บภาษีขาเข้าขาออกในอัตราที่แน่นอน และการให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต ในระยะแรกสนธิสัญญาต่างๆ เป็นผลดีแก่ไทย เพราะทำให้การค้าเฟื่องฟู ราษฎรมีรายได้ดีขึ้น แต่ในระยะยาว สนธิสัญญาดังกล่าวทำให้ไทยเสียเปรียบชาติตะวันตก คือ ไทยถูกจำกัดในเรื่องอัตราการเก็บภาษีขาเข้าไม่เกินร้อยละ ๓ และภาษีขาออกไม่เกินร้อยละ ๕ ไทยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอย่างกว้างขวางแก่คนในบังคับของชาติตะวันตก ทั้งที่เป็นคนยุโรปและคนเอเชียที่ไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับ เมื่อทำผิดไม่ต้องขึ้นศาลไทย ไทยต้องใช้เวลาในการแก้ไขสัญญาที่เสียเปรียบเหล่านี้นานถึง ๘๓ ปี จึงสำเร็จ คือจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ ไทยจึงสามารถยกเลิกข้อจำกัดทั้งหลายได้หมดสิ้น และรัฐบาลไทยมีสิทธิในการเก็บภาษีศุลกากรได้ตามที่เห็นสมควร

ภาพ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ราชทูตอังกฤษ

แม้ว่าสนธิสัญญาที่ทำกับชาติตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ จะเป็นสนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบ แต่ที่นับว่าเป็นผลดีต่อประเทศไทยอย่างยิ่ง คือมีส่วนช่วยให้ไทยรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก ในขณะที่อังกฤษยึดครองพม่าตอนใต้ (พ.ศ. ๒๓๙๕) และเวียดนามต้องเสียโคชินจีนคือญวนตอนใต้ให้ฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๔๐๕) ผลดี

อีกด้านหนึ่งคือด้านเศรษฐกิจ การที่สนธิสัญญานี้ทำให้ไทยต้องยกเลิกระบบผูกขาดทางการค้า เปลี่ยนเป็นการค้าเสรีนั้น ก็มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของไทยให้ขยายกว้างขวางกว่าเดิม มีพ่อค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายมากขึ้น การอนุญาตให้มีการส่ง *ข้าว* ออกนอกประเทศได้ทำให้ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุดของไทย มีการขยายพื้นที่การทำนาเป็นจำนวนมาก เป็นผลดีสืบมาจนปัจจุบัน

นอกจากนี้ ไทยยังได้รับวิทยาการของชาติตะวันตกเข้ามาปรับปรุงประเทศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรับปรุง ปฏิรูป และพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแบบตะวันตก มีการสร้างถนน ขุดคลอง เปลี่ยนแปลงประเพณีที่ล้าสมัย และปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ ทั้งการปกครอง การศึกษา มีการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการในหลายหน่วยงาน กล่าวได้ว่าเป็นสมัยของการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมชาติตะวันตกอย่างแท้จริง

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในต้นรัชการที่ ๕

๒. การปรับตัว

การทำสนธิสัญญานานาชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่า เป็นการลดภัยคุกคามจากชาติตะวันตกได้ชั่วระยะหนึ่ง

ถนนเจริญกรุง ในสมัยรัชกาลที่ ๔

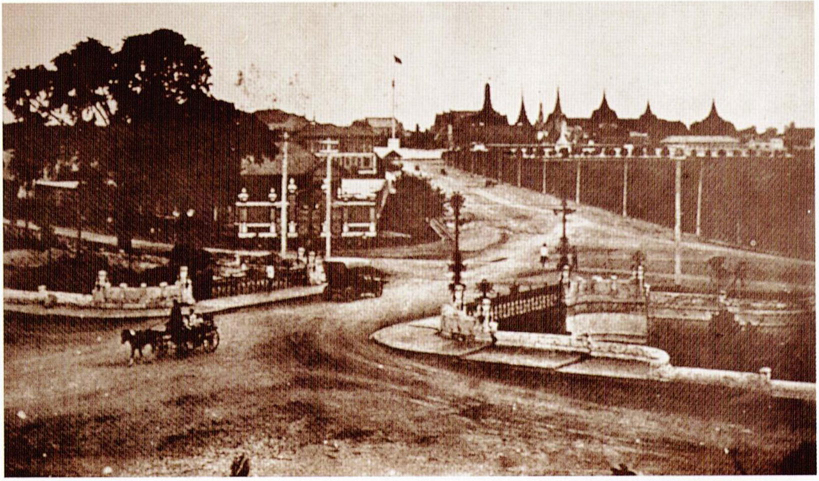
ถนนเจริญกรุงในปัจจุบัน

เท่านั้น แต่ไม่ได้เป็นหลักประกันว่า ชาติตะวันตกจะไม่บังคับให้ไทยเป็นเมืองขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมชาติตะวันตกจะทำให้ชาติตะวันตกยอมรับไทยมากขึ้น นอกจากนั้น ยังพยายามหลีกเลี่ยงการท้าทายชาติตะวันตก โดยเฉพาะกรณีคนในบังคับต่างชาติ อีกทั้งเข้าไปควบคุมประเทศราชอย่างใกล้ชิดเพื่อแสดงให้เห็นว่าไทยมีอำนาจอธิปไตยเหนือประเทศราชเหล่านั้น และสามารถรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศได้ เพื่อไม่ให้ต่างชาติอ้างสิทธิ์เข้าแทรกแซง นอกจากนี้ ยังมีการส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกให้รู้จักประเทศไทยและขจัดข้อขัดแย้งโดยทางการทูต รวมทั้งเป็นการผูกมิตรกับประเทศตะวันตกต่างๆ ไม่ให้ไทยถูกคุกคามอย่างโดดเดี่ยว

๑) การปรับปรุงและปฏิรูปประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมตะวันตกนั้น นอกจากจะเป็นการทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรืองแล้ว ยังทำให้ชาติตะวันตกไม่สามารถใช้เป็นข้ออ้างยึดครองประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเริ่มทำการปรับปรุงประเทศหลายๆ ด้าน อันเป็นพื้นฐานของการปฏิรูปในรัชกาลต่อมา เช่น สร้างถนน ขุดคลองให้การคมนาคมสะดวกและขยายพื้นที่การเพาะปลูก การเปลี่ยนแปลงประเพณีที่ล้าสมัย และที่สำคัญคือจัดการศึกษาให้แก่พระราชโอรสธิดาและบุตรหลานเจ้านายขุนนาง ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นกำลังสำคัญในการปฏิรูปต่อมา

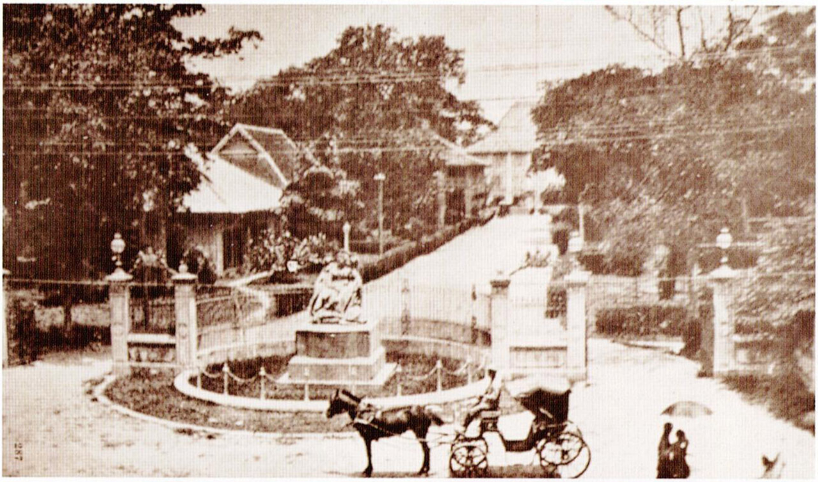
การปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมัยที่ทรงสามารถรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางคือองค์พระมหากษัตริย์ได้สำเร็จ มีการปฏิรูปด้านการคมนาคม

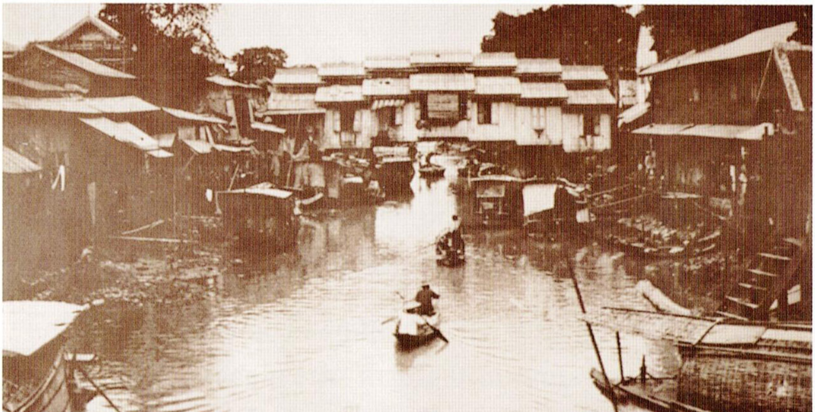
ทิวทัศน์บริเวณท้องสนามหลวง ในสมัยรัชกาลที่ ๔

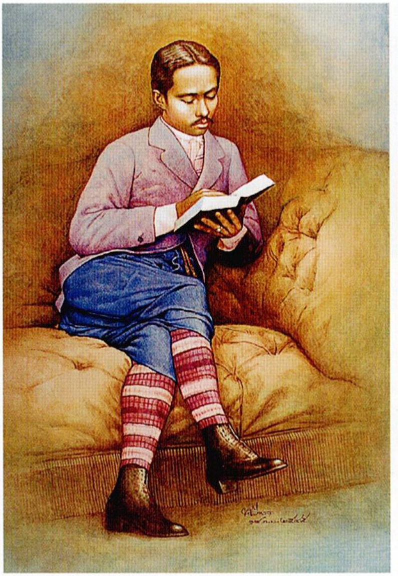
รถรางและรถม้าบริเวณหน้าโรงภาพยนตร์นครเขษม สมัยรัชกาลที่ ๕

ด้านหน้าสถานทูตอังกฤษ (ถนนเพลินจิต) สมัยรัชกาลที่ ๕

ทิวทัศน์บริเวณสะพานหัน ในสมัยรัชกาลที่ ๕

พระบรมสาทิสลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
วาดโดย นายทวีพร ทองคำใบ

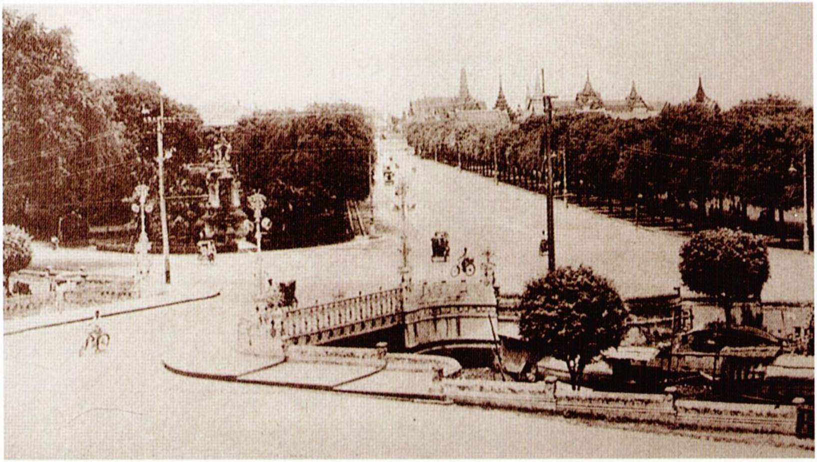
สื่อสาร การคลัง การศึกษา และสังคม ที่สำคัญที่สุดคือ*การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน* ในส่วนกลางมีพระมหากษัตริย์และเสนาบดีของกระทรวงต่างๆ ๑๒ กระทรวง รวมทั้ง*การตั้งสภาที่ปรึกษา*หลายสภา ตั้งแต่ต้นรัชสมัยและในเวลาต่อมา เพื่อให้ช่วยพระองค์ในการระดมความคิดทัดทานพระราชดำริที่อาจทำให้ราษฎรเดือดร้อน ร่างและแก้ไขกฎหมาย

ในส่วนภูมิภาค มีการควบคุมดูแลหัวเมืองอย่างใกล้ชิด โดยจัดการปกครองเป็น*มณฑลเทศาภิบาล* ส่งข้าหลวงจากส่วนกลางไปปกครอง ทำให้สามารถปกครองหัวเมืองและประเทศราชได้อย่างมั่นคง อันเป็นการป้องกันการคุกคามของชาติตะวันตกที่พยายามจะยึดครองประเทศราชของไทย ด้วยชาติตะวันตกไม่ยอมรับเมืองขึ้นในลักษณะที่ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองว่าเป็นประเทศราชของไทยและหาเหตุเข้าแทรกแซงอยู่เสมอ โดยเฉพาะจากอังกฤษทางด้านตะวันตก ด้านใต้

และด้านเหนือ และฝั่งเศสทางด้านตะวันออก ไทยได้แสดงให้เห็นว่าไทยมีอำนาจอธิปไตยเหนือประเทศราชเหล่านี้ โดยการส่งข้าหลวงไปจัดการปกครองและตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาลในที่สุด ส่วนการที่มีชาวตะวันตกและชาวเอเชียที่อยู่ในไทยแต่ไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับของชาติตะวันตกและมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับคนไทยอยู่เสมอนั้น ไทยก็พยายามแก้ไขปัญหาเหล่านี้ไม่ให้เกิดเหตุลุกลามจนต่างชาติเข้าแทรกแซง การปรับตัวของไทยภายในประเทศนี้นับว่าประสบผลสำเร็จมาก นอกจากสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่บ้านเมืองและทำให้ไทยมีการปกครองเป็นสมัยใหม่ คือ รัฐชาติแล้ว ยังช่วยทำให้ประเทศรอดพ้นไม่ตกเป็นเมืองขึ้นด้วย

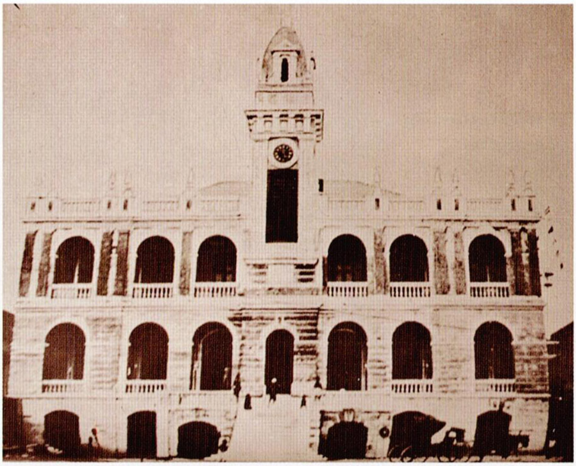
พระบรมสาทิสลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
หน้ามุขพระบรมมหาราชวัง

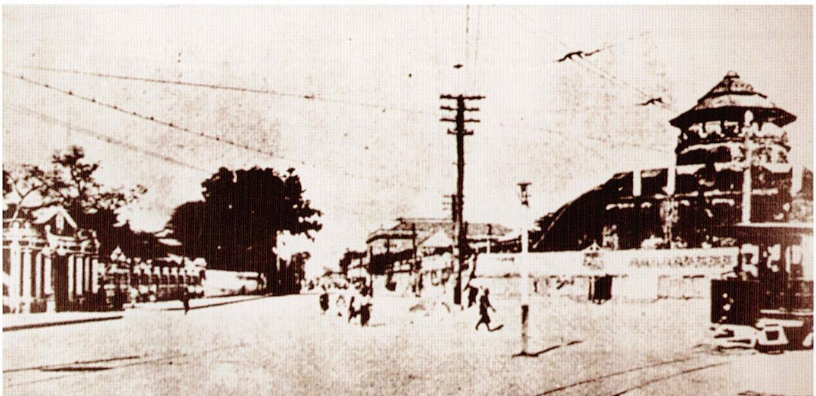
สะพานผ่านภิภพลีลาเชื่อมถนนราชดำเนินในและราชดำเนินนอก
สมัยรัชกาลที่ ๕

ถนนเจริญกรุง สมัยรัชกาลที่ ๕

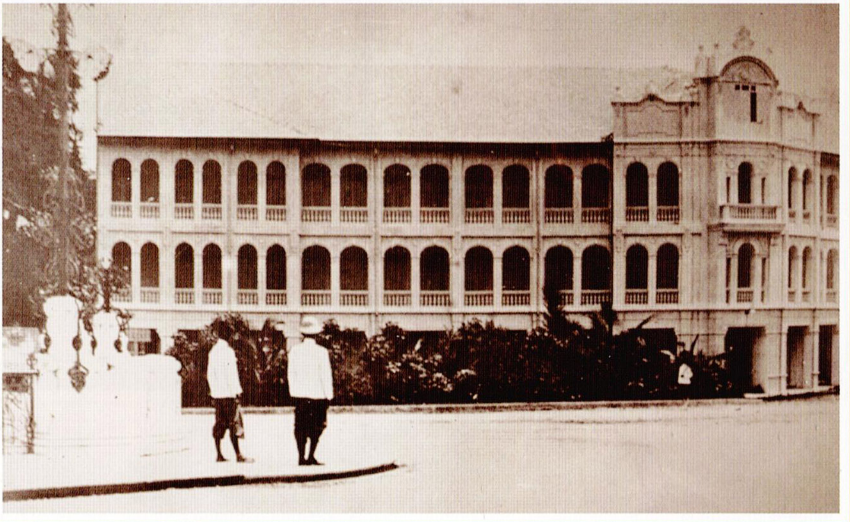
กรมไปรษณีย์โทรเลข สมัยรัชกาลที่ ๕

ป้อมมหาชัย ในสมัยรัชกาลที่ ๕

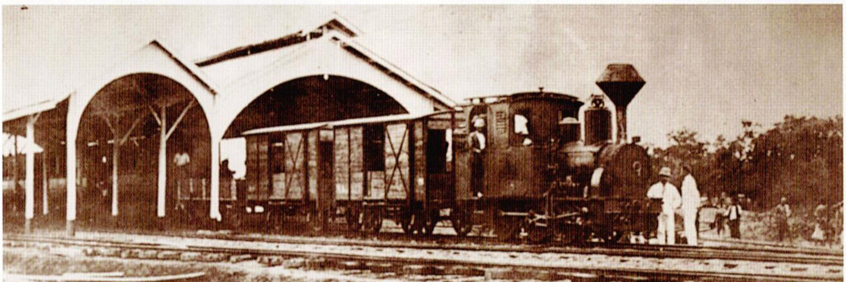
คลองมหานาค ในสมัยรัชกาลที่ ๕

ห้างแบดแมน สมัยรัชกาลที่ ๕ ต่อมาเป็นกรมโยธาธิการ
และปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

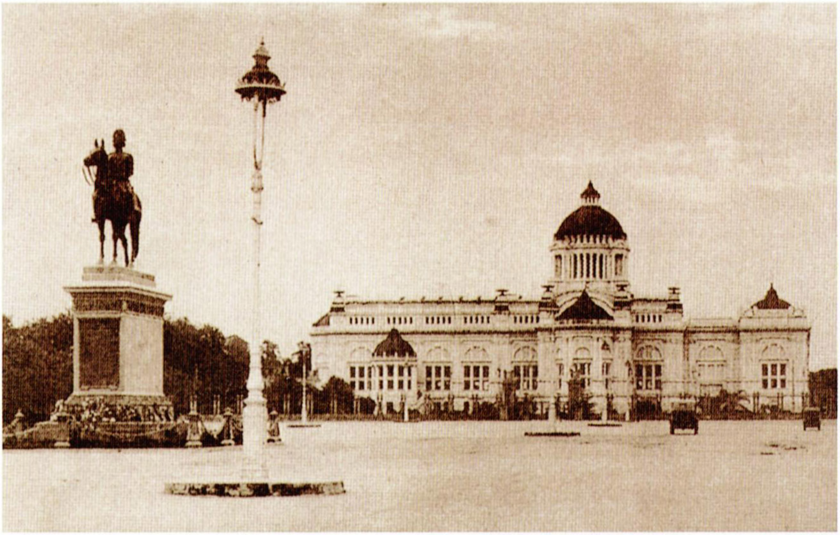
ถนนเจริญกรุง ในสมัยรัชกาลที่ ๕

สถานีรถไฟบางกอกน้อย สมัยรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำพาประเทศชาติพ้นภัยจักรวรรดินิยม

๒) การเข้าสู่สังคมนานาชาติ

การเปิดประเทศรับการติดต่อกับต่างประเทศนั้นไม่เป็นการเพียงพอที่จะกระชับสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการเข้าสู่สังคมนานาชาติโดยส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกโดยตรงจะเป็นการผูกมิตรและยกฐานะของประเทศให้ทัดเทียมชาติตะวันตก โดยเฉพาะประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งมีอำนาจและมีอิทธิพลในภูมิภาคนี้ ดังนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ และ พ.ศ. ๒๔๐๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงส่งทูตไปเจริญสัมพันธ-ไมตรีกับอังกฤษและฝรั่งเศสตามลำดับ แต่ก็ไม่เป็นผลมากนัก เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ อังกฤษได้ระดมยิงเมืองตรังกานูซึ่งเป็นประเทศราชของไทย

เป็นการข่มขู่ไม่ให้ไทยขยายอิทธิพลลงไปในแหลมมลายูที่อังกฤษเริ่มเข้ามามีอิทธิพล ส่วนฝรั่งเศสเมื่อยึดเวียดนามใต้ได้แล้ว ก็เริ่มขยายอำนาจเข้าไปในเขมรซึ่งเป็นประเทศราชของไทย โดยอ้างสิทธิว่าเขมรเคยส่งบรรณาการให้เวียดนาม เมื่อเวียดนามเป็นดินแดนในอารักขาของฝรั่งเศส เขมรก็ต้องเป็นของฝรั่งเศสด้วย นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังพยายามแทรกแซงเขมรจนมีอำนาจเหนือกษัตริย์เขมร ทำให้เขมรต้องยอมอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ ไทยพยายามแสดงตนว่ามีอำนาจเหนือเขมร โดยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ ไทยได้ส่งทูตไปเจรจากับฝรั่งเศสเรื่องเขมรแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ สุดท้ายไทยต้องยอมยกเขมรส่วนนอกหรือเขมรด้านตะวันออกให้ฝรั่งเศสไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ด้วยเหตุนี้ ไทยจึงรู้สึกหวาดกลัวฝรั่งเศสแล้วหันไปพึ่งพาอังกฤษมากขึ้น

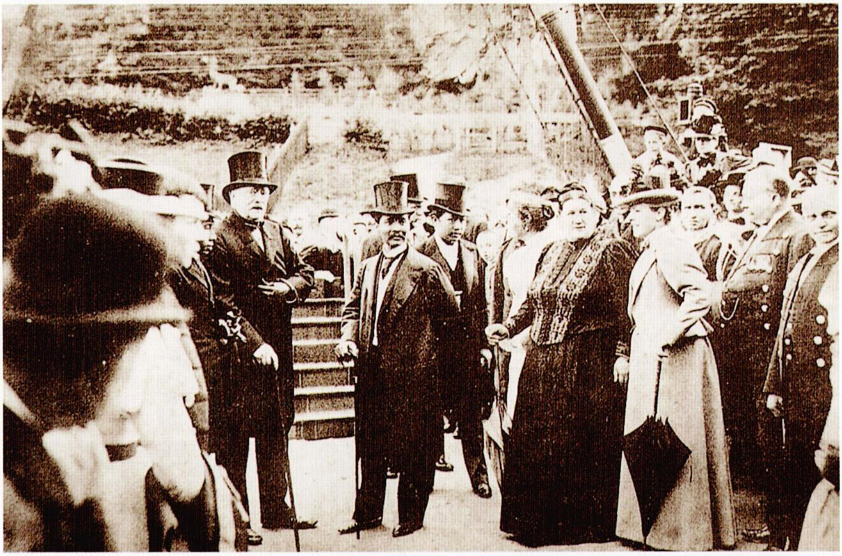
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งอัครราชทูตออกไปประจำที่ต่างประเทศ โดยให้ประจำอยู่ที่กรุงลอนดอนประเทศอังกฤษก่อนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ เพื่อเจรจายกฐานะประเทศให้ทัดเทียมชาติตะวันตก อย่างไรก็ตาม สมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่จักรวรรดินิยมรุนแรงมากที่สุด ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามทั้งจากอังกฤษและฝรั่งเศสจนต้องเสียดินแดนให้สองประเทศนี้หลายครั้ง การเจรจาทางการทูตนั้นช่วยผ่อนปรนความรุนแรงลงได้บ้าง แต่ไทยก็ต้องยอมเสียดินแดนไปเป็นจำนวนมาก การที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ พระราชประสงค์ที่สำคัญคือ การกระชับสัมพันธไมตรีกับมหาอำนาจชาติอื่นที่เป็นคู่แข่งของอังกฤษและฝรั่งเศส ชาติตะวันตกใหม่ที่ไทยเข้าไปมีความสัมพันธ์ด้วยคือ *รัสเซีย*และ*เยอรมนี* เพื่อนำมาถ่วงดุลอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศส ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับ **พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒** แห่งรัสเซียและจักรพรรดิอีกหลายประเทศอย่างแน่นแฟ้น ทำให้ไทยเป็นที่นับถือของบรรดาประเทศในยุโรป และ

คณะราชทูตไทยเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียแห่งอังกฤษ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐

หนังสือพิมพ์ต่างชาติรายงานข่าวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ขณะเสด็จประพาสยุโรป เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐

รัชกาลที่ ๕ เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมปรินซ์บิสมาร์ค ที่แฟรดริครูสห์
ประเทศเยอรมนี เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ.๒๔๔๐

ทำให้อังกฤษกับฝรั่งเศสต้องสุขุมมากขึ้นในการที่จะใช้ความรุนแรงกับไทย นอกจากนั้น ก็เพื่อทอดพระเนตรกิจการต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อรักษาพระองค์ และทอดพระเนตรความเจริญของประเทศต่างๆ อีกครั้งหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้านายในราชวงศ์โรมานอฟแห่งรัสเซีย
เมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐

๓. การดำเนินนโยบายเสียส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่

การคุกคามของประเทศมหาอำนาจตะวันตกต่อประเทศเพื่อนบ้านของไทยสร้างความหวาดวิตกให้แก่ไทยเป็นอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ไทยก็พยายามรักษาความเป็นเอกราชและอิสรภาพของชาติ โดยยอมโอนอ่อนผ่อนตามชาติตะวันตกควบคู่กับการดำเนินนโยบายทางการทูต

อันยอดเยี่ยม แม้ว่าจะต้องสูญเสียดินแดนให้มหาอำนาจตะวันตกไปมากแต่ก็สามารถรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้

ในระยะแรก อังกฤษเป็นชาติมหาอำนาจที่ไทยหวั่นเกรงมากที่สุด และพยายามผ่อนปรนปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของอังกฤษตลอดมา แต่กลับปรากฏว่าไทยถูกคุกคามจากฝรั่งเศสรุนแรงกว่า กล่าวคือไทยต้องเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้ง และเสียดินแดนให้อังกฤษอีก ๒ ครั้ง

๑) การเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ ๔

การเปิดประเทศโดยการทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔ นับเป็นการลดความรุนแรงจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษ ไทยไม่เปิดโอกาสให้อังกฤษใช้กำลังบังคับ หลังจากอังกฤษยึดพม่าตอนใต้ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ อังกฤษก็มีความสนใจดินแดนมลายูมากขึ้น ส่วนฝรั่งเศสได้ยึดโคชินจีนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ และประสงค์จะได้เขมรและลาวเพื่อใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางเข้าสู่จีนตอนใต้ การคุกคามของฝรั่งเศสเป็นอันตรายต่อไทยมาก ในการเข้ายึดครองดินแดน ฝรั่งเศสใช้วิธีอ้างสิทธิ์คุกคามไทยว่า แม้เขมรจะส่งบรรณาการให้ไทยทุกปีก็ตาม แต่ก็ได้ส่งบรรณาการให้แก่เวียดนามด้วย เมื่อฝรั่งเศสมีสิทธิ์เหนือดินแดนเวียดนามก็ย่อมมีสิทธิ์เหนือเขมรด้วยเช่นกัน ฝรั่งเศสได้บังคับให้*องค์นโรดม*กษัตริย์เขมรยอมอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๐๖ แม้ไทยจะเจรจาทางการทูตให้ฝรั่งเศสยอมรับอำนาจอธิปไตยของไทยเหนือเขมรแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ในที่สุดไทยก็ต้องยอมสูญเสียดินแดนเขมรส่วนนอกหรือเขมรด้านตะวันออกให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

๒) การเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ ๕

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกรุนแรงที่สุด แม้ว่า

ไทยจะสามารถดำเนินนโยบายทางการทูตได้ดีเพียงใดแต่ก็ต้องสูญเสียดินแดนซึ่งเป็นประเทศราชของไทยเกือบหมดสิ้น

เพื่อนบ้านของไทย คือ เวียดนามถูกฝรั่งเศสยึดได้ทั้งประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ส่วนพม่าถูกอังกฤษยึดเป็นอาณานิคมทั้งประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ทำให้มหาอำนาจตะวันตกทั้งสองมีพรมแดนประชิดติดพรมแดนไทย นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อความเป็นอิสรภาพของชาติไทย นอกจากนี้การที่จักรวรรดินิยมต้องการมีอิทธิพลและผลประโยชน์ในไทยมากขึ้น ทำให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนอีกหลายครั้งในรัชสมัยนี้

เสียสิบสองจุไทและหัวพันห้าทั้งหก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ ไทยเสียสิบสองจุไทและหัวพันห้าทั้งหกให้ฝรั่งเศส เพราะดินแดนเหล่านี้เกิดความวุ่นวายจากการที่พวกจีนฮ่อหรือพวกกบฏไท่ผิงที่หลบหนีการปราบปรามของรัฐบาลจีนแล้วเข้ามาปล้นสะดมในบริเวณดังกล่าว ไทยได้ส่งทัพเข้าไปปราบฮ่อและฝรั่งเศสฉวยโอกาสส่งทหารเข้าไปปราบพวกฮ่อด้วย แต่เมื่อการปราบพวกฮ่อเป็นผลสำเร็จ ฝรั่งเศสกลับไม่ยอมถอนทหารออกจากดินแดนเหล่านี้ ไทยจำต้องยอมยกดินแดนนี้ให้ฝรั่งเศส

เสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ไทยเสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินให้อังกฤษ ขณะที่ไทยเกิดความขัดแย้งกับฝรั่งเศสจากการที่ฝรั่งเศสต้องการดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นดินแดนส่วนใหญ่ของลาวโดยอ้างว่าลาวเคยเป็นประเทศราชของเวียดนาม เมื่อฝรั่งเศสเข้าครอบ-ครองเวียดนามก็ต้องได้ลาวด้วย ไทยพยายามต่อสู้ทางการทูตและหวังพึ่งพิงอังกฤษให้คอยช่วยเหลือ แต่อังกฤษกลับขอดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เช่น เมืองต่วน เมืองสาด ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรไม้สัก ไทยจำต้องยอมยกให้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาศึกสองด้านและยังหวังว่าอังกฤษจะช่วยเหลือตอบแทนไทยจากการได้ดินแดนไป

เสียดินแดนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาแม่น้ำโขงและเขมรส่วนใน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ไทยเสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส เหตุการณ์ครั้งนี้มักเรียกว่า *"วิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒"* ก่อนที่จะเกิดวิกฤติการณ์นี้ทางอ่าวไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปตรวจเพื่อเร่งรัดการสร้าง*ป้อมพระจุลจอมเกล้า*และทรงแสดงพระราชปณิธานว่า พระองค์จะปกป้องเอกราชของชาติจนถึงที่สุดยอมสละแม้ชีวิต เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ฝรั่งเศสได้ตีฝ่าป้อมพระจุลจอมเกล้า และนำเรือรบปิดปากอ่าวไทย ยื่นคำขาดต่อไทยให้ยอมตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส และเพื่อให้ไทยปฏิบัติตามสัญญาฝรั่งเศสได้ยึดเมืองจันทบุรีไว้ก่อน การสูญเสียดินแดนครั้งนี้นับเป็นการสูญเสียที่สำคัญมาก เป็นการแสดงให้เห็นว่าไทยจะหันไปพึ่งพาใครไม่ได้นอกจากตนเอง อังกฤษที่ไทยหวังพึ่งพาก็กลับให้ไทยยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส

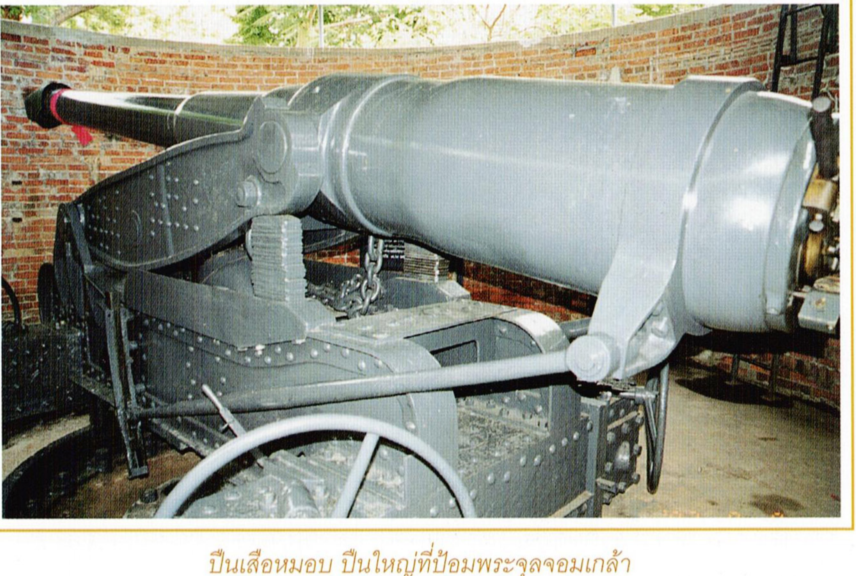
การเสียดินแดนครั้งนี้นำไปสู่การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสอีก ๒ ครั้ง คือ เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง (อยู่ตรงกันข้ามกับหลวงพระบาง) เมืองมโนไพร และจำปาศักดิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ เพื่อให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากจันทบุรี แต่ฝรั่งเศสกลับเข้าไปยึดเมืองตราดต่อ ไทยต้องเสียเขมรส่วนในหรือมณฑลบูรพา ซึ่งมีเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ เพื่อให้ฝรั่งเศสออกจากตราด และให้ฝรั่งเศสยอมสละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตบางส่วนเกี่ยวกับคนในบังคับที่เป็นชาวเอเชีย นั่นคือคนเอเชียที่จดทะเบียนเป็นคนในบังคับตั้งแต่ปีดังกล่าวจะไม่ได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต

เสียสี่หัวเมืองมลายู

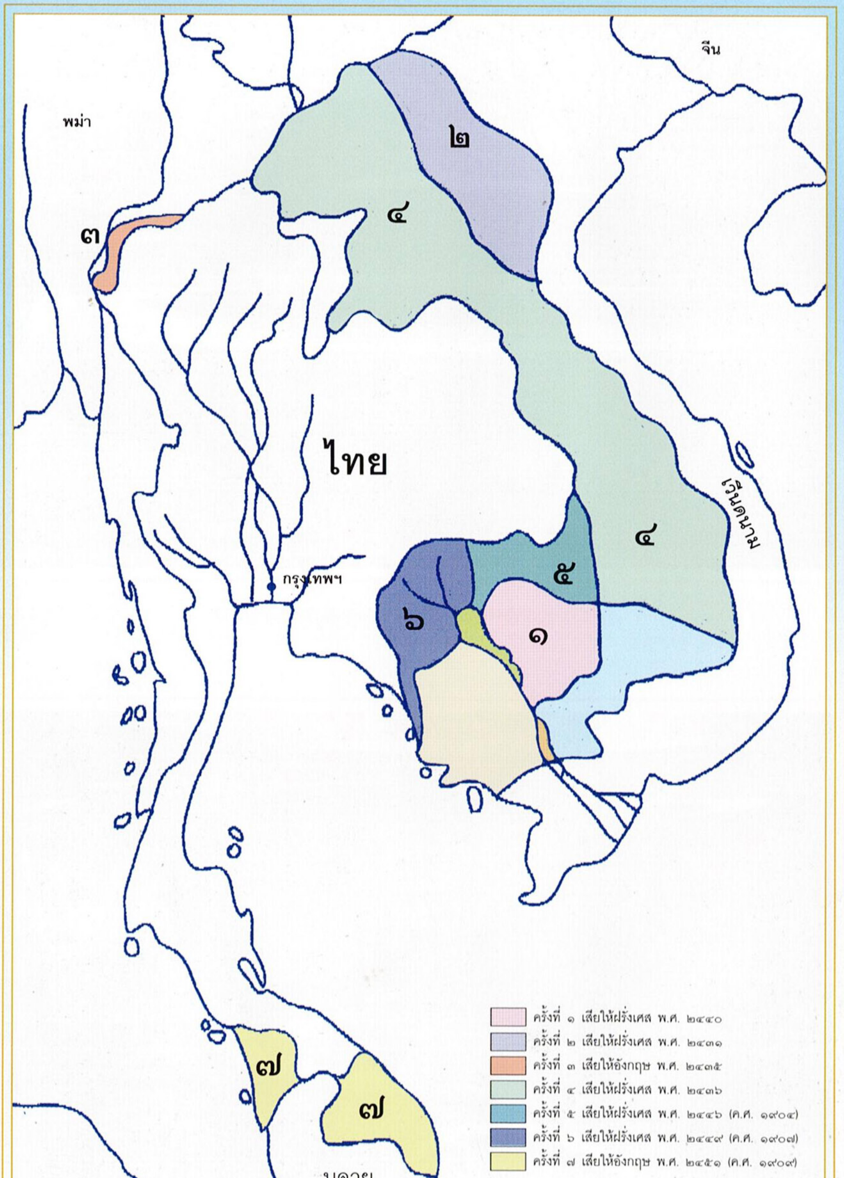
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ไทยเสียสี่หัวเมืองมลายู คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิศให้อังกฤษ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่อังกฤษยอมสละ

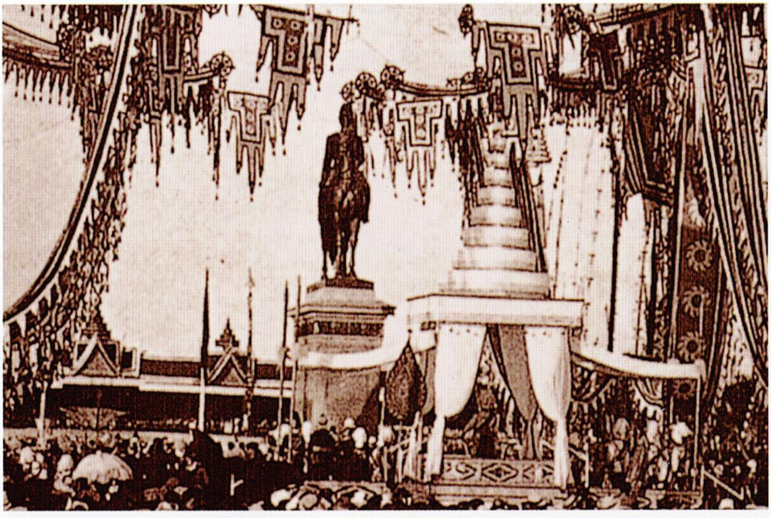
ป้อมพระจุลจอมเกล้า จังหวัดสมุทรปราการ

ปืนเสือหมอบ ปืนใหญ่ที่ป้อมพระจุลจอมเกล้า

• *การเสียดินแดนของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕*

พิธีเปิดพระบรมรูปทรงม้า เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๑

ตึกแดง ที่แหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่ฝรั่งเศสใช้เป็นกองบัญชาการ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลิกทาส
ภาพจิตรกรรมในโดมพระที่นั่งอนันตสมาคม

สิทธิสภาพนอกอาณาเขตบางส่วนเกี่ยวกับคนในบังคับที่เป็นชาวเอเชีย และยอมให้ไทยกู้เงินสร้างทางรถไฟสายใต้

รวมดินแดนต่างๆ ที่ไทยเสียไปนี้เท่าๆ กับดินแดนที่ไทยเหลืออยู่ในปัจจุบัน

๔. ความภาคภูมิใจของชนในชาติที่สามารถรักษาเอกราชไว้ได้

วิกฤติการณ์ที่ไทยเผชิญหน้ามานั้นเป็นเรื่องที่ล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกราชอธิปไตยของชาติมาก แม้ว่า**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**จะทรงใช้วิเทโศบาย โอนอ่อนผ่อนตามชาติตะวันตกก็ตาม แต่ถ้าไทยไม่มีความสามารถทางการทูตแล้วไทยอาจต้องสูญเสียเอกราชของชาติได้ แต่ผู้นำของไทยสมัยนั้นนับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงมาถึงเจ้านาย เช่น **สมเด็จฯ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ** เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ **สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และขุนนางคนสำคัญ เช่น **สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์** และข้าราชการทุกฝ่ายต่างเห็นความสำคัญของการรักษาเอกราชของชาติ จึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันเผชิญปัญหาการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกด้วยความอดทนและอดกลั้นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามแก้ไขปัญหาอย่างเต็มที่ ทั้งโดยวิธีทางการทูต การทหาร การแสวงหาความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอื่น และเมื่อทหารไทยเกิดปะทะกับทหารฝรั่งเศสทางด้านเขมรและลาวในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหัตถเลขาถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร แสดงเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะรักษาเอกราชของชาติไว้ให้ได้ ดังข้อความ

ตอนหนึ่งว่า

"...อย่าให้มีความสงสัยว่า ฉันจะยินยอมอย่างใดแก่ฝรั่งเศส ที่สุดจะเอาปืนมาจ้องหน้าอยู่ให้เซ็นชื่อฤๅจะจับตัวลงเรือรบไปก็จะไม่ยอมเปนอันขาด ด้วยฉันเชื่อเปนแน่แท้ว่า ถ้าลมหายใจมีอยู่ตราบใดจะไม่ได้เห็นกรุงสยามปราศจากอำนาจอันเปนเอกราชเลย..."

และในเดือนเดียวกัน มีพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีสภา ความตอนหนึ่งว่า

"ถ้าความเปนเอกราชของกรุงสยามได้สิ้นสุดไปเมื่อใด ชีวิตรฉันก็คงจะสิ้นสุดไปเมื่อนั้น..."

ความมุ่งมั่นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการรักษาเอกราชของชาติ และการประกอบพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ประเทศและพสกนิกร คนไทยทั้งหลายจึงน้อมถวายสมัญญานาม **"พระปิยมหาราช"** แด่พระองค์

ต่อมา *นิตยสารไทม์ (TIME)* ก็ได้ยกย่องพระองค์ว่าเป็นหนึ่งในบุคคลที่ทรงอิทธิพลหรือมีความสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากของทวีปเอเชียในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ อนึ่ง *องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)* ก็ได้ประกาศยกย่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็น*บุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นในสาขาการศึกษาวัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และการสื่อสาร* ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๑๕๐ ปี เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

ด้วยพระราชหฤทัยที่แน่วแน่และความมุ่งมั่นดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาของบ้านเมือง ทำให้ไทยเป็นชาติเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ในขณะที่ชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และชาติส่วนใหญ่ในเอเชียและแอฟริกาต้องตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ปวงชนชาวไทยทุกคนตราบเท่าปัจจุบัน

> *ความภาคภูมิใจในเอกราชอธิปไตยและความเป็นอิสรภาพของชาติไทยนี้จะคงอยู่ตลอดไป และทำให้คนไทยทุกคนมีความรักและหวงแหนในอิสรภาพของชาติไทยตลอดกาล*

อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ กรุงเทพมหานคร

บทที่ ๗
ไทยกับสงครามโลก

ในประวัติศาสตร์โลก ได้เกิดสงครามใหญ่ที่กลายเป็นสงครามโลกถึง ๒ ครั้ง คือ *สงครามโลกครั้งที่ ๑* ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๖๑ และ*สงครามโลกครั้งที่ ๒* ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๘ ซึ่งประเทศไทยได้เข้าไปมีบทบาทในสงครามทั้งสองครั้ง ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ประเทศไทยได้ประกาศเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรและส่งทหารไทยไปร่วมรบในสมรภูมิที่ยุโรป แม้จะไม่ได้เข้าทำการรบ แต่การมีส่วนร่วมในสงครามและเป็นฝ่ายชนะ ทำให้ประเทศไทยได้รับผลดีหลายประการ เช่น เป็นที่รู้จักของนานาชาติมากขึ้น ได้รับยกย่องให้มีฐานะเท่าเทียมกับประเทศสัมพันธมิตร การเข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติและนำไปสู่การขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

ขณะที่ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายอักษะได้บุกประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และยื่นข้อเสนอขอเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อไปตีพม่าและมลายูของอังกฤษ ให้ไทยเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่มีอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ รัฐบาลไทยสมัยนายกรัฐมนตรี **จอมพล ป. พิบูลสงคราม** ไม่มีทางเลือกจึงยอมตามข้อเสนอของญี่ปุ่น แต่ได้มี

คนไทยในต่างประเทศที่ไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงครามจึงรวมตัวกันจัดตั้งเป็น*ขบวนการเสรีไทย*เพื่อต่อต้านญี่ปุ่น และประสานงานกับคนไทยในประเทศดำเนินการช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเมื่อฝ่ายอักษะพ่ายแพ้สงคราม บทบาทของขบวนการเสรีไทยและความสามารถของรัฐบาลใหม่สามารถทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับสถานภาพของไทยว่าไม่ได้เป็นประเทศที่แพ้สงคราม เหตุการณ์นี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจของคนไทยที่ช่วยกันกอบกู้ชาติบ้านเมืองให้ผ่านพ้นวิกฤตครั้งสำคัญได้

๑. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๑

สงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้นในทวีปยุโรป เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ในระยะแรกของสงครามประเทศไทยประกาศเป็นกลาง จนกระทั่งวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงมี *“ประกาศกระแสพระบรมราชโองการว่าด้วยการสงครามที่มีต่อประเทศเยอรมนีและออสเตรีย - ฮังการี”* เพื่อรักษาธรรมและกฎหมายระหว่างประเทศ เพราะเกิดกรณีเยอรมนียิงตอร์ปิโดจมเรือลูสิตาเนีย (Lusitania) ทำให้ผู้โดยสารประมาณ ๑,๑๓๔ คน ซึ่งรวมทั้งเด็กและสตรีเสียชีวิต ในการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรนี้ ประเทศไทยได้ส่ง*ทหารอาสา* จำนวน ๑,๒๕๐ คน ไปช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรในสมรภูมิที่ยุโรป ก่อนการเดินทาง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสแสดงความยินดี และอวยพรต่อทหารอาสา ในวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ความตอนหนึ่งว่า *“...ทหารไทยควรจะรู้สึกว่า เราทั้งหลายที่ไปในครั้งนี้เป็นเสมือนผู้ที่จะทำให้พงษาวดารไทยรุ่งเรืองงดงาม... ให้ลูกหลานผู้สืบเชื้อสายโลหิตได้รู้สึกภูมิใจ..”* และต่อมาได้พระราชทานโคลง *“สยามานุสติ”* เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจทหารอาสาและคนไทย ดังนี้

๏ รักราช จงจิตน้อม ภักดี ท่านนา
รักชาติ กอบกรณีย์ แน่วไว้
รักศาสน์ กอบบุญตรี สุจริต ถ้วนเทอญ
รักศักดิ์ จงจิตให้ โลกซร้องสรรเสริญฯ

๏ ยามเดินยืนนั่งน้อม กะมล
รำลึกถึงเทศตน อยู่ยั้ง
เปนรัฏฐะมณฑล ไทยอยู่ สราญฮา
ควรถนอมแน่นตั้ง อยู่เพี้ยงอวสานฯ

๏ ใครรานใครรุกด้าว แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ ขาดดิ้น
เสียเนื้อเลือดหลั่งไหล ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไป่เสียสิ้น ชื่อก้องเกียรติงามฯ

๏ หากสยามยังอยู่ยั้ง ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง ไทยอยู่ ได้ฤๅ
เราก็เหมือนมอดม้วย หมดสิ้นสกุลไทยฯ

แม้ว่าทหารอาสาไทย ๒ กอง คือ กองทหารบกรถยนต์และกองบินจะไม่ได้ร่วมรบในสมรภูมิ เพราะสงครามโลกครั้งที่ ๑ สิ้นสุดลงเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ แต่ทหารไทยก็ได้แสดงให้นานาชาติเห็นความกล้าหาญของคนไทย การยึดมั่นในความยุติธรรมและกฎหมายระหว่างประเทศ กองทหารอาสาไทยได้ถือธงไตรรงค์เข้าร่วมการเดินสวนสนาม ฉลองชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตรที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และที่กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยี่ยม

การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้ประเทศไทยได้รับผลดีหลายประการ ที่สำคัญคือ การยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับเยอรมนีและออสเตรีย - ฮังการี ทำให้ชาวต่างชาติรู้จักประเทศไทยและประชาชนไทยดีขึ้น ประเทศไทยได้รับการยกย่องให้มีฐานะเท่าเทียมกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ผู้แทนไทยมีโอกาสเข้าร่วมประชุมสันติภาพกับผู้แทนจากนานาประเทศ ได้เป็นสมาชิกของสันนิบาตชาติ และถือเป็นโอกาสดีที่จะดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมที่ผูกมัดไทยมานานนับตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. ๒๓๙๘

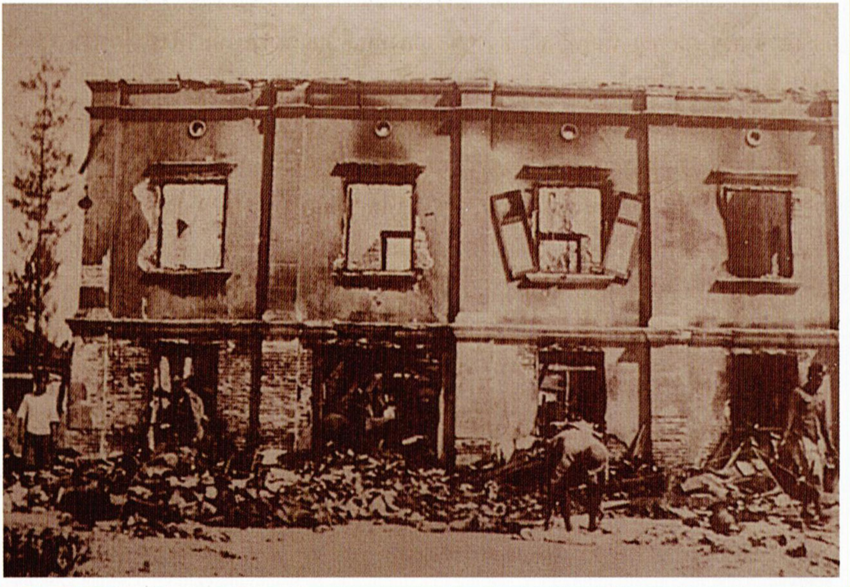

กองทหารอาสาที่ไทยส่งไปร่วมรบในยุโรปคราวสงครามโลกครั้งที่ ๑
กำลังสวนสนามที่เมืองมาร์แซย ประเทศฝรั่งเศส

๒. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒

สงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นทางด้านยุโรประหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งนำโดยอังกฤษ ฝรั่งเศส กับฝ่ายอักษะซึ่งนำโดยเยอรมนี ออสเตรีย - ฮังการี สงครามเริ่มขึ้นเมื่อเยอรมนีส่งกำลังบุกโปแลนด์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ อังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งประกันความเป็นกลางของโปแลนด์เรียกร้องให้เยอรมนีถอนทัพออกจากโปแลนด์ภายใน ๒๔ ชั่วโมง แต่เยอรมนีไม่ยอม อังกฤษและฝรั่งเศสจึงประกาศสงครามกับเยอรมนีเมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลไทยขณะนั้นคือรัฐบาลพลตรี ป. พิบูลสงคราม (ต่อมาคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ประกาศเป็นกลาง แต่ก็ไม่ไว้วางใจญี่ปุ่น เมื่อรู้ข่าวว่าญี่ปุ่นจะร่วมมือกับเยอรมนีและอิตาลี ไทยจึงได้ทำสัญญากับญี่ปุ่นเรื่องเกี่ยวกับการเจริญสัมพันธไมตรีและการเคารพต่อบูรณภาพแห่งอาณาเขต ทั้งยังได้ลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกับอังกฤษและฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ เมื่อฝรั่งเศสแพ้สงครามแก่เยอรมนี ไทยได้เรียกร้อง ดินแดนที่เคยสูญเสียให้แก่ฝรั่งเศสกลับคืนเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓ และให้ถือร่องน้ำลึกของแม่น้ำโขงเป็นเขตแดน แต่ฝรั่งเศสไม่ยอม กลับละเมิดอธิปไตยของไทยโดยส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่จังหวัดนครพนม ทำให้เกิดการสู้รบระหว่างทหารไทยกับฝรั่งเศส ตามแนวชายแดนอินโด-จีนและตามน่านน้ำบริเวณเกาะช้าง จังหวัดตราด ต่อมา ญี่ปุ่นได้เสนอตัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งนำไปสู่การลงนามระหว่างไทยและฝรั่งเศสใน*อนุสัญญาโตเกียว* เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ตามอนุสัญญาฉบับนี้ไทยได้รับดินแดนบางส่วนทางด้านเขมรและลาวที่เสียแก่ฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ ๕ กลับคืน ดินแดนเหล่านี้ ไทยได้แบ่งออกเป็น ๔ จังหวัด คือ พระตะบอง พิบูลสงคราม จำปาศักดิ์ และล้านช้าง

หลังสงครามครั้งนี้ รัฐบาลได้สร้าง*อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ*จารึกรายชื่อทหาร ๕๘๓ คน ที่เสียชีวิตไว้เป็นอนุสรณ์ และผลของการได้

สภาพบ้านเมืองของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒

ดินแดนคืนครั้งนี้ทำให้พลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้เลื่อนยศเป็นจอมพลของ ๓ เหล่าทัพ และความช่วยเหลือของญี่ปุ่นทำให้รัฐบาลไทยกับญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น มีชาวญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทยในฐานะนักท่องเที่ยวและพ่อค้าเป็นจำนวนมาก

สงครามโลกที่ขยายวงกว้างออกไปได้สร้างความหวาดวิตกให้แก่ไทย เมื่อวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๔ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เรียกร้องให้ประชาชนไทยสู้จนเลือดหยดสุดท้ายถ้าหากมีชาติหนึ่งชาติใดรุกล้ำดินแดนไทยอันเป็นที่รักยิ่งของชาวไทย

ความปราชัยของฝรั่งเศสเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นซึ่งมีแผนการขยายอำนาจในทวีปเอเชียอยู่แล้วได้ส่งกองทัพเข้ายึดครองจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในอินโดจีน และต่อมา ญี่ปุ่นได้โจมตีอ่าวเพิร์ลซึ่งเป็นฐานทัพเรือ

ของสหรัฐอเมริกาในมหาสมุทรแปซิฟิกเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยมิได้ประกาศสงครามก่อน จึงทำให้สหรัฐอเมริกา และอังกฤษประกาศสงครามกับญี่ปุ่น ในวันเดียวกัน (เป็นวันที่ ๘ ธันวาคม ในเมืองไทย) ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกทางชายฝั่งทะเลจังหวัดสงขลา ปัตตานี นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ประจวบคีรีขันธ์ และบางปู จังหวัดสมุทรปราการ กองทัพไทยได้ต่อสู้อย่างเข้มแข็ง ญี่ปุ่นยื่นข้อเสนอ ดังนี้

๑. ไทยต้องยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปยังพม่าและมลายู

๒. ไทยต้องลงนามในหนังสือสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น

๓. ไทยต้องประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

ไทยไม่มีทางเลือก ต้องยอมปฏิบัติตามข้อเสนอของญี่ปุ่นด้วยเห็นว่ากองทัพไทยไม่สามารถต้านทานกองทัพญี่ปุ่นและถ้าสู้กันต่อไปก็จะทำให้เสียเลือดเนื้อของชาวไทยเป็นจำนวนมาก อีกทั้งอาจจะต้องสูญเสียเอกราชอธิปไตย ไทยจึงต้องยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นโดยมีเงื่อนไขว่า *“ญี่ปุ่นจะต้องเคารพในเอกราชอธิปไตยและเกียรติศักดิ์ของไทย”* การลงนามในกติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕

การตัดสินใจของรัฐบาลไทยขณะนั้น ถือว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ แต่เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปรัฐบาลไทยก็มีท่าทีเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดของชาติในเรื่องเอกราชอธิปไตยเป็นสำคัญ

๓. นโยบายเพื่อรักษาเกียรติภูมิและอิสรภาพ

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจร่วมมือกับญี่ปุ่นตามข้อเสนอที่ญี่ปุ่นเรียกร้อง ทำให้สถานภาพของรัฐบาลไทยต่างจาก

รัฐบาลประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ญี่ปุ่นเข้าไปยึดครองควบคุมการบริหารและการทหารของประเทศนั้นๆ ประเทศไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในฐานะพันธมิตรที่เท่าเทียมกัน จึงมีอำนาจในการบริหารประเทศและการทหารเป็นของตนเอง และการที่ญี่ปุ่นขอใช้สนามบิน ทางหลวง และทางรถไฟของไทย ญี่ปุ่นก็ตอบแทนไทยด้วยการยกดินแดนที่ไทยเคยเสียให้อังกฤษกลับคืนมา คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิศ และรัฐไทยใหญ่ เมืองพวน เชียงตุง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

การดำเนินนโยบายของรัฐบาลสมัยนั้นได้เน้นในเรื่อง *การสร้างชาติ* และ*ความรักชาติ*เป็นสำคัญ เพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ มีการประกาศวีรกรรมของชาติให้คนไทยมีความรักชาติ เช่น คนไทยจะต้องรักชาติยิ่งกว่าชีวิต คนไทยเป็นนักรบชั้นเยี่ยม นอกจากนี้ ก็มีบทละครและเพลงปลุกใจซึ่งโดยมากเป็นผลงานของ**หลวงวิจิตรวาทการ**

รัฐบาลไทยได้พยายามสร้างชาติไทยและวัฒนธรรมไทยให้ทัดเทียมอารยประเทศ และพยายามสร้างจิตสำนึกปลูกฝังความเป็นไทยให้เกิดความรักชาติสมัครสมานสามัคคี ถ้ามีชาติใดมากดขี่รุกรานก็จะต้องต่อสู้เต็มความสามารถชนิด ***"ตัวตายดีกว่าชาติตาย"*** การดำเนินการของรัฐบาลแบบนี้เป็นเหตุให้ญี่ปุ่นไม่กล้าใช้ความรุนแรงกับไทยด้วยเกรงจะเกิดการต่อต้าน ซึ่งจะทำให้มีปัญหากับแผนการที่จะสร้างวงศ์ไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพาของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงให้ความเคารพไทยในฐานะที่เท่าเทียมกัน

อาจกล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลากว่า ๓ ปี (ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ - สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘) ญี่ปุ่นได้รักษาคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้กับไทยอย่างเคร่งครัดในการเคารพเอกราชอธิปไตยและศักดิ์ศรีของประเทศไทย ญี่ปุ่นไม่ได้เข้ามายึดหรือควบคุมการบริหารประเทศและกองทัพของไทย

เลย ทั้งญี่ปุ่นและไทยต่างถือตนเป็นมิตรประเทศที่เท่าเทียมกัน และมีความเคารพซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย ญี่ปุ่นไม่เคยถือว่าตนเป็นผู้ชนะหรือถือว่าไทยเป็นผู้แพ้ แต่ถือว่าเป็นมิตรประเทศที่ร่วมสงครามกัน ต่างจากประเทศอื่นๆ ที่ญี่ปุ่นเข้าไปปลดปล่อยขับไล่ชาติตะวันตกออกไป ญี่ปุ่นจะเข้าปกครองแทนที่ มีเพียงประเทศไทยเพียงประเทศเดียวเท่านั้น ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ยังคงมีอิสระในการปกครองและการทหาร ไม่ได้ถูกญี่ปุ่นยึดครอง ซึ่งเป็นผลดีที่ช่วยส่งเสริมขบวนการเสรีไทยซึ่งพยายามต่อต้านการขยายอำนาจของญี่ปุ่น

นับได้ว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลครั้งนี้เป็นไปเพื่อรักษาเกียรติภูมิและอิสรภาพของชาติไทยให้คงอยู่ตลอดไป

๔. การต่อสู้ของขบวนการเสรีไทย

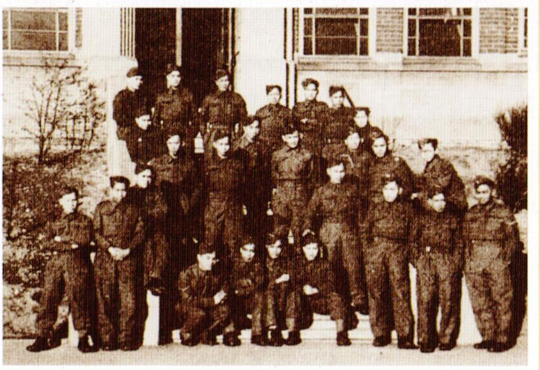
หลังจากรัฐบาลไทยประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ได้มีคนไทยกลุ่มหนึ่งทั้งในและนอกประเทศไม่เห็นด้วยและได้รวมตัวกันเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในนามของ *"ขบวนการเสรีไทย"* ซึ่งมี ๓ กลุ่ม คือ

๑. ขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ประกอบด้วยกลุ่มคนไทยและนักศึกษาไทยทั้งหญิงและชายที่ศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกา เป็นกลุ่มแรกที่ไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลุ่มนี้มี**หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช** ซึ่งเป็นอัครราชทูตประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เป็นหัวหน้า ได้แจ้งให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาทราบว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาของไทยนั้นไม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนชาวไทย แต่ถูกญี่ปุ่นบีบบังคับ และได้ขอความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกาเพื่อปลดปล่อยประเทศจากการรุกรานของญี่ปุ่น

เสรีไทยสายอังกฤษ
ขณะรับการฝึกทหารที่อังกฤษ

๒. ขบวนการเสรีไทยในอังกฤษ ประกอบด้วยกลุ่มนักศึกษาไทยที่ศึกษาอยู่ในอังกฤษ เช่น **หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ นายเสนาะ ตันบุญยืน นายป๋วย อึ๊งภากรณ์** ฯลฯ นักเรียนไทยกลุ่มนี้มีความห่วงใยในสถานการณ์ของประเทศไทย และมีความคิดเห็นสอดคล้องกับหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน จึงมีความคิดเห็นที่จะจัดตั้ง *"เสรีไทย"* ขึ้นในประเทศอังกฤษ เช่นเดียวกับคนไทยในสหรัฐอเมริกา แม้ว่าสถานทูตไทยในอังกฤษจะไม่สนับสนุน แต่ก็ได้รับความช่วยเหลือจากสถานทูตไทยในสหรัฐอเมริกา

ทหารอาสาสมัครเสรีไทย
จากอังกฤษ

อดีตเสรีไทยสายอังกฤษ (แถวหลังจากซ้าย) ประทาน เปรมกมล, สวัสดิ์ ศรีสุข, ประเสริฐ ปทุมานนท์, เต๊กลิ้ม คุณวิศาล, สว่าง สามโกเศศ, พัฒพงศ์ รินทกุล, ประจิตร ยศสุนทร (แถวหน้า) อรุณ สรเทศน์, วิวรรธน์ ณ ป้อมเพชร, ประพฤทธิ์ ณ นคร, ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ และ ม.จ.การวิก จักรพันธุ์

๓. **ขบวนการเสรีไทยในไทย** มี **นายปรีดี พนมยงค์** เป็นหัวหน้า มีเป้าหมาย ๒ ประการ คือ การต่อต้านญี่ปุ่นและการติดต่อทำความเข้าใจกับฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรถือว่าการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ และให้สัมพันธมิตรรับรองขบวนการใต้ดินที่ต่อต้านญี่ปุ่นทำนองเดียวกันกับรัฐบาลพลัดถิ่นของนายพลเดอโกลล์ของฝรั่งเศส

ขบวนการเสรีไทยทุกแห่งได้รับการช่วยเหลือจากฝ่ายสัมพันธมิตรในสหรัฐอเมริกา ได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการฝึกฝนอาสาสมัครที่จะเข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทย โดยเข้าประจำที่สำนักบริการด้านยุทธศาสตร์แห่งสหรัฐอเมริกา หรือ O.S.S. (The United States Offices of Strategic Service) ซึ่งใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้ส่งอาสาสมัครกลุ่มหนึ่งมายังภาคใต้ของจีนเพื่อปฏิบัติการแทรกซึมภายในไทย

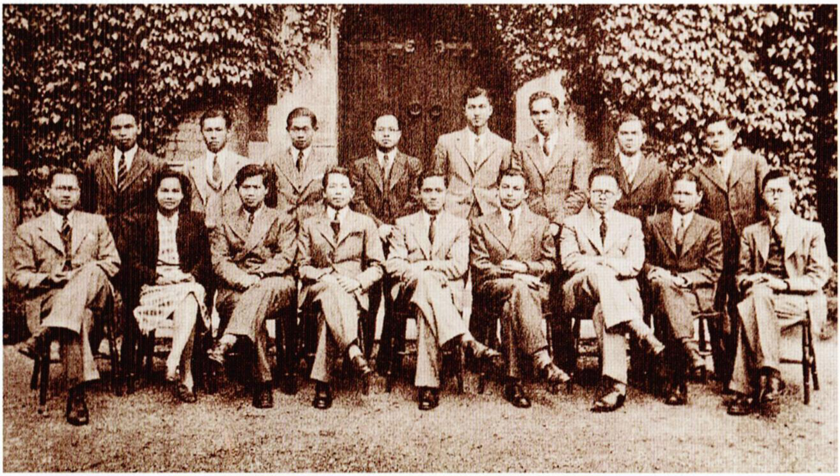
ขบวนการเสรีไทยในอังกฤษได้จัดตั้งเป็นกองกำลัง ๑๓๖ มีหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ เป็นหัวหน้าสังกัดอยู่ใต้บังคับบัญชาของลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบทเทน (Lord Louis Mountbatten) ซึ่งมีศูนย์บัญชาการอยู่ที่เมืองแคนดี เกาะลังกา (Ceylon)

ในประเทศไทย ขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการใต้ดินเพราะดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับๆ ไม่ให้รัฐบาลรู้ และได้ขอความร่วมมือจากฝ่ายสัมพันธมิตรและติดต่อกับเสรีไทยนอกประเทศ ซึ่งต่อมาสามารถขยายสายงานไปทั่วประเทศ เช่น เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ มีค่ายฝึกทหารของหน่วย โอ.เอส.เอส. เพื่อฝึกเสรีไทย ๑๓ ค่าย ค่ายฝึกของหน่วยฝึก ๑๓๖ อีก ๑๑ ค่าย แต่ละค่ายจะมีเสรีไทยอย่างน้อย ๕๐๐ คน ขบวนการเสรีไทยใต้ดินนี้เป็นความพยายามของไทยที่จะให้ฝ่ายสัมพันธมิตร ยอมรับสถานภาพของไทย ไม่ให้ฝ่ายสัมพันธมิตรคิดว่าไทยเป็นฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ไทยจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างประเทศผู้แพ้สงคราม

ต่อมา เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แพ้คะแนนเสียงในสภาเรื่องร่างพระราชบัญญัติการจัดตั้งเมืองเพชรบูรณ์เป็นเมืองหลวงและการสร้างพุทธบุรีมณฑล จึงลาออกจากตำแหน่ง **นายควง อภัยวงศ์** ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ ช่วงนี้เป็นช่วงที่ข้าราชการไปเป็นเสรีไทยกันมาก เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม นายควง อภัยวงศ์ ก็ลาออก โดยอ้างเหตุผลว่าเป็นรัฐบาลสมัยสงคราม และเพื่อเปิดโอกาสให้หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา เข้ามาจัดตั้งรัฐบาลทำการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร ดังนั้นการดำเนินงานของเสรีไทยจึงได้ผลมหาศาลเพราะทำให้ไทยสามารถดำรงรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไทยไว้ได้

๕. ผลของความสามัคคีของคนไทย

เมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ วันถัดมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ออกแถลงการณ์สันติภาพว่า คำประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นโมฆะ

กรรมการสามัคคีสมาคม ที่เซนต์ยอร์ชสกูล ประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๘๔
(รายชื่อเฉพาะที่เป็นเสรีไทยสายอังกฤษ)
(แถวนั่งจากซ้าย) ๒ คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร (พลเรือน) ๓ ศาสตราจารย์เสนาะ ตันบุญยืน (พลเรือน) ๕ นายแพทย์สมาน มันตาภรณ์ (พลเรือน) ๖ ดร.กำแหง พลางกูร (นายทหาร) ๙ ดร.สวัสดิ์ ศรีสุข (นายทหาร) แถวยืนจากซ้าย ๕ ดร.เกษม ผลาชีวะ (พลเรือน) ๗ หม่อมหลวงจิราย นพวงศ์ (นายทหาร) ๘ ดร.ประพฤทธิ์ ณ นคร (นายทหาร)

เนื่องจากไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อนและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็มิได้ลงนามทั้งคณะ นอกจากนี้ ไทยยินดีที่จะคืนดินแดนในพม่าและมลายูที่ได้มาระหว่างสงครามให้อังกฤษด้วย และเพื่อให้นานาชาติหมดความสงสัยว่าไทยจะมีนโยบายรวมไทยทั้งหลายทั้งนอกและในประเทศ ประเทศไทยจะเปลี่ยนชื่อจากประเทศไทยเป็นสยามตามเดิม

การลาออกของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ในวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ แสดงให้เห็นความพยายามของไทยที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ให้สัมพันธมิตรยอมรับบทบาทของขบวนการเสรีไทยว่าเป็นตัวแทนของประชาชนไทยที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลไทยที่ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรเป็น

พลพรรคเสรีไทย ทหาร ตำรวจ และข้าราชการท้องถิ่น ขณะปฏิบัติงานที่จังหวัดเลย

เพียงคณะบุคคลกลุ่มน้อยที่ทำไปโดยประชาชนไม่ยอมรับและทำไปโดยไม่ถูกกฎหมาย หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาได้รับเชิญเป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้งรัฐบาลใหม่เพื่อเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร การเจรจากับสหรัฐอเมริกาไม่มีปัญหาแต่อย่างใด สหรัฐอเมริกายอมรับสถานภาพของไทยว่าเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร และยังช่วยชักจูงให้อังกฤษยอมรับด้วย อังกฤษนั้นเดิมต้องการที่จะลงโทษไทยในฐานะประเทศที่แพ้สงครามดังที่ปรากฏในร่างข้อตกลง ๒๑ ข้อ และร่างข้อเสนอต่อมา แต่ไทยได้สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือปรับความเข้าใจจนในที่สุดได้ลงนามร่วมกันใน *"ความตกลงสมบูรณ์แบบ เพื่อยุติภาวะสงคราม ระหว่างสยาม อังกฤษ และอินเดีย"* เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. ไทยต้องคืนรัฐมลายู ๔ แห่ง ที่ยึดไว้รวมทั้งแคว้นไทยใหญ่ให้อังกฤษ

๒. ไทยจะไม่ขุดคอคอดกระ

๓. ไทยต้องส่งข้าวให้อังกฤษ ๑.๕ ล้านตันโดยไม่คิดมูลค่า (ต่อมาเป็นการซื้อในราคาควบคุม)

(จากซ้าย) ร.อ.หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ร.อ.หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ และ ร.อ.อรุณ สรเทศน์ ระหว่างสงคราม

๔. ไทยต้องขายดีบุก ข้าว ยาง และชาตามราคาที่กำหนดไว้

๕. ไทยจะเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ก็ต่อเมื่อได้รับเสียงสนับสนุนจากอังกฤษและอินเดีย

ในการทำความตกลงสมบูรณ์แบบนี้ นับว่าไทยได้รับการผ่อนผันมากพอสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาประเทศที่เข้าร่วมสงครามเป็นฝ่ายอักษะด้วยกันแล้ว สงครามครั้งนี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนชาวไทยไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันในภาวะสงครามที่เกิดภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพสูง เครื่องอุปโภคบริโภคขาดแคลนและมีราคาแพง กรุงเทพฯ ถูกโจมตีทางอากาศต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้คนไทยได้รู้รสชาติของความขมขื่นจากสงคราม และถ้าหากไทยต้องเป็นประเทศที่แพ้สงครามอีกความเสียหายและความทุกข์ทรมานก็จะเพิ่มทวีคูณ แต่ก็ด้วยความสมัครสมานสามัคคีของคนไทยทำให้ไทยสามารถรอดพ้นจากการเป็นประเทศแพ้สงคราม ซึ่งถือเป็นความพยายามที่จะรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไทยให้คงอยู่

นอกจากนี้ ไทยยังได้ทำความตกลงกับมหาอำนาจอื่นๆ เพื่อสนับสนุนไทยให้เป็น*สมาชิกองค์การสหประชาชาติ* ในที่สุด ไทยก็ได้เข้าเป็นสมาชิกอันดับที่ ๕๕ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ และได้เข้าเป็น*สมาชิกขององค์การชำนัญพิเศษต่างๆ* ด้วย แสดงให้เห็นว่าไทยได้รับการรับรองจากมหาอำนาจและนานาประเทศว่าเป็นประเทศที่มีเอกราช และอำนาจอธิปไตยโดยสมบูรณ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

บทที่ ๘
การปกป้องแผ่นดินไทยในปัจจุบัน

ชาติไทยของเราอยู่รอดปลอดภัยมาจนทุกวันนี้ก็เพราะความสามารถและความเสียสละของบรรพบุรุษไทยที่ได้สร้างความมั่นคง ความเจริญรุ่งเรือง และพลีชีพเพื่อชาติ รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกราชอธิปไตยของชาติ การเสียกรุงศรีอยุธยาในอดีตสอนให้เรารู้ถึงผลของการแตกความสามัคคีของคนในชาติ ว่านำมาซึ่งภัยวิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อประเทศชาติ คือความสูญเสียเอกราชและอิสรภาพของชาติและของประชาชนไทย จึงควรที่คนไทยทุกคนจะมุ่งมั่นในอุดมการณ์ของชาติ ปกป้องรักษาผืนแผ่นดินไทยไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดอุดมการณ์ต่อไป ขจัดความคิดเห็นที่แตกแยกอันจะเป็นการทำลายความมั่นคงและขัดขวางความเจริญรุ่งเรืองของชาติ

๑. ภัยคุกคามจากแนวคิดที่แตกต่างกันในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

การที่คนไทยมีแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ทำให้คนไทยกลายเป็นศัตรูต่อกัน ต่างคิดทำลายล้างซึ่งกันและกันเพื่อให้ความคิดของตนได้มีผลในทางปฏิบัติ แนวความคิดที่แตกต่างกันนั้น

มีพื้นฐานมาจากแนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่สำคัญในโลก ที่เป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้ง คือ ความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม กับความคิดทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์และเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยนานแล้ว โดยหลังจากที่ประเทศรัสเซียเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ในประเทศไทย มีการตั้งคณะคอมมิวนิสต์สยามขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ซึ่งดำเนินการในหมู่คนจีนเป็นส่วนใหญ่ และแพร่หลายมากขึ้นเมื่อไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ผู้นำในกลุ่ม *"คณะราษฎร"* ซึ่งมีอำนาจในการปกครองประเทศขณะนั้นได้เกิดมีความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน และทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่ผู้นำคณะราษฎร จนมีการตรา*พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๖* เพื่อขจัดผู้ที่มีความคิดและฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ความคิดทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ได้แพร่หลายมากขึ้นจากกลุ่มคนที่มีการศึกษา ขยายลงไปยังประชาชนในชนบทที่เป็นชาวไร่ชาวนา รัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๙๕ และได้จับกุมพวกที่มีความคิดทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์จำนวนมาก พวกคอมมิวนิสต์ขณะนั้น มีชื่อว่า*พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย* จึงหันไปใช้ยุทธวิธีต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ โดยขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ และประเทศเพื่อนบ้านอย่างเวียดนามเหนือซึ่งกำลังสู้รบกับเวียดนามใต้ นอกจากนี้ พวก

คอมมิวนิสต์ยังได้ขยายการปลุกระดมมวลชนไปยังชนบท ในทุกภาคของประเทศมากยิ่งขึ้น

การปะทะต่อสู้กันด้วยอาวุธระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ที่บ้านนาบัว ตำบลเรณู อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม) การต่อสู้ระหว่างคนไทยด้วยกันซึ่งมีความคิดเห็นทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะไม่ถึงกับเป็นสงครามกลางเมืองอย่างในหลายประเทศ แต่ได้สร้างความสูญเสียทั้งชีวิตทรัพย์สินด้วยกันทั้งสองฝ่าย และยังเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติและความสงบสุขของประชาชน

การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ประกาศจัดตั้ง*กองทัพปลดแอกของประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.)* เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๒ คอยแทรกซึมบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ ก่อวินาศกรรม ปล้นสะดม

สถานที่ราชการ โฆษณาชวนเชื่อปลุกระดมประชาชนให้เห็นด้วยกับความคิดของตน รัฐบาลได้ใช้วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง ทำให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์หนีไปหลบซ่อนตามป่าเขา ถิ่นทุรกันดารที่รัฐบาลเข้าไปไม่ถึง เหตุการณ์วุ่นวายเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทำให้นักศึกษาซึ่งเป็นปัญญาชนของชาติหลบหนีไปเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ประเทศเพื่อนบ้านทั้งลาว กัมพูชา เวียดนาม ได้เปลี่ยนแปลงเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ไปหมดแล้ว สร้างความหนักใจให้แก่รัฐบาลเป็นอันมาก

๒. นโยบายป้องกันชาติ

นโยบายการป้องกันชาติของรัฐบาลในระยะแรก ได้พยายามจำกัดไม่ให้ความคิดแบบคอมมิวนิสต์แพร่ขยายออกไปมาก โดยการออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และจับกุมพวกที่มีความคิดดังกล่าว แต่เมื่อลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่ขยายออกไปมาก ทั้งมีการใช้อาวุธลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่และราษฎร รัฐบาลจึงได้ใช้วิธีการปราบปรามด้วยกำลังอาวุธ การต่อสู้ในหลายท้องถิ่น ได้เกิดวีรบุรุษผู้กล้าหาญจำนวนมาก การต่อสู้ครั้งสำคัญที่รัฐบาลสามารถยึดฐานที่มั่นใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ได้คือ *ยุทธภูมิที่เขาค้อและภูหินร่องกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์* อย่างไรก็ตาม แนวทางการต่อสู้ด้วยการปราบปรามเพียงอย่างเดียวคงจะไม่สามารถต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ให้ได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาดได้ ถ้ารัฐบาลไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขปัญหาของประชาชนโดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม การเอารัดเอาเปรียบ และความไม่เป็นธรรม รวมทั้งความบกพร่องของข้าราชการรัฐบาลจึงได้แปรเปลี่ยนนโยบายใหม่ทั้งภายในและต่างประเทศ โดยภายในประเทศได้หันมาใช้นโยบายการเมืองนำหน้าการทหาร รัฐบาล

เห็นความสำคัญของการพัฒนาชนบทว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ จึงได้พยายามยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทหารก็หันมาช่วยเหลือประชาชนด้วยการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญมั่งคั่ง ส่วนภายนอกประเทศก็หันมาเป็นมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน และประกาศนโยบายเป็นกลางไม่เป็นศัตรูกับประเทศคอมมิวนิสต์ ผลก็คือ พรรคคอมมิวนิสต์แทบจะสูญสลายขบวนการต่อสู้ของตน

นโยบายทางการเมืองที่สำคัญของรัฐบาลไทยที่แปรเปลี่ยนจากการต่อสู้ปราบปรามด้วยอาวุธ มาเป็นการใช้แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นและสังคมประเทศชาติ เช่น *ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๖๖/๒๓* ลงวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓ และ*ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๕/๒๕* ลงวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งให้รายละเอียดของนโยบาย ๖๖/๒๓ ชัดเจนยิ่งขึ้น

การประกาศนโยบายการเมืองนำหน้าการทหารดังกล่าวนับเป็นการเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ด้วยอาวุธมาเป็นการต่อสู้ในแนวทางสันติ สาระสำคัญของนโยบาย ๖๖/๒๓ และ ๖๕/๒๕ คือ

> *การสร้างระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขที่สมบูรณ์*
>
> *การแก้ไขปัญหาทางการเมืองโดยเที่ยงธรรมและสันติวิธี*
>
> *การปฏิบัติตามหลักอธิปไตยเป็นของปวงชน ให้ประชาชนสำนึกว่า แผ่นดินนี้เป็นของตนที่จะต้องปกป้องรักษา มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของปกครอง ได้ผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมทางการเมือง*
>
> *การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ขจัดความไม่เป็นธรรมในสังคมและสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ชีวิตและ*

ทรัพย์สินของประชาชน

การปฏิรูประบบราชการให้สามารถรับใช้ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธกับคอมมิวนิสต์มาเป็น การต่อสู้ด้วยแนวทางสันติ และปฏิบัติต่อ ผกค. หรือผู้หลงผิดที่เข้ามอบตัวด้วยดี

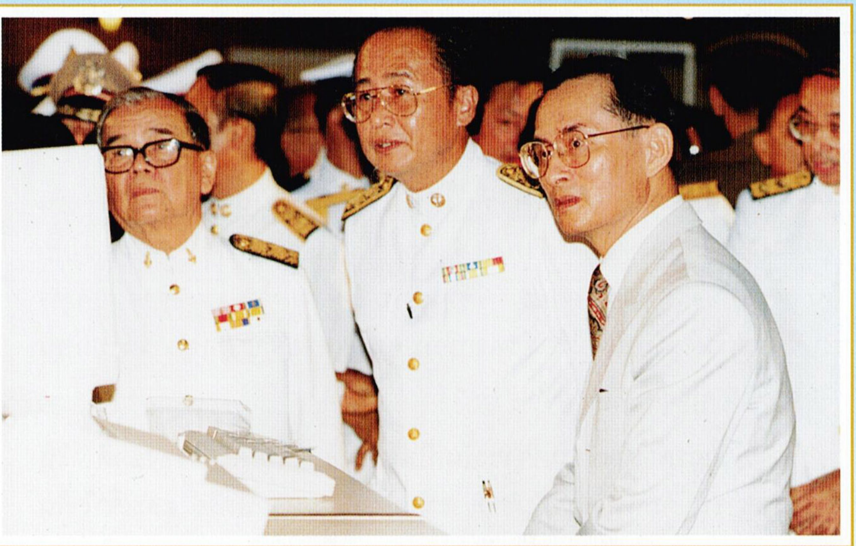
การขจัดความขัดแย้งกับต่างประเทศโดยใช้นโยบายเป็นกลาง

นโยบายดังกล่าวมีผลทำให้พรรคคอมมิวนิสต์อ่อนแอและเสื่อมความนิยม ผู้ที่เคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ได้เข้ามอบตัวกับรัฐบาลร่วมเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจำนวนมาก ในทางการเมือง ทหารก็ได้เรียนรู้ทำความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย กลายเป็นผู้สนับสนุนค้ำจุนระบอบประชาธิปไตย ไม่ได้ใช้วิธีรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาล นอกจากนี้ รัฐบาลได้ขยายการศึกษาให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนใช้สื่อสารมวลชนต่างๆ ช่วยสนับสนุนความคิดประชาธิปไตยแก่ประชาชน

ดังนั้น คนไทยทั้งหลายจึงเกิดความเข้าใจดีต่อกันและต่างหันมาร่วมสร้างสรรค์พัฒนาชาติไทยเพื่อทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๓. การป้องกันรักษาเอกภาพและบูรณภาพของชาติไทย

หลังจากที่รัฐบาลเปลี่ยนมาใช้นโยบายการเมืองนำหน้าการทหารหันมาเน้นการพัฒนาประเทศ แก้ไขปัญหาทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประชาชน มีความใกล้ชิดห่วงใยประชาชนยิ่งขึ้น นับเป็นการได้ชัยชนะอันยิ่งใหญ่เหนือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ในการนี้ ได้เกิด*โครงการพัฒนาประเทศ*ขึ้นในภูมิภาคต่างๆ เป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือ

๑. โครงการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ที่ถือว่าชนบทเป็นรากฐานและหัวใจของประเทศชาติ ถ้าชนบทอยู่ไม่ได้ประเทศชาติก็อยู่ไม่ได้ โครงการนี้แพร่กระจายไปทุกภูมิภาคทุกท้องถิ่น

๒. โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาคนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตและสังคมตลอดไปจนถึงประเทศชาติบ้านเมือง เพื่อให้มีความสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โครงการนี้แพร่ขยายไปทั่วโดยเฉพาะในภาคกลาง

๓. โครงการหลวงและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการด้วยพระองค์เองและพระราชทานคำแนะนำให้เกิดโครงการเพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ

๔. โครงการในภูมิภาคต่างๆ เช่น *โครงการฮารับปันบารู* ซึ่งสืบต่อจากนโยบายใต้ร่มเย็นในภาคใต้ *โครงการอีสานเขียว* ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทหารเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท

๕. โครงการอื่นๆ ที่เป็นไปเพื่อความมั่นคงของชาติ เช่น *โครงการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) โครงการไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) โครงการกองหนุนเพื่อพัฒนาชาติ (กนช.)* ซึ่งจะเริ่มในพื้นที่ที่มีการแทรกซึมบ่อนทำลายจากผู้ก่อการร้ายก่อน แล้วขยายออกไปในท้องถิ่นต่างๆ

การดำเนินงานต่างๆ นั้นเป็นไปเพื่อความมั่นคงของชาติ ให้ประชาชนยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย แก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในทางเศรษฐกิจและสังคม การไม่ได้รับความเป็นธรรมในสังคมและความด้อยโอกาสในเรื่องต่างๆ ของประชาชนในชนบทที่อาจจะหันไปเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์

ในปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ ภายในประเทศ รัฐบาลหลายสมัยได้กำหนดนโยบายเปลี่ยนแปลงแก้ไขในการสร้างสรรค์ให้ประชาชนมีความเข้าใจและรักหวงแหนในผืนแผ่นดินไทย เข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรักและเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคมและประเทศชาติ ประชาชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมกันเสียสละเพื่อประเทศชาติ ก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในประเทศชาติมากยิ่งขึ้น

ส่วนภัยคุกคามจากภายนอกประเทศนั้น รัฐบาลได้ใช้วิธีแก้ปัญหาทั้งโดยสันติวิธี และขับไล่ศัตรูต่างชาติที่เข้ามารุกล้ำอธิปไตยของชาติไทยได้ทุกครั้ง เช่น เหตุการณ์ที่ช่องบก อำเภอน้ำยืน จังหวัด

อุบลราชธานี เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ปัญหากับประเทศลาว กรณีพิพาท บ้านร่มเกล้า อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - ต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้มีการต่อสู้กันอย่างดุเดือด แต่ได้เจรจากันด้วยสันติวิธีในเวลาต่อมา และปัญหาการบุกเผาหมู่บ้านชายแดนที่จังหวัดตากเมื่อต้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ และได้ล่วงล้ำอธิปไตยของไทยเข้ามาที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จนเกิดการปะทะกัน แต่ไทยสามารถผลักดันออกไปได้ ปัญหาความขัดแย้งกับต่างประเทศดังกล่าวนี้ ฝ่ายไทยได้ใช้การเจรจาโดยสันติวิธีเป็นสำคัญ แต่ก็ระแวดระวัง เมื่อจำเป็นก็ต้องใช้กำลังสู้ขับไล่ศัตรูต่างชาติที่รุกรานเข้ามาตามแนวพรมแดนของไทยเสมอ

๔. สถาบันพระมหากษัตริย์ ศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดี และความสามัคคีของคนไทยทั้งชาติ

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความสามัคคี และความผูกพันของคนไทยทั้งชาติมาตั้งแต่อดีต **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช** และ**สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ** ได้ทรงอุทิศพระองค์ประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อให้ราษฎรชาวไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเพื่อความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ ทรงห่วงใยในทุกข์สุขของราษฎรและเสด็จฯ เยี่ยมเยียนราษฎรในทุกพื้นที่ทั่วประเทศไทย พระราชทานความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งความลำบากยากจน ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ความด้อยการศึกษา ปัญหาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ น้ำพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยและเมตตาต่อประชาชนไทยนั้นปรากฏ

ให้เห็นทั้งจากโครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ และพระบรมราโชวาท พระบรมราโชบาย พระราชดำรัส เช่น เมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่รุนแรงสร้างความเสียหายแก่เศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพระราชทานแนวทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนไทย โดยเน้นให้หันกลับมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทำการต่างๆ อย่างเหมาะสมกับอัตภาพ รอบคอบและอย่าทำอะไรเกินตัว คือ **"เศรษฐกิจพอเพียง"** ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า

"...การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง

...ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัว อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือ ในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...

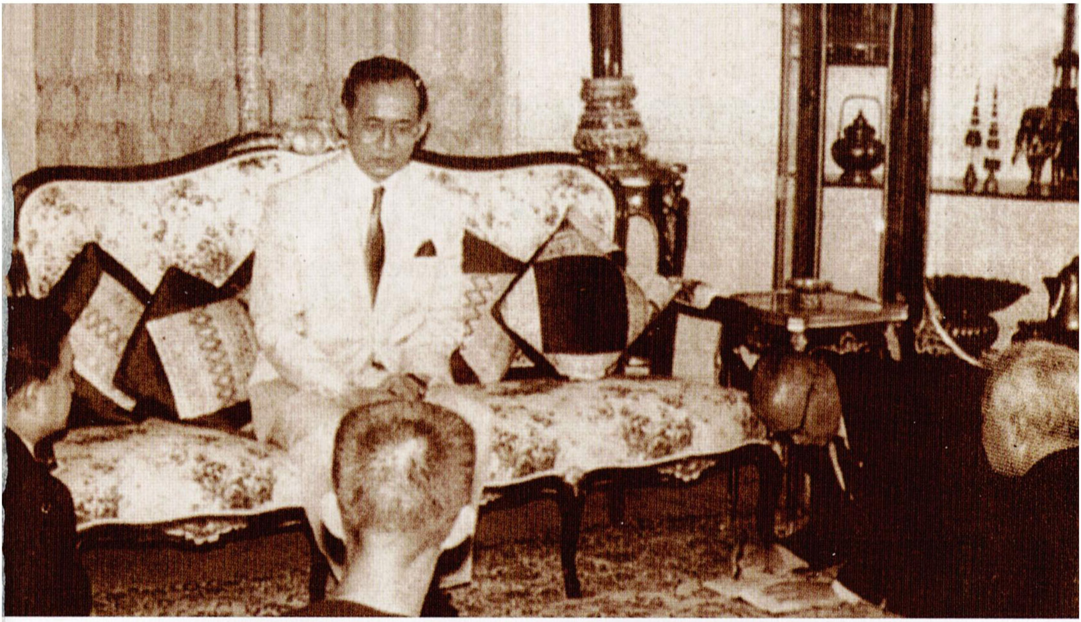
...สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเขาเรียก Trade Economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเรียก Self-Sufficient Economy ถ้าเราทำแบบไหนที่ทำได้ คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน...

...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่ายๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้..."

แนวพระราชดำริเรื่อง*เศรษฐกิจพอเพียง*และ*เกษตรทฤษฎีใหม่*นี้ เป็นหลักที่ประชาชนยึดถือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่เน้นความพอเพียง ซึ่งได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวาง ส่วนในภาครัฐบาลนั้น เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ***การพัฒนาประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป*** เน้นการใช้ทรัพยากรภายในประเทศ และมุ่งเน้นพัฒนาภาคเกษตรกรรมให้มากขึ้น เพราะเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจของประเทศ

นอกจากนี้ ในยามที่บ้านเมืองเกิดความแตกแยก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ประสานความเข้าใจเพื่อทำให้ปัญหาต่างๆ ยุติลงด้วยดีโดยเร็ว เช่น กรณีความขัดแย้งทางการเมืองในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เมื่อวันที่ ๑๗-๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ และปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคใต้ของไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และให้ทางราชการเข้าถึงประชาชน เข้าใจประชาชน ให้รู้ว่าประชาชนมีปัญหาอะไร แล้วต้องช่วยแก้ปัญหา ช่วยพัฒนา จะทำให้เกิดความเข้าใจดีต่อกันและเกิดความมั่นคงในบ้านเมือง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็น **"พระราชินี"** ที่ทรงพระปรีชาสามารถยิ่ง ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และทรงแบ่งเบาพระราชภาระของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการขจัดทุกข์บำรุงสุขและพระราชทานขวัญกำลังใจแก่พสกนิกร ให้มีความมั่นใจในการประกอบอาชีพ การงาน มีความสำนึกในการรักชาติ

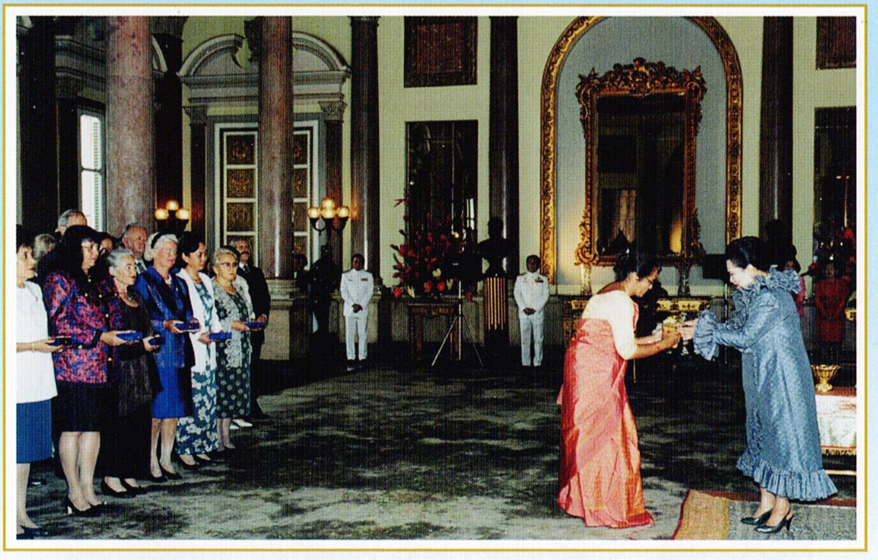

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พลเอก สุจินดา คราประยูร และพลตรี จำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าฯ
เพื่อยุติปัญหาความขัดแย้งของเหตุการณ์พฤษภาทมิฬที่เกิดขึ้น
เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๕

บ้านเมือง และให้ราษฎรร่วมอนุรักษ์ในศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจน การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ใน *"โครงการป่ารักน้ำ"* และในโครงการ *"บ้านเล็กในป่าใหญ่"* โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกต้นไม้หลายจำพวก ในป่าที่เสื่อมโทรม และที่ดินที่ว่างเปล่าทดแทนป่าที่ถูกทำลาย พระราชทานคำแนะนำและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้เป็นทุนเริ่มต้นแก่ประชาชนยากจนในชนบท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนา ให้มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ช่วยครอบครัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง *"มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ"* และทรงพระราชทานจัดตั้งศูนย์ฝึกศิลปาชีพตามภูมิภาคต่างๆ

ทั่วไป ซึ่งเป็นการช่วยราษฎรอย่างครบวงจร และโครงการต่างๆ ตามพระราชดำริมีอีกกว่าร้อยโครงการฯ พระราชกรณียกิจของพระองค์ เป็นที่ประจักษ์และยอมรับไม่เพียงในหมู่คนไทยทั้งชาติ แม้นานาประเทศทั่วโลก ล้วนต่างถวายการยกย่องและสรรเสริญพระเกียรติคุณ มีสถาบันและมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้น้อมเกล้าฯ ถวายปริญญาสดุดีเทิดพระเกียรติในสาขาต่างๆ เป็นจำนวนมาก สื่อมวลชนในต่างประเทศได้เทิดทูนว่า *“พระองค์เป็นพระราชินีที่ทรงงานหนักที่สุดของโลก”* ดังในคำประกาศสดุดีพระเกียรติคุณที่องค์การฯ สหประชาชาติ ได้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเซเรส (Ceres Medal) มีความตอนหนึ่งว่า

"โดยที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทย มีพระราชหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม พระราชทานพระมหากรุณาอนุเคราะห์ ทรงเกื้อกูลพสกนิกรชาวไทยอยู่เสมอมิได้ขาด โดยเฉพาะผู้ที่ขัดสนยากจนในชนบท ดังเห็นได้จากการที่ทรงอุทิศทุกสิ่งทั้งกำลังพระวรกายหรือพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ด้วยความเสียสละ พระราชทานความร่วมมือแก่องค์การสังคมสงเคราะห์ และองค์การการกุศลต่างๆ อันมุ่งที่จะหาทางบรรเทาความทุกข์ร้อนของประชาชน ทรงส่งเสริมให้เกิดความนิยมในศิลปวัฒนธรรมของชาติ ทรงจัดแสวงหาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ที่เดือดร้อน ทั้งเด็กกำพร้าที่ไร้ญาติขาดมิตรทั้งหลายทั้งปวง"

พระราชกรณียกิจทั้งหลายที่ทรงพระวิริยะอุตสาหะบำเพ็ญตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้ยังความร่มเย็นเป็นสุขแก่ราษฎรโดยถ้วนหน้า ทั้งการขจัดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ และแก้ปัญหาทรัพยากรของประเทศถูกทำลาย ได้คืนความอุดมสมบูรณ์ให้กลับคืนมา พระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตลอดทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดา ล้วนเป็นที่ยึดเหนี่ยวน้อมนำแห่งความจงรักภักดีฯ ในความมั่นคงแห่งสถาบันฯ และจะเป็นประวัติศาสตร์ที่คนไทยทุกยุคสมัย จะจดจำจารึกไว้ตลอดกาล

๕. ความร่วมมือเสียสละของคนไทย ในการปกป้องรักษาเอกภาพและบูรณภาพของชาติไทย

ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ผ่านมา เราได้เห็นบทบาทหน้าที่ของคนไทย ที่สำคัญยิ่งคือ การเสียสละเลือดเนื้อและชีวิตในการป้องกัน รักษา

เอกราชของชาติตลอดมา ในปัจจุบัน คนไทยได้มีความสำนึกในหน้าที่ดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง มีความรัก ความเทิดทูนและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความยึดมั่นในอุดมการณ์และเอกลักษณ์ที่ดีงามของไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ เรื่องการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการคมนาคมสื่อสาร ทำให้ประชาชนได้รับความรู้ข่าวสารข้อมูลและการติดต่อกันอย่างสะดวกรวดเร็วได้สร้างความเข้าใจอันดีในหมู่ประชาชนไทย ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกผูกพันและรักกันในฐานะเป็นคนไทยด้วยกัน เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศเดียวกัน จึงได้มีความร่วมมือกันและเสียสละเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ อย่างเช่นกรณีเหตุการณ์ที่*บ้านร่มเกล้า* พ.ศ. ๒๕๓๑ ทหารหาญของไทยต่อสู้อย่างกล้าหาญ ยอมสละเลือดเนื้อชีวิตเพื่อประเทศชาติ ขับไล่ผู้ที่รุกรานเข้า

มาให้พ้นไปจากแผ่นดินไทย ประชาชนที่อยู่แนวหลังต่างให้ความช่วยเหลือส่งกำลังใจและปัจจัยต่างๆ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และอื่นๆ แม้แต่โลหิต เพื่อส่งไปช่วยทหารที่บาดเจ็บ หรือเหตุการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนหลายจังหวัด คนไทยในที่ต่างๆ ได้บริจาคสิ่งของส่งไปช่วยเหลือ รัฐบาลได้เข้าไปช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วม หรืองานการกุศลต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อระดมความช่วยเหลือจากพี่น้องประชาชน คนไทยก็ไม่ได้เพิกเฉย ต่างให้ความช่วยเหลือตามกำลังความสามารถของตน

จะเห็นได้ว่า ความร่วมมือเสียสละของคนไทยเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่นัก ทั้งนี้ ก็เพื่อความมั่นคง ความเป็นเอกภาพและบูรณภาพของชาติเป็นสำคัญ การที่ประเทศไทยมีความเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคง มีความเป็นเอกราชและอธิปไตย ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะกรรมการและสมาชิกมูลนิธิกตเวทินในพระบรมราชูปถัมภ์ เข้าเฝ้าฯ ถวายรายงานและทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

บทสรุป

ประเทศไทยเจริญรุ่งเรือง ดำรงความเป็นเอกราช อธิปไตย มีเอกภาพ บูรณภาพ ประชาชนมีอิสระเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย ในทุกวันนี้ ก็ด้วยบรรพบุรุษของไทยมีความรักชาติ มีความสมัครสมานสามัคคี เสียสละเลือดเนื้อและชีวิตในการต่อสู้ป้องกันรักษาชาติตลอดมาทุกยุคทุกสมัย

เราคนไทยในปัจจุบันต่างซาบซึ้งสำนึกพระคุณที่บรรพบุรุษได้มอบมรดกล้ำค่าไว้ให้ เราทุกคนมีความรักชาติ มีความสำนึกและภูมิใจในชาติไทย ภาคภูมิใจที่เกิดเป็นคนไทย มีความรัก ความผูกพันหวงแหนในเอกราช อธิปไตย และผืนแผ่นดินไทยอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเรา เราต่างมีความรักเกียรติรักศักดิ์ศรีของความเป็นไทย เห็นคุณค่าและยกย่องเชิดชูมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าทั้งภาษาและศิลปวัฒนธรรม มีความศรัทธาและยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การที่คนไทยทุกคนมีความรักใคร่สามัคคี มีความเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั้นเป็นหลักประกันในเอกภาพ บูรณภาพ และความมั่นคงของชาติ ด้วยทุกคนมีส่วนร่วมในการรักษาความมั่นคงของ

ชาติ โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของตนในการรักษาชาติบ้านเมืองให้คงอยู่ตลอดไป ต้องรักษาไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย และความเป็นไทย ร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาชาติบ้านเมืองตามความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ของตน มีความเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมของชาติ จะต้องรักษาผลประโยชน์ของชาติซึ่งเป็นผลประโยชน์ของประชาชนทุกคน เช่น สาธารณสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชาติ จะต้องเสียภาษีอากรให้รัฐเพื่อนำเงินไปใช้พัฒนาประเทศ ใช้สิ่งของที่ผลิตในประเทศไทยโดยคนไทยไม่ดูถูกฝีมือคนไทย อุดหนุนสินค้าไทย ช่วยเหลือคนไทย ในยามที่เดือดร้อนประสบภัยในฐานะเป็นคนไทยด้วยกัน อยู่ร่วมแผ่นดินเดียวกัน รวมทั้งต้องสอดส่องดูแลกำจัดผู้คิดร้ายทำลายชาติหรือทำลายความมั่นคงปลอดภัยของชาติและประชาชน เมื่อถึงวาระการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เราต้องไม่ลืมว่าจะไปใช้สิทธิตามหน้าที่ของพลเมืองดี และการช่วยกันรักษาความสงบร่มเย็นเป็นสุขของประเทศชาติให้ยั่งยืนถาวรตลอดไป

"ชาติ" เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทุกคนต้องรักษาไว้ หลายประเทศต้องประสบปัญหาการสิ้นชาติ ไม่มีชาติ ไม่มีผืนแผ่นดินอยู่อาศัย ต้องไปอาศัยชาติอื่น ดินแดนอื่น หรือไม่ก็ทนทุกข์ทรมานกับการไร้อิสรภาพ เสรีภาพ บรรพบุรุษของเราได้พลีชีพเพื่อชาติ รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกราช ความรักใดๆ ก็ไม่อาจเปรียบเทียบได้กับความรักชาติ เราคนไทยทุกคนต้องมีความรักชาติ ยามสงบเราก็พัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า แต่เมื่อใดที่ชาติมีภัยต้องร่วมใจกันต่อสู้ แม้ตัวจะตายก็ไม่เสียดายชีวิต ขอเพียงชาติไทยอยู่รอดปลอดภัย ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระร่วงในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่งว่า

...เรานี้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ควรคำนึงถึงชาติศาสนา
ยอมตายไม่เสียดายชีวา เพื่อรักษาเอกราชของชาติไทย...

บรรณานุกรม

ขจร สุขพานิช. *ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยก่อนตั้งกรุงสุโขทัย.* กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา. ๒๕๒๙.

________. *ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยบางกอก.* กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๑๘.

________. *ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยอยุธยา.* กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ๒๕๒๓.

________. *คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. ๑๖๐๐ - ๒๓๑๐.* กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๒๑.

คณะบรรณาธิการสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย ราชบัณฑิตยสถาน. *ใต้ร่มพระบารมี จักรีนฤบดินทร์ สยามินทราธิราช.* กรุงเทพฯ : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด. ๒๕๔๗.

จิราภรณ์ สถาปนะวรรธนะ. *วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒.* กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๒๓.

ชัย เรืองศิลป์. *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม.* กรุงเทพฯ : บ้านเรืองศิลป์. ๒๕๑๗.

ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จฯ กรมพระยา. *ไทยรบพม่า.* กรุงเทพฯ : คลังวิทยา. ๒๕๒๐.

________. *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.* กรุงเทพฯ : คลังวิทยา. ๒๕๑๗.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. *พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย.* กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๑๙.

________. *ลัทธิและวิธีการของคอมมิวนิสต์.* กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๒๐.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ. *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ รัชกาลที่ ๑ - ๓.* กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. ๒๕๒๕. จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.

________. *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ รัชกาลที่ ๔ - พ.ศ. ๒๔๗๕.* กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. ๒๕๒๕. จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.

________. *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๓ พ.ศ. ๒๔๗๕ - ปัจจุบัน.* กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. ๒๕๒๕. จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.

บัณฑิต แท่นพิทักษ์. *การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๓๑).* ปริญญานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ๒๕๒๘.

แบสติน, จอห์น และ เบ็นดา, แฮรี่ เจ. *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิคม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม.* ชื่นจิตต์ อำไพพรรณ และภรณี กาญจนัษฐิติ แปล. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๙.

ประเสริฐ ณ นคร. *สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร.* นิยะดา เหล่าสุนทร (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๑.

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์. ๒๕๑๔.

พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ - ๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. ๒๕๔๒.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. *เสรีไทย วีรกรรมกู้ชาติ*. กรุงเทพฯ : แสงดาว. ๒๕๔๒.

วุฒิชัย มูลศิลป์. *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด. ๒๕๔๓.

________. *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการวางรากฐานประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : ๒๐๒๐ เวิลด์ มีเดีย จำกัด. ๒๕๔๑.

________. *การปรับตัวของไทยและจีนสมัยจักรวรรดินิยมใหม่*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด. ๒๕๔๒.

วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ). *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปี แห่งการครองราชย์*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี. ๒๕๓๓.

วุฒิชัย มูลศิลป์ และคณะ. *พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : เกรท เอ็ดดูเคชั่น. ๒๕๔๖.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. “ขบวนการเสรีไทยกับการต่อต้านญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”. *วารสารธรรมศาสตร์*. มีนาคม ๒๕๓๒ หน้า ๒๘ - ๕๕.

สุเนตร ชุตินธรานนท์. *สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๑๐) : ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๑.

เอกลักษณ์ของชาติ, คณะกรรมการ. *เราคือไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ๒๕๒๔.

รายนามผู้สนับสนุนการจัดพิมพ์

๑.	ท่านผู้หญิงบุญเรือน ชุณหะวัณ	๒๐๐,๐๐๐ บาท
๒.	คุณหญิงวรรณี วิทยะสิรินันท์	๒๐๐,๐๐๐ บาท
๓.	คุณหญิงพวงผกา ชันซื่อ	๒๐๐,๐๐๐ บาท
๔.	คุณวรรณา ชลิตอาภรณ์	๒๐๐,๐๐๐ บาท
๕.	ศ. ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๖.	ท่านผู้หญิงชนัตถ์ ปิยะอุย	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๗.	คุณหญิงบุญเลื่อน เครือตราชู	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๘.	คุณหญิงอุไรวรรณ ศิรินุพงศ์	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๙.	คุณหญิงโรส บริบาลบุรีภัณฑ์	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๑๐.	คุณศิริพันธ์ กมลรัตนพิบูล	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๑๑.	คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒนพงศ์	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๑๒.	คุณพงศธร เตวิทย์	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๑๓.	คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๑๔.	คุณงามตา สงวนสินธุกุล	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๑๕.	คุณอุษา มนต์เสรีนุสรณ์	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๑๖.	ศ. นอ. ดร.เจริญ เจริญรัชต์ภาคย์	๕๐,๐๐๐ บาท
๑๗.	คุณอินทิรา ชาลีจันทร์	๕๐,๐๐๐ บาท
๑๘.	คุณเรือนแก้ว กุยยกานนท์ แบรนท์	๕๐,๐๐๐ บาท
๑๙.	อ.รัชนี ซังชู	๕๐,๐๐๐ บาท
๒๐.	คุณหญิงจันทนี สันตะบุตร	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๑.	คุณหญิงสุชาดา ถิระวัฒน์	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๒.	คุณหญิงธีราณี กรรณสูต	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๓.	คุณหญิงแจ่มใส ศิลปอาชา	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๔.	ศ. พญ.คุณหญิงสุดสาคร ตู้จินดา	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๕.	คุณสายพิณ พหลโยธิน	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๖.	คุณสุริมาศ สุทธิสัมพัทธ์	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๗.	ร.ท.หญิงรุจิราภรณ์ จุณณานนท์	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๘.	ดร.ปราณี เผอิญโชค	๒๐,๐๐๐ บาท
๒๙.	คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๐.	คุณหญิงสุมน สุชีวะ	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๑.	คุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวชช์	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๒.	คุณภูลฉวี คงคา	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๓.	คุณประดับ ไกรฤกษ์	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๔.	คุณศรีทอง หิญชีระนันทน์	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๕.	คุณสุมน ปราณีประชาชน	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๖.	คุณจันทรา อินทรทูต	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๗.	คุณวิจิตรา รังสิยานนท์	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๘.	คุณสุวัสสา ตรรศุลวัฒน์	๑๐,๐๐๐ บาท

คณะกรรมการจัดทำ
หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย เฉลิมพระเกียรติฯ

ISBN 974-92746-2-8
จำนวนพิมพ์ ๗๒,๐๐๐ **เล่ม**

เอื้อเฟื้อและถ่ายภาพ อ.ทวีพร ทองคำใบ อ.ระวิวรรณ ภาคพรต

ฝ่ายศิลป์-ออกแบบ ธน ภู่อารี รุ่งนภา จิตจราด

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทร. ๐ ๒๘๘๒-๑๐๑๐, ๐ ๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐ ๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐ ๒๔๓๔-๑๓๘๕
E-Mail : info@amarin.co.th **Homepage** : http://www.amarin.co.th

เพลงชาติ

ทำนอง พระเจนดุริยางค์
คำร้อง หลวงสารานุประพันธ์

"ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย

เป็นประชารัฐไผทของไทยทุกส่วน

อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล

ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี

ไทยนี้รักสงบแต่ถึงรบไม่ขลาด

เอกราชจะไม่ให้ใครข่มขี่

สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี

เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัยชโย"

(พุทธศักราช ๒๔๘๒-ปัจจุบัน)

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

มูลนิธิกตเวทิน
ในพระบรมราชูปถัมภ์